کتابشناسی آثار
استاد دکتر ح. م. صدیق

گردآوری و تألیف:
معصومه غلام‌نژاد بازکیائی

تهران
۱۳۸۸

سرشناسه: غلام‌نژاد بازکیائی، معصومه، ۱۳۶۱ –

عنوان و نام پدیدآور: کتابشناسی آثار استاد دکتر ح.م. صدیق / گردآوری و تالیف معصومه غلام‌نژاد بازکیایی.

مشخصات نشر: تهران: تکدرخت، ۱۳۸۸.

مشخصات ظاهری: ۲۴۰ ص. شابک: ۷– ۲۱– ۵۵۵۹– ۶۰۰– ۹۷۸

وضعیت فهرست نویسی: فیپا. یادداشت: کتابنامه به صورت زیرنویس.

موضوع: محمدزاده صدیق، حسین، ۱۳۲۴ – -- کتابشناسی

موضوع: محمدزاده صدیق، حسین، ۱۳۲۴ –

رده بندی کنگره: Z۸۷۸۵/غ۸ک۲ ۱۳۸۸

رده بندی دیویی: ۰۱۶/۸۹۴۳۶۱۱

شماره کتابشناسی ملی: ۹۷۳۲۸۷۱

انتشارات تکدرخت

مؤسسه دانش سهند و سبلان

کتابشناسی آثار استاد دکتر ح. م. صدیق

گردآوری و تألیف: معصومه غلام‌نژاد بازکیائی

ناشر: تکدرخت/ محل نشر: تهران/ سال نشر: ۱۳۸۸/ شمارگان: ۲۰۰۰ / نوبت چاپ: اول.

شابک: ۷– ۲۱– ۵۵۵۹– ۶۰۰– ۹۷۸

ISBN:978-600-5559-21-7

نشانی: تهران، خیابان جمهوری، بعد از تقاطع سی تیر، جنب کوچه‌ی شیبانی، پلاک ۵۰۰، ط‌ـ همکف. تلفن: ۶۶۷۲۵۵۵۹ – فاکس: ۶۶۷۲۷۵۵۰

فهرست مطالب

مقدمه..... ۱۷
بخش اول: آثار استاد ۲۹
الف. تصحیح و تحشیه..... ۳۰
۱. آل محمد (ص) تاریخینده تشریح و محاکمه..... ۳۰
۲. امثال لقمان..... ۳۰
۳. پنج نمایشنامه..... ۳۱
۴. تمثیلات تماشاخانه (۲- موسیو ژوردان)..... ۳۲
۵. تمثیلات تماشاخانه (۴- خرس قولدورباسان)..... ۳۳
۶. تمثیلات تماشاخانه (۱- کیمیاگر)..... ۳۴
۷. چهار تئاتر و رساله‌ی اخلاقیه..... ۳۵
۸. حضرت پیغمبر (ص) دن قیرخ حدیث..... ۳۶
۹. دو سهندیه..... ۳۷
۱۰. دیوان اشعار ترکی بایرک قوشچو اوغلو..... ۳۷
۱۱. دیوان اشعار ترکی حکیم سید ابوالقاسم نباتی..... ۳۸
۱۲. دیوان اشعار ترکی حکیم ملا محمد فضولی..... ۳۹
۱۳. دیوان اشعار ترکی حکیم ملامحمد هیدجی..... ۴۰
۱۴. دیوان اشعار ترکی سید عظیم شیروانی..... ۴۱
۱۵. دیوان اشعار ترکی سید عماد الدین نسیمی..... ۴۲
۱۶. دیوان اشعار ترکی مرتضی قلی ظفر اردبیلی..... ۴۳
۱۷. دیوان اشعار ترکی ملا پناه واقف..... ۴۴
۱۸. دیوان اشعار فارسی مولانا حکیم ملامحمد فضولی بیاتلی..... ۴۵
۱۹. دیوان اشعار فارسی میرزا علی مجتهدی (عشقی)..... ۴۶
۲۰. دیوان غریبی و تذکره مجالس شعرای روم..... ۴۷
۲۱. دیوان فارسی سید ابوالقاسم نباتی..... ۴۸
۲۲. رند و زاهد فضولی..... ۴۹

۲۳. سایالار ۵۰
۲۴. قارامجموعه ۵۰
۲۵. قارامجموعه ۵۱
۲۶. قارامجموعه ۱و ۲ ۵۲
۲۷. قاعده زبان ترکی ۵۳
۲۸. قواعد زبان ترکی ۵۴
۲۹. کلاملار ۵۵
۳۰. گلشن راز شبستری ۵۶
۳۱. لیلی و مجنون و باشقا اثرلری ۵۷
۳۲. محاکمة اللغتین ۵۹
۳۳. مقالات تربیت ۶۰
۳۴. مقالات فارسی میرزا فتحعلی آخوندزاده ۶۱
۳۵. مقالات فلسفی میرزا فتحعلی آخوندزاده ۶۲
۳۶. منتخب غزلیات شمس تبریزی ۶۳
۳۷. نصاب اعتماد: فرهنگ لغات منظوم ترکی ۶۳
۳۸. نمایشنامه‌های میرزا آقا تبریزی ۶۴
۳۹. یوسف و زلیخا ۶۵
ب.تحقیق و پژوهش: ۶۷
۱. دیدی از نوآوری‌های حبیب ساهر ۶۷
۲. سه سنگیاد باستانی ۶۷
۳. سیری در اشعار ترکی مکتب مولویه ۶۸
۴. شرح غزل‌های صائب تبریزی (ج. ۱) ۶۹
۵. عارف سالک ۷۰
۶. عاشیقلار ۷۰
۷. قوپوزنوازان دلسوخته‌ی آذربایجان ۷۱
۸. گونشلی وطن یادداشتلاری ۷۱

۹. مقالات ایرانشناسی (ج. ۱و۲) ۷۲
۱۰. واقف، شاعر زیبایی و حقیقت ۷۳
۱۱. هفت مقاله ۷۴
۱۲. یادمان‌های ترکی باستان ۷۵
ج. ترجمه ۷۶
۱. آتا! ای ظلم گؤرموش مکتبین بایراقداری ۷۶
۲. آثاری از شعرای آذربایجان ۷۶
۳. آذربایجانین شهید عالیملری ۷۷
۴. آرزی و قمبر ۷۷
۵. ارمنستان در زمان تیمور لنگ ۷۸
۶. از پیدایی انسان تا رسایی فئودالیسم در آذربایجان ۷۹
۷. اسلام احکامی ۸۰
۸. اصول عقاید ۸۰
۹. افضل الدین خاقانی شیروانی ۸۱
۱۰. انقلاب بورژوازی در انگلستان ۸۱
۱۱. أوچونجو امام، حضرت حسین علیه السلام ۸۲
۱۲. ایچگی و ایچگی ایچمک حاققیندا قیرخ حدیث ۸۲
۱۳. بهسروده‌های زرتشت ۸۳
۱۴. بیرینجی امام، حضرت علی علیه‌السَّلام ۸۳
۱۵. پیرامون پیدایش انسان ۸۴
۱۶. توحیده چاغری ۸۴
۱۷. جزء عم ۸۵
۱۸. حضرت امام جعفر صادق (ع) دن قیرخ حدیث ۸۵
۱۹. حضرت امام حسن (ع) دن قیرخ حدیث ۸۵
۲۰. حضرت امام حسن عسگری (ع) دن قیرخ حدیث ۸۶
۲۱. حضرت امام حسین (ع) دن قیرخ حدیث ۸۶
۲۲. حضرت امام رضا (ع) دن قیرخ حدیث ۸۶

۲۳. حضرت امام زین‌العابدین (ع) دن قیرخ حدیث ۸۷
۲۴. حضرت امام علی (ع) دن قیرخ حدیث ۸۷
۲۵. حضرت امام علی‌النقی (ع) دن قیرخ حدیث ۸۷
۲۶. حضرت امام محمدالتقی (ع) دن قیرخ حدیث ۸۸
۲۷. حضرت امام محمدباقر (ع) دن قیرخ حدیث ۸۸
۲۸. حضرت امام مهدی (عج) دن قیرخ حدیث ۸۸
۲۹. حضرت امام موسی کاظم (ع) دن قیرخ حدیث ۸۹
۳۰. حضرت فاطمه زهرا (س) دن قیرخ حدیث ۸۹
۳۱. حکیم ملاعبدالله زنوزی و زنوزیه مکتبی ۸۹
۳۲. در شناخت هنر و زیبایی ۹۰
۳۳. دو گفتار ادبی ۹۱
۳۴. دیوان لغات الترک ۹۲
۳۵. زندگی و اندیشه‌ی نظامی ۹۲
۳۶. سون سؤز ۹۳
۳۷. گفتارهایی پیرامون مسائل زبانشناسی ایران ۹۴
۳۸. گفتاری درباره‌ی زبان‌های رایج فارسی در آذربایجان ۹۵
۳۹. مسایل ادبیات دیرین ایران ۹۵
۴۰. مسایل ادبیات نوین ایران ۹۶
۴۱. مطلع‌الإعتقاد فی معرفةالمبدا و المعاد ۹۷
۴۲. قیسا سؤزلر ۹۹
۴۳. مجموعه داستان‌های ماکسیم گورکی ۹۹
۴۴. مقدمه‌ای بر فلسفه‌ی تکاملی طبیعت و جامعه ۹۹
۴۵. نسیمی (درام تاریخی در ۳ پرده و چهارده صحنه) ۱۰۰
۴۶. نظامی، شاعر بزرگ آذربایجان ۱۰۱
۴۷. نمونه‌های شعر معاصر آذربایجان ۱۰۱
۴۸. هامی ایچون اسلام ۱۰۲

۴۹. یئنی یئتمه‌لر ایچون الله تانیما درسلری..... ۱۰۲
۵۰. یئنی یئتمه‌لر ایچون امام تانیما درسلری ۱۰۳
۵۱. یئنی یئتمه‌لر ایچون ایلاهی عدالت..... ۱۰۳
۵۲. یئنی یئتمه‌لر ایچون پیغمبر تانیما درسلری ۱۰۴
۵۳. یئنی یئتمه‌لر ایچون معاد تانیما درسلری..... ۱۰۴
د. مجموعه شعر ۱۰۵
۱. اردبیل لوحه‌لری..... ۱۰۵
۲. آناما هدیه..... ۱۰۵
۳. اوچغون داخما ۱۰۵
۴. باکی لوحه‌لری ۱۰۶
۵. تبریز یوللاریندا..... ۱۰۶
۶. زنگان لوحه‌لری ۱۰۶
۷. شیخ محمد خیابانی حماسه‌سی..... ۱۰۷
۸. صمد بهرنگی (منظومه)..... ۱۰۸
۹. قاشقایی لوحه‌لری..... ۱۰۸
۱۰. کیچیک شعرلر ۱۰۹
۱۱. یورد غزللری..... ۱۰۹
هـ. متون دانشگاهی ۱۱۰
۱. آشنایی با رسالات موسیقی ۱۱۰
۲. آشنایی با متون ادبی..... ۱۱۰
۳. برگزیده متون نظم ترکی ۱۱۱
۴. برگزیده‌ی متون نظم و نثر ترکی (ج.۱) ۱۱۲
۵. خلاصه‌ی قانون کار و تاریخ ادبیات..... ۱۱۳
۶. سیری در رساله‌های موسیقایی ۱۱۳
۷. متون ادبی هنر..... ۱۱۴
و. ادبیات کودکان ۱۱۵
۱. چیل مایدان ۱۱۵

۲. دنیای قصه‌ی بچه‌ها ۱۱۵
۳. دوقلوهای ترک ۱۱۶
۴. قصّه‌های روباه ۱۱۶
۵. قصّه‌های کچل ۱۱۷
۶. یهودانین خیانتی ۱۱۷
بخش دوم: مقدمه‌ها ۱۱۹
۱. اتیمولوژی کلمه‌ی «علی – ایلیا» ۱۲۰
۲. آذربایجان و هویت ۱۲۰
۳. آرزی دانه‌لری ۱۲۰
۴. آغلی داغ ۱۲۱
۵. آللینجاق اولدوزو ۱۲۱
۶. آیلاندیم قانالیق‌لاردا ۱۲۱
۷. از حیدربابا تا سهندیه ۱۲۲
۸. از انزلی تا تهران ۱۲۲
۹. اسطوره‌های یونان ۱۲۲
۱۰. به‌یل عزالیلاری ۱۲۳
۱۱. بیر باخچا اولدوز ۱۲۳
۱۲. بیزیم کندین کئچن گونلری ۱۲۴
۱۳. پدر، مادر، متشکریم ۱۲۴
۱۴. پناه‌علی – آسیه حکایه‌سی ۱۲۴
۱۵. پیوستگی قومی و تاریخی ۱۲۵
۱۶. ترانه‌های باباطاهر ۱۲۵
۱۷. ترجمه‌ی منظوم گیلکی حیدربابایا سلام ۱۲۵
۱۸. توپ ۱۲۶
۱۹. تورکجه شعرین هجا وزنی ۱۲۶
۲۰. توفارقانلی عاشیق عباس «سئچیلمیش اثرلر» ۱۲۷

۲۱. جواد خان (فیلم‌نامه) ۱۲۷
۲۲. چنلی تئل ۱۲۸
۲۳. چیچکلی گوروش ۱۲۸
۲۴. چیخیش ائدیر خلیل رضا ۱۲۹
۲۵. حماسه‌ی ددەقورقود ۱۲۹
۲۶. حیدربابا ۱۳۰
۲۷. حیدربابا، همراه با نظیره‌ی ترکی ۱۳۰
۲۸. دان سؤکوله‌جک ۱۳۰
۲۹. درینلییمدی دنیز ۱۳۱
۳۰. دیوان ترکی ناظر شرفخانه‌ای ۱۳۱
۳۱. دیوان بولود قاراچورلو سهند ۱۳۱
۳۲. دیوان نظامی گنجوی ۱۳۲
۳۳. رساله کؤنول ۱۳۳
۳۴. رساله یول اهلینه قیلاووز ۱۳۳
۳۵. رساله‌ی البویوروق ۱۳۳
۳۶. زیارت عشق: کربوبلا سفرنامه‌سی ۱۳۴
۳۷. سئچیلمیش اثرلری ۱۳۴
۳۸. سؤز بازاری ۱۳۴
۳۹. سخن ناب ۱۳۵
۴۰. سرنوشت ناتمام: دیوان ترکی یوسفعلی بیگ قشقایی ۱۳۵
۴۱. طمعکار ۱۳۶
۴۲. عشقین دیلی ۱۳۶
۴۳. قارتال قایناغی ۱۳۶
۴۴. قصه‌های مدرسه ۱۳۷
۴۵. کتاب شعر ساهر ۱۳۷
۴۶. گؤزل تؤرک آدلاری ۱۳۷
۴۷. گلیره‌م: سئچیلمیش شعرلر ۱۳۸

۴۸. گونشیمن پنجره‌سی ۱۳۸
۴۹. لامپاسیز اوتاق ۱۳۸
۵۰. ماهنی‌لی چای (شعر مجموعه‌سی) ۱۳۹
۵۱. مطالعه‌ی ساختار نحوی زبان ترکی از دیدگاه رده‌شناسی ۱۳۹
۵۲. مقالات غیبیه ۱۴۰
۵۳. منتخبی از غزلیات ذکری اردبیلی ۱۴۰
۵۴. نصاب صادق ۱۴۰
۵۵. نمایه‌ی مخزن واژگان کتاب دیوان لغات‌الترک ۱۴۱
۵۶. هر شاعیر شهریار اولماز ۱۴۱
۵۷. هشته سره سلام ۱۴۲
۵۸. ی‌ۆز بیر نفس ۱۴۲
بخش سوم: نقدها ۱۴۳
۱. درباره‌ی قصه‌های کودکانه‌ی بهرنگ ۱۴۴
۲. و باز هم درباره‌ی مرداد و امرداد ۱۴۵
۳. انارستان ۱۴۶
۴. حبیب ساهر، شاعر مردم ۱۴۶
۵. ترجمه‌ی بوستان ۱۴۷
۶. هجری هریسی ۱۴۸
۷. قامت خود را بردار می‌بیند ۱۴۹
۸. از شبستر تا شبستر ۱۵۰
۹. ژستهای علمی ترکی ستیزان ۱۵۰
۱۰. میرزا مأذون قشقایی ۱۵۴
۱۱. فقدان دکتر حمید نطقی ۱۵۴
۱۲. پاسخ به معترض ۱۵۵
۱۳. چون غرض آمد هنر پوشیده شد ۱۵۵
۱۴. حماسه‌پرداز خشم شقایق ۱۵۷

۱۵. پیرامون اشتباه مرحوم تربیت درباره‌ی قارامجموعه ۱۵۷
۱۶. تکمله‌ای بر کتاب ۱۵۸
۱۷. بازی‌های باستان شناسی پان ایرانیسم‌ها بر علیه مدنیت ترکی ۱۵۹
۱۸. نگاهی به مطالب کتاب فارسی اول دبیرستان ۱۶۰
۱۹. صفویه، ملا صدرا و جعبه جادویی ۱۶۱
۲۰. مکتب غیر واقعی‌سازی و حرکت از «من» به «نا من» ۱۶۲
۲۱. وجدان علمی و ادب کاوی صمیمانه ۱۶۴
۲۲. پاسخ به مقاله‌ی «ظهور پان ترکیسم و ترجمه‌ی جدید دیوان لغات‌الترک» ۱۶۵
۲۳. تغزّل‌سرای خردگرا ۱۶۵
۲۴. شاعر خنده‌های تلخ ۱۶۶
۲۵. کاروان سالار نثر واقعگرا ۱۶۶
۲۶. درباره‌ی رمان «اشک سبلان» ۱۶۷
۲۷. انسان طالعینی دوشونن شاعیر ۱۶۹
۲۸. درباره‌ی اشعار سؤنمز ۱۶۹
بخش چهارم: در میدان کنگره‌ها ۱۷۱
۱. اشک سبلان ۱۷۲
۲. اوزان شعری در دیوان مختومقلی فراغی ۱۷۲
۳. تأثیر آفرینش نظامی بر ادبیات ترکی ۱۷۳
۴. حاج غلامرضا مجدفر ۱۷۳
۵. حکیم هیدجی و آذربایجان فیلسوفلاری ۱۷۳
۶. خطیب تبریزی، شارح ابن سکّیت ۱۷۴
۷. در مورد ادبیات قشقایی ۱۷۴
۸. سبک آذربایجانی در شعر فارسی ۱۷۵
۹. سلسله‌ی مولویّه و شیخ شهاب‌الدین اهری ۱۷۵
۱۰. عطار ۱۷۵
۱۱. فرزند ایل سرافراز ۱۷۶
۱۲. کلیات غریبی منتشا ۱۷۶

۱۳. گامی برای تدوین کتابشناسی اوحدی مراغه‌ای ۱۷۶
۱۴. منوچهری از دیدگاه مرحوم پرفسور احمد آتش ۱۷۷
۱۵. نگاهی به پیشینه‌ی باستانی زبان ترکمنی ۱۷۷
۱۶. نوع سیرسوژه در منظومه‌های نظامی ۱۷۸
۱۷. ورود آق‌قویونلوها به آناطولی ۱۷۸
بخش پنجم: نشریات ۱۷۹
۱. ادبیات در عصر نوین: ۱۸۰
۲. هنر و اجتماع: ۱۸۰
۳. شعر و ادب آذری ۱۸۱
۴. یولداش ۱۸۱
۵. آزادلیق ۱۸۲
۶. انقلاب یولوندا ۱۸۲
۷. یئنی یول ۱۸۳
۸. یولتن انجمن زبان ترکی ۱۸۳
۹. سهند ۱۸۳
بخش ششم: مصاحبه‌ها ۱۸۵
۱. دانشجو باید مدام در حال جهاد علمی باشد ۱۸۶
۲. لزوم اجرای اصل پانزده قانون اساسی ۱۸۶
۳. کشف کتاب «قارامجموعه» ۱۸۶
۴. پیرامون «قارامجموعه» و «یادمان‌های ترکی باستان» ۱۸۷
۵. تلاش برای احیای نسخ خطی رسالات موسیقی ۱۸۷
۶. پیرامون زبان ترکی ۱۸۸
۷. مسأله‌ی زبان در آذربایجان ۱۸۸
۸. با امام تا روستاهای آذربایجان ۱۸۹
۹. تشکیل کلاس‌های زبان و ادبیات ترکی در دانشگاه شهید بهشتی تهران ۱۹۰
۱۰. شوونیسم و فراماسونری ۱۹۰

۱۱. پیرامون «قارامجموعه» ۱۹۱
۱۲. تدریس زبان و ادبیات ترکی در دانشگاه تبریز ۱۹۱
۱۳. دورنمای فرهنگی در آذربایجان ۱۹۱
۱۴. عصاره‌ی حکمت ۱۹۲
۱۵. گفت‌وگو پیرامون کنگره حکیم جهانگیر خان قشقایی ۱۹۲
۱۶. تاریخ زبان ترکی ایرانی ۱۹۳
۱۷. گفت‌وگو پیرامون فولکلور آذربایجان ۱۹۳
۱۸. گفت‌وگو با تاریخ ۱۹۳
۱۹. پژوهشکده‌ی آذربایجان‌شناسی ۱۹۴
۲۰. قره‌باغ مسأله‌ی جهان اسلام است ۱۹۴
۲۱. هویت افراد قابل انکار نیست ۱۹۵
۲۲. مراسم اختتامیه‌ی کلاس‌های ادبیات ترکی در دانشگاه صنعتی اصفهان ۱۹۵
۲۳. درباره‌ی قارامجموعه ۱۹۶
۲۴. دکتر صدیق، مترجم آثار امام به زبان ترکی: ۱۹۶
۲۵. زبان ترکی، واژه‌سازترین زبان دنیا ۱۹۷
۲۶. زندگی‌نامه‌ی استاد ۱۹۸
۲۷. بازشناخت فولکلور آذربایجان ۱۹۹
۲۸. فرزند بلندآوازه‌ی آذربایجان ۲۰۰
۲۹. گفت‌وگو پیرامون کنگره‌ی حکیم هیدجی (۱) ۲۰۰
۳۰. گفت‌وگو پیرامون کنگره‌ی حکیم هیدجی (۲) ۲۰۱
۳۱. واژه‌پژوهی سخت باور ۲۰۱
۳۲. پیرامون ترکمن ۲۰۲
۳۳. پیرامون منظومه‌ی «حیدربابایا سلام» اثر استاد شهریار ۲۰۲
۳۴. پیرامون دیوان اشعار ترکی ملامحمد فضولی ۲۰۲
۳۵. نخستین ترجمه‌های ترکی آثار مولوی ۲۰۳
۳۶. پیرامون کوراوغلو ۲۰۳
۳۷. آموزش زبان رسمی نباید سبب نابودی زبانهای غیررسمی شود ۲۰۳

۳۸. پیرامون ابن سیناپژوهی ۲۰۴
بخش هفتم: درباره‌ی استاد ۲۰۵
۱. ائل قایغی‌سی ۲۰۶
۲. ادراکات ۲۰۶
۳. اندر یافت تو: سخنان پیر سلطان رها ۲۰۷
۴. ائلیمیزین آجیان یاراسی ۲۰۷
۵. بیر بؤلوک دورنا ۲۰۷
۶. چند گفتار پیرامون پنج نمایشنامه‌ی میرزا آقا تبریزی ۲۰۸
۷. دکتر صدیق و هویت آذربایجان ۲۰۸
۸. دیوان رها ۲۰۹
۹. روزها با استاد ۲۰۹
۱۰. زندگی و بعضی از آثار دکتر محمدزاده صدیق ۲۰۹
۱۱. سؤز سوراغیندا ۲۱۰
۱۲. عمادالدین نسیمی و نهضت حروفیه ۲۱۱
۱۳. فرجام طرح بنیاد آذربایجان‌شناسی ۲۱۱
۱۴. قارامجموعه ۲۱۲
۱۵. قارامجموعه از منظر واژه‌شناسی ۲۱۲
۱۶. کوه در کوله‌پشتی ۲۱۳
۱۷. گوللر آچاجاق ۲۱۳
۱۸. لب‌های یخ‌بسته ۲۱۴
۱۹. مجموعه – ۱. ..... ۲۱۴
۲۰. مصاحبه‌های علمی پدرم ۲۱۴
۲۱. نجوای سکوت ۲۱۵
بخش هشتم: پایان‌نامه‌ها ۲۱۷
۱. استاد شهریار و آفرینش شعری و آفرینش موسیقایی او ۲۱۸
۲. بدایع هنری آفرینش سهراب سپهری ۲۱۸

۳. بررسی اصطلاحات موسیقیایی موجود در متن رساله‌ی کرامیه ۲۱۹
۴. بررسی اصطلاحات موسیقی در آثار ملامحمد فضولی ۲۱۹
۵. بررسی ایقاع در رسالات موسیقی دوره‌ی اسلامی ۲۱۹
۶. بررسی و شرح اصطلاحات در دو دیوان ترکی و فارسی حکیم نباتی ۲۲۰
۷. تحلیل محتوای آثار صمد بهرنگی ۲۲۱
۸. حکیم سنایی و موسیقی ۲۲۲
۹. سه رساله‌ی خطی موسیقی فارسی عهد قاجار ۲۲۲
۱۰. شهریار و موسیقی ۲۲۳
۱۱. لغات و اصطلاحات موسیقایی و اوزان عروضی در دیوان عطّار ۲۲۳
۱۲. مطالعه‌ی رده شناختی ساخت نحوی زبان ترکی آذری ۲۲۴
۱۳. موسیقی در آثار عطار ۲۲۵
۱۴. موسیقی و دیوان شمس تبریزی ۲۲۵
بخش نهم: زیر تیغ سانسور ۲۲۷
۱. از پیدایی انسان تا رسایی فئودالیسم در آذربایجان: ۲۲۸
۲. استتیک و شناخت هنر ۲۲۸
۳. اوه! – اوه! ۲۲۹
۴. تاریخ آذربایجان ۲۲۹
۵. تاریخ تکامل فئودالیسم در ایران ۲۳۰
۶. تاریخ تیمورلنگ ۲۳۱
۷. تاریخ کهن ایران ۲۳۲
۸. دوازده گفتار ۲۳۲
۹. زندگی و اندیشه‌ی نظامی ۲۳۳
۱۰. قصه‌های کچل ۲۳۳
۱۱. قصه‌های کچل ۲۳۴
۱۲. گفتارهایی پیرامون مسایل زبانشناسی ایران ۲۳۴
۱۳. گفتاری درباره‌ی زبان‌های رایج ایرانی در آذربایجان ۲۳۵
۱۴. مجموعه داستان‌های ماکسیم گورکی ۲۳۶

۱۵. مسایل ادبیات نوین ایران ۲۳۶
۱۶. مقالات تربیت (مقاله‌های فارسی) ۲۳۷
۱۷. نظامی، شاعر بزرگ آذربایجان..... ۲۳۸
۱۸. نسیمی: درام تاریخی در سه پرده و چهار صحنه ۲۳۹
۱۹. نمونه‌هایی از شعر معاصر آذربایجان..... ۲۳۹
۲۰. واقف، شاعر زیبایی و حقیقت..... ۲۴۰

مقدمه

کتابی که پیش روی شماست، کتاب‌شناسی آثار استاد دکتر حسین محمدزاده‌ی صدیق – از شخصیّت‌های برجسته و تأثیرگذار در ادبیات معاصر آذربایجان – است که افتخار تهیّه و تألیف آن نصیب اینجانب شد.

قبل از ورود به مبحث اصلی کتاب، ابتدا توضیحاتی پیرامون این مجموعه و روش تدوین آن ارائه کرده، آن‌گاه مختصری از زندگانی دکتر صدیق را می‌آوریم.

۱. کتاب‌شناسی حاضر، «کتاب‌شناسی توصیفی» است که در آن اطلاعات کتاب‌شناختی هر اثر، به همراه دورنما و چارچوبی از آن ارائه شده است.
۲. کتاب‌شناسی حاضر، مجموعه‌ی آثار چاپ شده‌ی دکتر صدیق را تا پایان خردادماه ۱۳۸۸ هـ ش شامل می‌شود.
۳. در این کتاب‌شناسی، تعداد بیست عنوان که دارای ارزش علمی بوده، ولی بر اساس تعریف یونسکو از کتاب، کمتر از ۴۸ صفحه‌اند و کتاب محسوب نمی‌شوند نیز معرفی و توصیف گردیده‌اند.
۴. عنوان «دکتر حسین محمدزاده صدیق» به جهت رعایت اختصار به صورت «استاد» ذکر شده است.
۵. دکتر صدیق آثار خود را با اسامی مختلف همچون: ح. م. صدیق، حسین دؤزگون، حسین سرخابلی، صفدر شمایلی سرخابلو، حسین محمدزاده صدیق و ... می‌نگارد که برخی از آن‌ها در معرفی آثار وی در این کتاب‌شناسی آمده است.
۶. کتاب‌شناسی حاضر در نه بخش تنظیم شده است:

اوّل: آثار استاد.

دوّم: مقدمه‌های استاد بر کتاب‌ها.
سوّم: نقدهای استاد بر اشخاص، کتب و مقالات.
چهارم: کنگره‌ها.
پنجم: نشریات.
ششم: مصاحبه‌ها.
هفتم: درباره‌ی استاد.
هشتم: پایان‌نامه‌ها.
نهم: زیر تیغ سانسور.

۷. **بخش اوّل:** آثار استاد:

۱ – ۷ آثار ایشان در این کتاب در شش بخش تقسیم‌بندی شده است:

الف: تصحیح و تحشیه.
ب: تحقیق و پژوهش.
پ: ترجمه.
ت: مجموعه شعر.
ث: متون دانشگاهی.
ج: ادبیات کودکان.

۲ – ۷. آثار استاد در هر شش بخش، بر اساس حروف الفبایی مرتّب شده‌اند.

۳ – ۷. شماره‌ی جلد از عنوان کتاب محسوب شده است به استثنای کتاب‌هایی که دو جلد آن‌ها در یک مجلد صحافی شده است.

۴ – ۷. در این بخش، در صورتی که کتابی بیش از یک بار چاپ شده باشد، آخرین چاپ آن معرّفی و توصیف شده است. و مشخصات نشر چاپ‌های قبلی در ذیل آن آمده است.

۵ – ۷. در این بخش، کتاب‌هایی که در چاپ‌های بعدی، از نظر محتوایی به حجم آن‌ها افزوده یا کاسته شده یا تغییر عنوان داده‌اند، به عنوان یک اثر مستقل معرّفی شده‌اند.

۸. **بخش دوّم:** کتابشناسیِ کتاب‌هایی است که استاد بنا به درخواست پدیدآورندگان آثار، بر آن‌ها مقدمه نوشته‌اند.

۹. **بخش سوّم:** عبارت از نقدهایی است که استاد بر اشخاص، آثار و مقالات نوشته‌اند.

۱۰. **بخش چهارم:** به معرفی سخنرانی‌های استاد در کنگره‌های مختلف می‌پردازد.

۱۱. **بخش پنجم:** به معرّفی مختصر نشریاتی می‌پردازد که توسّط استاد انتشار یافته‌اند.

۱۲. **بخش ششم:** شامل گزیده‌ای از مصاحبه‌های استاد می‌شود.

۱۲. **بخش هفتم:** شامل توصیف آثاری است که درباره‌ی زندگانی، آثار، شخصیت و آرای ایشان نگارش یافته است.

۱۳. **بخش هشتم:** به معرفی پایان‌نامه‌هایی می‌پردازد که با راهنمایی استاد نوشته شده‌اند.

۱۴. بخش **نهم:** شامل نظرات ممیزانِ اداره‌ی نگارش حکومت پهلوی درباره‌ی آثار استاد است که در مواردی مانع از چاپ آثار ایشان در آن برهه‌ی زمانی شده است. این قسمت عیناً از کتاب «سانسور در آینه» تألیف دکتر فریبرز خسروی[1] در این‌جا نقل شده است.

[1] خسروی، فریبرز. **سانسور در آینه (نظرات ممیزان در دوره‌ی پهلوی دوم)**؛ تهران: کتابخانه‌ی ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۱.

روش تدوین بخش‌ها

بخش‌های اول و هفتم:

در این بخش‌ها، هر منبع از سه قسمت تشکیل شده است که عبارتند از:

قسمت اول: مشخصات کتاب‌شناختی هر منبع به ترتیب ذیل:

۱. در ابتدا نام پدیدآورنده یا پدیدآورندگان اثر که به عنوان سرشناسه در فیپا ذکر شده، آمده است.
۲. عنوان کتاب، دومین جزء این قسمت است که بر اساس عنوان صفحه‌ی حقوقی اثر با حروف درشت نوشته شده است.
۳. در صورتی که کتاب دارای عنوان فرعی باشد، بلافاصله بعد از عنوان اصلی با حروف سیاه و ریزتر از عنوان اصلی آمده است.
۴. جزء چهارم به ذکر نام کمک پدیدآورنده (مصحّح، بازنویس، مقدّمه‌نویس، مترجم، ویراستار، به کوشش، به اهتمام و ...) اختصاص دارد.
۵. مشخصات مربوط به نشر کتاب که عبارتند از: نوبت چاپ یا ویرایش، محل نشر، ناشر، تاریخ نشر.
۶. جزء بعدی شامل مشخصات ظاهری کتاب می‌شود که عبارتند از: شماره جلد، تعداد صفحات، عکس و تصویر، نمونه، جدول و نقشه، و قطع کتاب.

قسمت دوم: شامل اطلاعاتی است که بعد از یک سطر فاصله ذکر شده است و عبارتند از:

۱. در صورتی که عنوان روی جلد یا صفحه عنوان اثر با عنوان صفحه‌ی حقوق متفاوت باشد، در این‌جا ذکر می‌شود.

۲. در صورتی که عنوان پشت جلد یا صفحه‌ی آخر کتاب به لاتین یا انگلیسی، و یا متفاوت با صفحه حقوق باشد، در این قسمت ذکر می‌شود.
۳. در صورتی که کتاب دارای چاپ‌های قبلی باشد، با ذکر مشخصات نشر در این قسمت آورده می‌شود.
۴. در صورتی که کتاب شامل کتاب‌نامه باشد در این قسمت به آن اشاره می‌شود.

قسمت سوّم: در این قسمت به معرّفی و توصیف منبع پرداخته می‌شود.

بخش دوّم:

۱. هر منبع همانند بخش اول مشتمل بر سه قسمت است، با این تفاوت که در قسمت سوم مختصری پیرامون موضوع مورد بحث استاد در مقدمه، سخن گفته می‌شود.
۲. منابع این بخش براساس حروف الفبایی مرتّب شده‌اند.

بخش سوّم:

۱. بخش نقدها مشتمل بر دو قسمت است:

قسمت اوّل: منابع نقدها، که مشتمل بر اطلاعاتی چون: نام ، سال، دوره و شماره‌ی نشریه، تاریخ چاپ مقاله در نشریه و ... می‌باشد.

قسمت دوّم: شرح مختصر محتوای هر نقد و ارائه‌ی چارچوب و دورنمایی از آن.

۲. منابع این بخش بر اساس تاریخ مرتّب شده‌اند.

بخش چهارم:

۱. این بخش در دو قسمت تنظیم شده است:

قسمت اوّل: معرفی کنگره‌ها که شامل اطلاعاتی چون: عنوان مقاله، مکانِ تشکیل کنگره، نام کنگره، سال تشکیل کنگره و کتاب‌نامه.

قسمت دوّم: ارائه‌ی دورنمایی از مقاله.

۲. منابع این بخش براساس حروف الفبایی عنوان مقالات مرتّب شده‌اند.

بخش پنجم:

۱. در این بخش اطلاعاتی مختصر پیرامون نشریه از قبیلِ سال نشر، محل نشر، شماره‌های منتشر شده، زبان و محتوای آن آمده است.

۲. نشریات در این بخش به ترتیب سال نشر مرتب شده‌اند.

بخش ششم:

۱. این بخش در دو قسمت تنظیم شده است:

قسمت اول: منابع مصاحبه‌ها، که شامل اطلاعاتی چون: نام، سال، دوره و شماره‌ی نشریه، محل انتشار نشریه، تاریخ مصاحبه و نام مصاحبه‌کننده می‌باشد.

قسمت دوم: شامل محورهای گفت‌وگو و بحث در مصاحبه‌ها می‌باشد.

۲. در ترتیب مصاحبه‌ها اولویّت با تاریخ مصاحبه است، و در مواردی که سال یا تاریخ مصاحبه‌ها مشابه باشد ترتیب بر اساس حروف الفبایی صورت گرفته است.

۳. در مواردی که سال و تاریخ مصاحبه‌ها نامشخص باشد، مصاحبه‌ها در انتها به اساس حروف الفبایی مرتّب شده است.

بخش هشتم:

۱. این بخش در دو قسمت تنظیم شده است:

قسمت اول: شامل اطّلاعات کتاب‌شناختی پایان‌نامه است. این اطلاعات عبارتند از: نام دانشجوی پژوهشگر، عنوان پایان‌نامه، استاد راهنما، استاد مشاور، مقطع، رشته و دانشگاه محل تحصیل، سال ارائه‌ی پایان‌نامه، تعداد صفحات، کتاب‌نامه و چکیده.

قسمت دوم: ارائه‌ی چارچوب و دورنمایی از پایان‌نامه.

۲. منابع این بخش بر اساس حروف الفبایی مرتّب شده‌اند.

بخش نهم:

همان‌گونه که مذکور گردید عیناً از کتاب «سانسور در آینه» تألیف دکتر فریبرز خسروی استخراج و نقل شده است. کتاب‌ها در این بخش به ترتیب الفبایی مرتب شده‌اند.

اختصارات:

بی‌تا. ← بدون ذکر تاریخ نشر.

بی‌جا. ← بدون ذکر محل نشر.

بی‌چا. ← بدون ذکر نوبت چاپ.

بی‌نا. ← بدون ذکر نام ناشر.

ج. ← جلد.

ر. ک. ← رجوع کنید به.

ش. ← شماره.
ص. ← صفحه.
قـ ← قمری.
هـ شـ ← هجری شمسی.

مختصری از زندگینامه‌ی دکتر صدیق:

در ۱۵ تیرماه ۱۳۲۴ هـ شـ در محلّه‌ی **سرخابِ تبریز**، واقع در دامنه‌های کوه **عینالی** در خانواده‌ای متدین و اهل علم دیده به جهان گشود. با توجّه به حساسیت ویژه‌ی پدرش – **محمود** – نسبت به تعالیم دینی و اعتقادی، از همان دوران کودکی، در مسجد جامع تبریز نزد آقایان **میرزا غلامحسین هریسی**، **میرزا عمران**، و **مرحوم وقایعی مشکوة تبریزی** به تعلیم قرآن، فلسفه‌ی اسلام، فقه، احکام و اصول دین مشغول شد. در همین دوران بود که علاوه بر تعلّم در محضر این استادان، خود نیز پذیرای تعلیم بچه‌های محله‌ی **سرخاب** در مسجد **میرعلی** گردید.

پس از اتمام دوره‌های مقدماتی، وارد دبیرستان شد و در رشته‌ی علوم ادبی مشغول به تحصیل گردید. زندگی در محیط خفقان‌آور **آذربایجانِ** آن دوره از یک سو و سیاست ترکی‌ستیزی **رژیم پهلوی** از سوی دیگر، به تدریج او را به سوی دفاع از زبان مادری سوق داد و موجب گردید که وی پس از فارغ التحصیل شدن از این دوره، به آموزش و تعلیم کودکان آذربایجانی به زبان ترکی همت گمارد، تا از این طریق آینده‌ی نامعلوم و تاریک مردم **آذربایجان** را به روشنی و امید نزدیک‌تر ساخته، راه نجات از این مهلکه را به آن‌ها بنمایاند. وی همزمان با تدریس در روستاهای شهرستان **هریس آذربایجان**، در رشته‌ی زبان و ادبیات فارسی در **دانشگاه تبریز** نیز تحصیل می‌کرد.

دیری نپایید که در راستای تلاش بی‌وقفه‌اش برای حفظ و اشاعه‌ی زبان و ادبیات ترکی، روشنفکرانی همچون: **صمد بهرنگی، بهروز دهقانی، علیرضا اوختای، علی کاتبی، بهروز دولت‌آبادی** و ... با او همگام و هم‌صدا شدند. از جمله فعالیت‌های این گروه روشنفکرِ حامیِ حقوق زبان و ادبیات ترکی، انتشار نشریه‌ی «**آدینه**» در **تبریز** به سال ۱۳۴۶ بود.

او در فاصله‌ی سال‌های ۴۸ –۴۶ برای بیدارسازی مردم **آذربایجان** و القاء ضرورت تدریس زبان ترکی در مدارس **آذربایجان**، به فعالیت‌های مطبوعاتی روی آورد و نشریاتی چون: **ادبیات در عصر نوین** (ضمیمه‌ی روزنامه‌ی عصر نوین)، **شعر و ادب آذری** (ضمیمه‌ی مجلّه‌ی امید ایران)، **هنر و اجتماع** (ضمیمه‌ی روزنامه‌ی مهد آزادی) و ... را به زبان ترکی و فارسی انتشار داد. وی مقالات زیادی را در همین راستا در مجلات مذکور و سایر مجلات و نشریات **تهران** مانند: **خوشه، وحید، سخن، ارمغان، فردوسی، نگین** و غیره به چاپ رساند، تا این‌که در سال ۱۳۴۷ پس از انتشار هفتمین شماره‌ی مجله‌ی **هنر و اجتماع**، نشریه‌ی مذکور توقیف و وی به عنوان زندانی سیاسی دستگیر و به زندان منتقل شد.

سوءظن **رژیم پهلوی** نسبت به او و فعالیّت‌هایش سبب شد که در سال ۱۳۴۸ در پی دعوت دانشکده‌ی زبان و ادبیات ترکی **دانشگاه استانبول** جهت ادامه‌ی تحصیل، از خروج وی از کشور ممانعت به عمل آید. همچنین مدرک لیسانس در رشته‌ی زبان و ادبیات فارسی با چند سال تأخیر در سال ۱۳۵۰ به وی اعطا گردید.

در سال ۱۳۴۹ جهت تدریس ادبیات فارسی به **اردبیل** اعزام شد و دو سال در این شهر به تدریس پرداخت و برخی از شعرهای **اردبیل‌لوحه‌لری** را در این سال‌ها به رشته‌ی نظم کشید. او در آن‌جا نیز دست از فعالیت برنداشت و به تدریس محرمانه‌ی زبان و ادبیات ترکی و جمع‌آوری ادبیات شفاهی **آذربایجان** همت گماشت. وقتی که ساواک به فعالیت‌های مخفیانه‌اش پی برد، وی را دستگیر و پس از ۴۱ روز شکنجه و

بازجویی، پرونده‌ی ایشان را به جرم «اقدام علیه امنیت کشور» به دادگاه نظامی ارسال کرد. و در آن‌جا بدون تشکیل دادگاه، رژیم وی را به شش ماه حبس، پنج سال تعلیق از خدمت دولتی و محرومیت از حقوق اجتماعی محکوم کرد.

تهدیدات و شکنجه‌های ساواک، نه تنها او را از راهی که در پیش گرفته بود، منصرف نکرد، بلکه او را در این امر ثابت‌قدم‌تر از پیش کرد، به طوری که وی در زندان نیز به تعلیم و آموزش زبان ترکی به زندانیان پرداخت. وی در طول مدت محکومیّتش در زندان **تبریز** سه دفتر شعر نیز سرود که در میان زندانیان دست به دست گشت، و در حال حاضر اثری از آن‌ها در دست نیست.

در سال ۱۳۵۱، پس از آزادی از زندان به **تهران** تبعید گردید و از آن‌جا که از خدمت دولتی نیز محروم شده بود برای امرار معاش، ضمن تدریس در هنرستان، به عنوان ویراستار با چند انتشاراتی همچون **امیرکبیر**، **کانون پرورش فکری کودکان**، مجله‌ی **تماشا** و جزء آن به همکاری پرداخت. و مشغول تنظیم و چاپ کتاب‌های خود توسط انتشاراتی‌هایی نظیر **بابک**، **پویا**، **نوپا**، **مازیار**، **امیرکبیر**، **دنیای کتاب**، **دنیای دانش**، **گوتنبرگ**، **توس** و غیره گردید. وی در سال ۱۳۵۲، به عنوان «تهیه‌کننده» به استخدام صدا و سیما درآمد، اما به فاصله‌ی کمتر از یک سال، با لغو صلاحیت، او را از کار برکنار کردند.

در سال ۱۳۵۳ همزمان با اخراج از صدا و سیما، در مقطع کارشناسی ارشد رشته‌ی کتابداری **دانشگاه تهران** پذیرفته شد، در همین سال بود که بنا به دعوت **کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان** به عنوان مترجم با این مؤسسه به همکاری پرداخت و کتاب‌های چون: **دوقلوهای ترک**، **چیل مایدان**، **قارا آت** و ... را آماده‌ی چاپ کرد. هنوز یک سال از تحصیلش در مقطع فوق لیسانس نگذشته بود که حکم اخراجش را امضاء کردند.

دکتر صدیق، با وجود همه‌ی این ناملایمات که تقدیر برایش رقم زده بود، از پا ننشست و پرتوان‌تر از قبل به فعالیت‌های علمی و مطبوعاتی خود ادامه داد و مجله‌ی **یولداش** را به سال ۱۳۵۷ در **تهران** راه‌اندازی کرد.

سال‌های ۵۷-۵۱ را می‌توان پربارترین دوره‌ی حیات علمی ایشان به حساب آورد؛ چرا که در این سال‌ها، به طور جدی به تألیف و ترجمه روی آورده و نخستین کتاب خود را تحت عنوان **واقف، شاعر زیبایی و حقیقت** به زیور طبع آراسته کرد. وی همچنین کتاب‌های **مسایل زبانشناسی ایران، مسایل ادبیات نوین ایران، مسایل ادبیات دیرین ایران، از پیدایی انسان تا رسایی فئودالیسم در آذربایجان، قصه‌های روباه در ادبیات شفاهی آذربایجان، داستان‌های کچل، عاشیقلار، تاریخ آذربایجان، نظامی شاعر بزرگ آذربایجان، زندگی و اندیشه‌ی نظامی**، منظومه‌ی **کیچیک شعرلر** و ده‌ها کتاب دیگر را در فاصله‌ی این سال‌ها به زیر چاپ برد.

پس از پیروزی انقلاب اسلامی و لغو ممنوعیت خروج وی از کشور، در سال ۱۳۵۸ برای تحصیل در رشته‌ی دکترای زبانشناسی ترکی عازم **ترکیه** شد. وی پس از اخذ درجه‌ی PH.D از گروه ادبیات خاورمیانه دانشکده‌ی ادبیات **دانشگاه استانبول** به سال ۱۳۶۲، بی‌اعتنا به دعوت‌های کشورهای مختلف، راهی **ایران** گردید تا آموزه‌های خود را در جهت اعتلای فرهنگ کشور خویش به کار گیرد.

زندگی وی از سال ۶۲ تا به امروز با فراز و نشیب‌های بسیار مواجه گردید. دکتر صدیق سال‌ها استاد ادبیات فارسی در تربیت معلّم بود و در سال ۱۳۷۳ بازنشسته گردید. وی از سال ۱۳۶۹ در اغلب دانشگاه‌های کشور، با دعوت قبلی به تدریس زبان و ادبیات ترکی اشتغال ورزید. او در طی این سال‌ها، سه نشریه به نام‌های **یئنی یول، بولتون انجمن زبان ترکی** و **سهند** را انتشار داد. در کنار فعالیت‌های مطبوعاتی، به تصحیح متون ادبی – عرفانی ترکی نیز همت گماشت و کتاب‌های بسیاری چون:

دیوان نسیمی، دیوان واقف، گلشن راز به روایت شیخ ولی، قارامجموعه، سه سنگیاد و ... را که شمار آن‌ها به بیش از یکصد و پنجاه عنوان می‌رسد، به زیر چاپ برد.
لیست کتاب‌های آماده‌ی چاپ دکتر صدیق:

۱. ترجمه‌ی ترکی قرآن مجید
۲. تصحیح بدایع‌اللغه
۳. تصحیح خلاصه‌ی فرهنگ عباسی
۴. تصحیح دیوان هجری هریسی
۵. تصحیح سنگلاخ
۶. تصحیح عرش‌نامه و استوانامه از آثار حروفیان
۷. دیوان اشعار ترکی مسیحی
۸. فرهنگ سرواژه‌های واک آغاز ترکی به فارسی
۹. گرامر ترکی

و ...

نکته‌ی آخر این که، گرچه در تهیه‌ی این کتابشناسی، اغلب به خود استاد مراجعه داشتم و ایشان تا آنجا که حافظه‌شان یاری می‌کرد، اطلاعات لازم را در اختیارم گذاشتند و کارکنان فاضل **مؤسسه‌ی دانش سهند و سبلان** و **نشر تکدرخت** نیز با اینجانب کمال همکاری را کردند؛ ولی باز احتمال می‌دهم که در شناسایی بعضی از کتاب‌ها و مقاله‌های ایشان غفلت کرده‌ام. اگر کسانی از این گونه آثار مغفول خبر دارند، منّت گذاشته، نگارنده را از طریق نشانی ناشر مطلع سازند.
با آرزوی توفیقات روزافزون برای آن استاد فرزانه در تمام شؤون زندگی!

معصومه غلام‌نژاد بازکیائی
تیرماه ۱۳۸۸

بخش اول:

آثار استاد

الف. تصحیح و تحشیه

۱. آل محمد (ص) تاریخینده تشریح و محاکمه

بهجت، قاضی بهلول. **آل محمد (ص) تاریخینده تشریح و محاکمه**؛ به اهتمام حسین سرخابلی؛ چاپ اول؛ تهران: بعثت قورولوشو، ۱۳۷۱؛ تک جلدی؛ ۱۹۲ ص.؛ رقعی.

کتاب حاضر از قاضی بهلول بهجت و به زبان ترکی است که در حق پیغمبر و ائمه‌ی معصومین نگارش یافته است. استاد متن اصلی کتاب را به همراه ترجمه‌ی ترکی از مقدمه‌های فارسی شهاب‌الدین الحسینی المرعشی النجفی، میرزا مهدی ادیب و سید محمود طالقانی – که بر ترجمه‌ی فارسی این کتاب نوشته شده بود – در این مجموعه به زیور طبع آراسته است.

۲. امثال لقمان

رشدیّه، حسن. **امثال لقمان**؛ به اهتمام حسین محمدزاده صدیق؛ چاپ اول؛ تهران: زوفا؛ ۱۳۷۹؛ تک جلدی؛ ۷۲ ص.؛ رقعی.

کتاب حاضر، کتاب درسی است که توسط مرحوم حاج میرزا حسن رشدیه در زمان ناصرالدین شاه قاجار برای تدریس در دوره‌ی ابتدایی مدارس رشدیه به زبان ترکی تألیف شده بود که استاد ضمن تصحیح آن، مقدمه‌ای مبسوط و جامع به زبان ترکی بر آن نوشته و در آن به معرفی متون درسی مکاتب اسلامی در دوران قاجار پرداخته است.

۳. پنج نمایشنامه

تبریزی، میرزا آقا. **پنج نمایشنامه**؛ به کوشش: ح. م. صدیق؛ چاپ دوم؛ تهران: نشر آینده، ۲۵۳۶ (۱۳۵۶)؛ تک جلدی؛ بیست و چهار + ۲۵۶ص.: عکس، نمونه؛ وزیری.

بخش پایانی کتاب شامل کتاب‌نامه‌های فارسی، روسی، فرانسوی، آذربایجانی می‌باشد.
چاپ اول این کتاب در سال ۱۳۵۵ توسط انتشارات طهوری در تهران صورت گرفته است.

کتاب حاضر شامل پنج نمایشنامه از میرزا آقا تبریزی است که به زبان فارسی نگارش یافته است. و به زبان طنز و به طریق مکالمه، صحنه‌هایی از استبداد و بی‌قانونی عهد ناصری را به تصویر می‌کشد. این نمایشنامه‌ها عبارتند از:
۱. سرگذشت اشرف خان، حاکم عربستان در چهار مجلس.
۲. طریقه‌ی حکومت زمان‌خان بروجردی و سرگذشت آن ایام در چهار مجلس.
۳. حکایت کربلا رفتن شاهقلی میرزا و سرگذشت آن ایام در چهار مجلس.
۴. حاجی مرشد کیمیاگر.
۵. حکایت آقا هاشم خلخالی.
این کتاب علاوه بر متن نمایشنامه‌ها، شامل ۴ پیوست می‌باشد که عبارتند از:
۱. نامه‌ی آخوندزاده به میرزاآقا؛ ۲. مقدمه و مؤخره‌ی میرزاآقا در سبب و نتیجه‌ی نگارش کتاب به همراه مقدمه‌ی چاپ برلین؛ ۳. نمونه‌ها؛ ۴. کتاب‌نامه.
گفتنی است که استاد نمایشنامه‌ی چهارم، یعنی: «حاجی مرشد کیمیاگر» را از فصل سیزدهم نسخه‌ی خطی «رساله‌ی اخلاقیه» محفوظ در کتابخانه‌ی دانشگاه تهران، اثر همو بیرون کشیده و برای اولین بار چاپ کرده است.

۴. تمثیلات تماشاخانه (۲- موسیو ژوردان)

آخوندزاده، فتحعلی. **موسیو ژوردان**؛ برگردان فارسی از میرزا محمدجعفر قراجه‌داغی؛ مقدمه و تصحیح از حسین محمدزاده صدیق؛ [بی‌جا]؛ تهران: نمایش (وابسته به انجمن نمایش)، ۱۳۸۲؛ (تمثیلات تماشاخانه، ج. ۲)؛ ۱۲۴ ص.؛ رقعی.

عنوانِ صفحه عنوان: تمثیلات تماشاخانه – ۲: موسیو ژوردان
عنوانِ پشت جلد و صفحه آخر کتاب به انگلیسی:
Play Monsieur Jordan
مجموعه‌ی حاضر شامل کتاب‌نامه‌ی فارسی، ترکی و انگلیسی است.

نمایشنامه‌ی «موسیو ژوردان» دومین اثر کمدی آخوندزاده، از مجموعه‌ی تمثیلات تماشاخانه است که وقایع اجتماعی عصر نویسنده و مناسبات حاکم بر روابط انسان‌ها را به زبان طنز ذکر می‌کند. و به لحاظ ژرف اندیشی و تصویر تابلوهایی واقعی از زندگی مردم، قوی‌تر از نمایشنامه‌ی «کیمیاگر» می‌باشد. این مجموعه در سال ۱۳۸۲ به کوشش استاد در تهران چاپ شده است که مشتمل بر سه فصل است:
در فصل اول، محتوای نمایشنامه مورد تحلیل و بررسی قرار گرفته است.
در فصل دوم، برگردان فارسی نمایشنامه‌ی مذکور است که توسط میرزا محمد جعفر قراجه‌داغی صورت گرفته است.
فصل سوم، اصل متن ترکی نمایشنامه را شامل می‌شود که در چهار مجلس نوشته شده است.

۵. تمثیلات تماشاخانه (۴- خرس قولدورباسان)

آخوندزاده، فتحعلی. **خرس قولدورباسان**؛ برگردان فارسی از میرزا محمدجعفر قراجه‌داغی؛ مقدمه و تصحیح از حسین محمدزاده صدیق؛ [بی‌چا]؛ تهران: نمایش (وابسته به انجمن نمایش)، ۱۳۸۳؛ (تمثیلات تماشاخانه، ج. ۴)؛ ۱۳۶ ص.؛ رقعی.

عنوان صفحه عنوان: تمثیلات تماشاخانه – ۴: خرس قولدورباسان
عنوان پشت جلد و صفحه‌ی آخر کتاب به انگلیسی:
THIEF DEFEATER BEAR
مجموعه‌ی حاضر شامل کتاب‌نامه‌ی فارسی، ترکی و انگلیسی است.

نمایشنامه‌ی «خرس قولدورباسان» چهارمین نمایشنامه از مجموعه‌ی تمثیلات تماشاخانه است که آخوندزاده در ابتدا، آن را در چهار پرده و به زبان روسی نوشته، و بعدها توسط شخص ایشان در سه مجلس به زبان ترکی بازنویسی شده بود و موضوع آن در عشق و جوانی است. این مجموعه در سال ۱۳۸۳ به کوشش استاد در تهران منتشر شده است که مشتمل بر سه فصل است:
فصل اول، محتوای نمایشنامه را مورد تحلیل و بررسی قرار می‌دهد.
فصل دوم، برگردان فارسی نمایشنامه‌ی مزبور است که توسط میرزا محمدجعفر قراجه‌داغی صورت گرفته است.
و فصل سوم، متن ترکی نمایشنامه را شامل می‌گردد.

۶. تمثیلات تماشاخانه (۱- کیمیاگر)

آخوندزاده، فتحعلی. **کیمیاگر**؛ ترجمه و نگارشِ میرزا محمد جعفر قراجه‌داغی؛ تصحیح و تنقیح: حسین محمدزاده صدیق؛ [بی‌چا]؛ تهران: نمایش (وابسته به انجمن نمایش)، ۱۳۸۲؛ (تمثیلات تماشاخانه، ج ۱)؛ ۱۵۲ص.؛ رقعی.

عنوان صفحه عنوان: تمثیلات تماشاخانه – ۱: کیمیاگر.
عنوان پشت جلد به انگلیسی:
Play Alchemist
عنوان صفحه‌ی آخر کتاب به انگلیسی:
KIMIYAGAR (Alchemist)

در فصل‌های هشت و نه، کتاب‌شناسی نمایشنامه‌های آخوندزاده به زبان فارسی، و همچنین کتاب‌نامه‌ی فارسی، ترکی استانبولی و انگلیسی آمده است. منابع و مآخذ مورد استفاده‌ی استاد در تدوین کتاب حاضر به صورت پانویس در پایان هر فصل آمده است.

اصل نمایشنامه‌ی مذکور به زبان ترکی است که در سال ۱۲۷۶ هـ . توسط میرزا فتحعلی آخوندزاده در چهار مجلس نوشته شده، و میرزا محمدجعفر قراجه‌داغی در سال ۱۲۸۸ هـ . آن را به زبان فارسی ترجمه کرده است. آخوندزاده در این نمایشنامه، وقایع تلخ اجتماعی عصر خود را به زبانِ کمدی به تصویر می‌کشد و به بیداری و انتباه مردم می‌پردازد. این مجموعه در سال ۱۳۸۲ به کوشش استاد در تهران چاپ شده که مشتمل بر نه فصل است:

در فصل‌های اول و دوم از مجموعه حاضر، زندگینامه، آثار و اندیشه‌های مؤلف و مترجم آمده است.

در فصل سوم، محتوای نمایشنامه مورد تحلیل و بررسی قرار گرفته است.

فصل چهارم: شامل افزوده‌های قراجه‌داغی با برگردان فارسی آن است.
در فصل‌های پنجم و ششم، برگردان فارسی نمایشنامه‌ی مذکور با ویـرایش جدیـد و اصل متن ترکی آن آمده است.
در فصل هفتم، متن سه نامه از آخوندزاده در باب نشر آثار نمایشی‌اش به زبان فارسی در ایران، و همچنین مضامین چند نامه‌ی دیگر آمده است.

۷. چهار تئاتر و رساله‌ی اخلاقیه

میرزا آقا تبریزی (منشی باشی). **چهـار تئـاتر و رسـاله اخلاقیـه**؛ بـه اهتمـام حـسین محمدزاده صدیق؛ چاپ اول؛ تهران: نمایش (انجمن نمـایش)، ۱۳۸۲؛ تک جلدی؛ ۳۱۰ ص.: نمونه؛ رقعی.

عنوان صفحه آخر کتاب:
CHAHR TEATR AND RESÂLEYE-E AKHLÂGIYE
کتاب در انتها شامل کتاب‌نامه است همچنین به صورت زیرنویس.

کتاب حاضر مشتمل بر پنج بخش است که عبارتند از:
بخش اول: پیشگفتار که مشتمل بر سخنانی از استاد پیرامون نمایشنامه‌نویسی فارسی و خلاقیت میرزا آقـا تبریـزی و نمایـشنامه‌ی «حـاجی مرشـد کیمیـاگر» و «رسـاله‌ی اخلاقیه» به زبان فارسی است.
بخش دوم: چهار تئاتر که مشتمل بر چهار نمایـشنامه بـه زبـان فارسـی از میـرزا آقـا می‌باشد که به طریق مکالمه، صحنه‌های تاریک و وحشتناکی از استبداد و بی‌عـدالتی عهد ناصری را به تصویر می‌کشد و زبان آن طنزآلود و تلـخ اسـت. ایـن چهـار تئـاتر عبارتند از:

۱. اشرف خان، حاکم عربستان در چهار مجلس.

۲. زمان خان بروجردی در چهار مجلس.
۳. کربلا رفتن شاه‌قلی میرزا در چهار مجلس.
۴. آقا هاشم خلخالی در چهار مجلس.

بخش سوّم: رساله‌ی اخلاقیه که مشتمل بر یک مقدمه، چهارده فصل و یک مؤخره در علم اخلاق است. و به صورت مجموعه‌ای از چند داستان و وقایع تاریخی، یک نمایشنامه‌ی تک‌پرده‌ای بلند و چند تمثیل کوتاه به شیوه‌ی پرسش و پاسخ تدوین یافته است.

بخش چهارم: نمایشنامه‌ی «حاجی مرشد کیمیاگر» در چهار مجلس که به سبک و طریقه‌ی چهار تئاتر، به زبان فارسی نگارش یافته است.

بخش پنجم: پیوست‌ها که مشتمل بر نامه‌ی آخوندزاده به میرزا آقا، مقدمه و مؤخره‌ی میرزا آقا بر چهار تئاتر، مقدمه‌ی چاپ برلین و نمونه‌ها می‌باشد.

۸. حضرت پیغمبر (ص) دن قیرخ حدیث

فضولی، ملامحمّد (مترجم و سراینده.) **حضرت پیغمبر (ص) دن قیرخ حدیث**؛ به اهتمام حسین محمدزاده صدیق؛ چاپ اول؛ تهران: بعثت قورولوشو، ۱۳۷۰؛ ج.۱؛ ۳۲ص.؛ رقعی.

کتاب حاضر، برگردان ترکی چهل حدیثِ منتخب جامی از احادیث پیغمبر اکرم (ص) می‌باشد که حکیم فضولی هر کدام از آن‌ها را در دو بیت شعر به نظم کشیده است. استاد بر این اثر مشهور که به همت ایشان برای نخستین بار در ایران چاپ شده است، مقدمه‌ای به ترکی نوشته‌اند که در آن پیرامون چهل حدیث سخن می‌گویند.

۹. دو سهندیه

شهریار، سید محمدحسین. **دو سهندیه**؛ مقدمه، تصحیح و تدوین: حسین محمدزاده صدیق؛ چاپ اول؛ تهران: تکدرخت، ۱۳۸۷؛ تک جلدی؛ ۱۳۶ ص.: عکس؛ رقعی .

عنوان صفحه‌ی آخر کتاب به ترکی:

İKI SƏHƏNDİYYƏ

بخش ششم کتاب حاضر، شامل نمایه‌ها و منابع و مآخذ می‌باشد.

کتاب حاضر که به کوشش استاد چاپ شده است، مشتمل بر ۶ بخش است:
بخش اول: سهندیه‌ی فارسی، اثر شهریار، که آن را در سوک «بولود قاراچورلو» متخلص به سهند سروده است و «مقامه» نامیده است.
بخش دوم: برگردان فارسی مکتوب منظوم بولود قاراچورلو (م. به سهند) خطاب به شهریار است که توسط استاد به زبانی شعرگونه ترجمه شده است.
بخش سوم: متن ترکی مکتوب منظوم سهند خطاب به شهریار است.
بخش چهارم: منظومه‌ی سهندیه‌ی ترکی، اثر شهریار، را شامل می‌شود.
بخش پنجم: برگردان فارسی منظومه‌ی سهندیه‌ی شهریار است که توسط مهندس محمدباقر باقری صورت گرفته است.

۱۰. دیوان اشعار ترکی بایرک قوشچو اوغلو

قوشچی اوغلی. **دیوان ترکی بایرک قوشچو اوغلو با کشف‌الأبیات**؛ تصحیح، مقدّمه و توضیحات: حسین محمدزاده صدیق؛ چاپ اول؛ تبریز: ندای شمس، ۱۳۸۵؛ تک جلدی؛ ۱۸۶ص.: نمونه، عکس؛ وزیری.

کتاب حاضر، دیوان اشعار ترکی بایرک قوشچو اوغلو – شاعر عارف قرن دهم هجری – است که مشتمل بر صد و یازده قطعه‌ی عرفانی از او است. این اثـر بـا اسـتناد بـه بیاض استنساخ شده در قرن یازدهم هجری و با مقابله با چند بیـاض دیگـر از جملـه بیاض «سید کاظم»، بیاض «پیرداوری»، بیـاض «سـید فتـاح» و بیـاض «گولـدورلو» توسط استاد تصحیح و تدوین شده است. گفتنی است که نسخه‌های خطی موجـود از اشعار بایرک قوشچو اوغلو در بین اهل حق به «بیاض» معروف است.
بعد از شعرها، بخش ضمایم آمده است که شامل کشف‌الأبیات، فهرسـت لغـات شـرح شده در پاورقی، فهرست اسماء خاص و نمونه‌ها می‌باشد.

۱۱. دیوان اشعار ترکی حکیم سید ابوالقاسم نباتی

نباتی قراجه‌داغی، سید ابوالقاسم. **دیوان اشعار ترکی: همراه با کشف‌الابیـات**؛ تـصحیح، تحشیه و مقدمه: حسین محمدزاده صدیق؛ چاپ سوّم؛ تبریز: نـشر اختـر بـا همکـاری انتشارات هاشمی سودمند، ۱۳۸۵؛ تک‌جلدی؛ ۳۰۸ ص.: مصور، عکس؛ وزیری.

عنوان پشت جلد به ترکی:
Həkim Seyyid Əbülqasim NƏBATİ Türkçə Divani
عنوان صفحه‌ی آخر کتاب:
DİVAN-I ƏŞAR-İ TÜRK-İ

چاپ اول کتاب مذکور در سال ۱۳۷۱ توسط انتشارات احرار به صورت گرفته است.
چاپ دوم کتاب مذکور در سال ۱۳۸۵ توسط نشر اختر و با همکاری انتشارات هاشمی سودمند در تبریز به صورت گرفته است.

کتاب حاضر، دیوان اشعار ترکی حکیم سید ابوالقاسم نباتی– شاعر عارف مسلک قرن سیزدهم – است که درون‌مایه‌ی آن دینی و عرفانی است. استاد کار گردآوری، تصحیح و تدوین این اثر عظیم را عهده‌دار بوده‌اند.

کتاب شامل سه بخش است که عبارتند از:

بخش اول: مقدمه‌ی مفصلی که استاد به زبان ترکی بر این کتاب نوشته‌اند و ضمنِ معرفی دقیق سید ابوالقاسم نباتی، شیوه‌ی تدوین کتاب را هم شرح داده‌اند.

بخش دوّم: کلیات اشعار نباتی که به شیوه و ساختار دیوان‌های سنتّی تدوین شده، و تمام اشعارش در بخش‌های قصیده، غزل، قوشما، گرایلی، بئشلیک، تجنیس، مستزاد، مخمس، مسدّس، ترجیع‌بند (ساقی‌نامه)، مثنوی، بحر طویل، ملمّع، رباعی، دوبیتی، تکْ بیت به صورت مجزا گردآوری شده است.

بخش سوم: افزوده‌ها که شامل: نسخه‌بدل‌ها، ایضاحات، نمایه‌ها، کشف‌الابیات، کتاب‌نامه، و وثیقه‌ها می‌باشد.

۱۲. دیوان اشعار ترکی حکیم ملا محمد فضولی

فضولی بیاتلی، محمّد بن سلیمان؛ **دیوان اشعار ترکی**؛ تصحیح، تدوین و مقدمه: حسین محمدزاده صدیق؛ چاپ هفتم؛ تبریز: نشر اختر با همکاری انتشارات هاشمی سودمند، ۱۳۸۷؛ تک‌جلدی؛ ۳۹۲ ص.: مصور، نمونه؛ وزیری.

عنوان پشت جلد به ترکی:

Moll Mohəmməd FUZÜLI Türkçə Divanı

عنوان صفحه آخر کتاب:

DİVAN-I ƏŞAR-İ TÜRK-İ

چاپ‌های اول تا ششم این کتاب از سال ۱۳۸۱ به بعد توسط ناشر مذکور در تبریز صورت گرفته است.

کتاب حاضر، دیوان اشعار ترکی حکیم ملا محمد فضولی، شاعر عارف مسلک قرن ۱۰ هجری از خطه‌ی آذربایجان است که درون‌مایه‌ی اشعارش عرفانی است. استاد کارِ گردآوری، تدوین و تصحیح این مجموعه‌ی نفیس را عهده‌دار بودند.

کتاب حاضر در سه بخش تنظیم شده است که عبارتند از:

بخش اول: مقدمه‌ی علمی که استاد به زبان ترکی بر این کتاب نوشته‌اند. و ضمن معرفی مفصل ملامحمد فضولی، شیوه‌ی تدوین کتاب را هم شرح داده‌اند.

بخش دوم: متن دیوان حکیم فضولی که به شیوه و ساختار دیوان‌های سنتی تدوین شده و شامل بخش‌های دیباچه، قصیده، غزل، قطعه، ترکیب‌بند، مربعات، مخمس، مسدس، تضمین، ملمّع، رباعی به جزء مثنوی‌ها می‌باشد.

بخش سوم: افزوده‌ها که خود شامل: ترجمه‌ی منظوم ابیات عربی موجود در دیوان، نمایه‌ی آیات و ابیات و عبارات عربی موجود در دیوان، فهرست لغات فلسفی و عرفانی موجود در دیوان به همراه شرح آن‌ها به ترکی، فهرست لغات دشوار متن با شرحِ ترکی، فهرست ابیات فارسی، نمایه‌ی اعلام، کشف‌الابیات و ... است.

۱۳. دیوان اشعار ترکی حکیم ملامحمد هیدجی

هیدجی، محمد. **دیوان اشعار ترکی حکیم ملامحمد هیدجی**؛ مقدمه، تصحیح و تحشیه: حسین محمدزاده صدیق؛ چاپ اول؛ زنجان: پینار، ۱۳۸۷؛ تک جلدی؛ ۳۴۲ ص.: عکس، نمونه؛ وزیری.

عنوان پشت جلد:

HƏKİM HIDƏCİ TÜRKÇƏ DİVANI

کتاب در انتها شامل کتاب‌نامه است.

کتاب حاضر، مجموعه اشعار ترکی حکیم ملامحمد هیدجی – شاعر و فیلسوف قرن سیزدهم آذربایجان – است که دورن‌مایه‌ی فلسفی و حکمی دارد و استاد آن را با استناد به سه نسخه‌ی چاپیِ علی هشترودی، سید جعفر مرتضوی و رساله‌ی دخانیه‌ی علی‌اکبر ولایتی تصحیح و در سه بخش تدوین کرده است:
بخش اول: مقدمه‌ی جامع علمی به زبان ترکی، پیرامون زندگی، اندیشه‌ها و آثار حکیم هیدجی.
بخش دوم: دیوان اشعار که شامل قصاید، غزلیات، قطعات، مربع، تخمیس‌ها، ترجیع‌بند، مثنوی‌ها، مناظرات و ملمّع می‌باشد.
بخش سوم: افزوده‌ها که شامل نسخه‌بدل‌ها، شرح لغات دشوار ترکی، ضرب‌المثل‌ها، آرایه‌های ادبی موجود در اشعار، فهرست عبارات عربی، کلمات ترکی، اعلام، اماکن، غذاها، حیوانات و نباتات، اصطلاحات عرفانی و فلسفی، نجوم، موسیقی و کشف الأبیات می‌باشد.

۱۴. دیوان اشعار ترکی سید عظیم شیروانی

شیروانی، عظیم بن محمّد. **دیوان اشعار ترکی سید عظیم شیروانی (با کشف‌الابیات)**؛ تدوین، مقدمه، حواشی: حسین محمدزاده صدیق؛ چاپ اول؛ تبریز: ندای شمس، ۱۳۸۵؛ تک‌جلدی؛ ۷۲۶ ص.: مصور؛ وزیری.

عنوان صفحه‌ی آخر کتاب:

DİVÂN-ı ƏŞ'ÂR-i TÜRKİ

کتاب در انتها شامل کتابنامه است.

کتاب حاضر دیوان اشعار ترکی سید عظیم شیروانی – شاعر سده‌ی سیزدهم – است. درون‌مایه‌ی اشعار این شاعر عارف مسلک آذربایجانی، عرفانی و همچنین مبارزه

علیه ستم و فساد و ریا است. استاد، کار تصحیح و تدوین این اثر گرانقدر را عهده‌دار بوده‌اند. کتاب حاضر که ثمره‌ی تلاش‌های علمی وی بر روی دیوان سید عظیم است، مشتمل بر سه بخش است:

بخش اوّل: مقدمه‌ای علمی به زبان ترکی که شخصیت سید عظیم را از بعدهای مختلف مورد بررسی و تشریح قرار داده است.

بخش دوّم: متن دیوان که شامل بخش‌های دیباچه، قصیده، غزل، قطعه، ترجیع‌بند، ترکیب‌بند، مستزاد، مربع، مخمّس، مسدّس، رباعی، تک بیت می‌باشد.

بخش سوّم: افزوده‌ها که شامل نمایه‌ی آیات، احادیث و جملات عربی، شرح و توضیح لغات مشکل متن، کشف‌الابیات، کتاب‌نامه و وثیقه‌ها می‌باشد.

۱۵. دیوان اشعار ترکی سید عماد الدین نسیمی

نسیمی، عمادالدین. **دیوان اشعار ترکی سید عمادالدین نسیمی**؛ مقدمه، تصحیح و تحشیه از حسین محمدزاده صدیق؛ چاپ اول؛ تبریز: اختر، ۱۳۸۶؛ تک جلدی؛ ۷۱۲ ص.: نمونه؛ وزیری.

عنوان پشت جلد:

Seyyid İmadəddin NƏSİMİ Türkçə Divanı

عنوان صفحه‌ی آخر کتاب:

Seyyid İmadəddin NƏSİMİ DİVAN

کتاب شامل منابع و مآخذ نسیمی‌شناسی در انتهای مقدمه می‌باشد.

کتاب حاضر، دیوان اشعار ترکی سید عمادالدین نسیمی – شاعر عارف مسلک قرن نهم هجری– می‌باشد که استاد کارِ تصحیح آن را عهده‌دار بوده و آن را در سه فصل تدوین کرده‌اند:

فصل اوّل: مقدمه‌ای علمی و مفصل به زبان ترکی، در شرح زندگی، مبارزات و اعتقادات سید، شرح مضامین اشعار، ذکر نسخ خطی و چاپی دیوان ترکی وی، شرح ویژگی‌های تدوین حاضر و معرفی آثاری که درباره‌ی سید نوشته شده است.
فصل دوّم: مجموعه اشعار ترکی سید که استاد آن را با توجه به اعتقادات سید و مضامین اشعار وی به سیزده بخش تقسیم کرده‌اند:
۱. شیعیه‌ها و مناقب: اشعاری که مشحون از نص آیات و احادیث و در مناقب چهارده معصوم بوده و مخلص بودن او را به شیعه‌ی جعفری اثبات می‌کند. ۲. الیفنامه‌ها: اشعاری که در هر بیت از آن‌ها یکی از حروف الفبا تفسیر و تبیین شده است. ۳. قصیده‌ها: با درون‌مایه‌ی توحید و نعت، و سرشار از مضامین وحدت وجود و حروفیه. ۴. غزل‌ها: با درون‌مایه‌ی عرفانی. ۵. ترجیع‌بندها: با درون‌مایه‌ی عرفانی. ۶. مثنوی‌ها: با محتوای عرفانی، ۷. مربع‌ها: در مدح علی (ع) و عرفان. ۸. مستزادها. ۹. مخمس‌ها. ۱۰. تویوق‌ها: با مضامین عرفانی. ۱۱. ملمّع‌ها. ۱۲. نظیره‌ها و اشعار مشکوک. ۱۳. تضمین‌ها: مشتمل بر تضمین‌ها و مدحیه‌هایی که از سوی شاعران دیگر برای نسیمی سروده شده است.
فصل سوّم: افزوده‌ها که شامل فهرست‌هایی جهت راهنمایی خواننده و پژوهشگرانِ در احوال و افکار و آثار او می‌باشد.

۱۶. دیوان اشعار ترکی مرتضی قلی ظفر اردبیلی

ظفر اردبیلی، مرتضی قلی. **دیوان اشعار ترکی مرتضی قلی ظفر اردبیلی**؛ مقدمه، تصحیح و تحشیه: حسین محمدزاده صدیق؛ چاپ اول؛ اردبیل: شیخ صفی‌الدین، ۱۳۸۸؛ تک جلدی؛ ۱۴۴ ص.: مصور، نمونه؛ وزیری.

کتاب حاضر، دیوان اشعار ترکی مرتـضی قلـی ظفـر اردبیلـی – شـاعر قـرن یـازدهم هجری – است که بر اساس نسخه‌ی خطّی که احتمالاً بـه خـط خـود مؤلـف اسـت، تصحیح و در سه بخش تدوین گردیده است:

بخش اول: مقدمه‌ی ترکی استاد بر این اثر که پیرامون زنـدگانی، آثـار و افکـار ظفـر اردبیلی به بحث می‌پردازد.

بخش دوم: متن دیوان که شامل دیباچه، غزل، ترجیع‌بند، ترکیب‌بند، مسدّس ترکیب، مخمّس ترکیب، مربّع ترجیع، مستزاد، قطعه و مثنوی است.

بخش سوم: ضمایم که شامل کشف‌الأبیات، نمونه‌هـا، شـرح لغـات ترکـی، فارسـی و عربی موجود در متن، نمایه‌ی لغات و عبارات عربی، نمایه‌ی اسماء خاص و .. می‌باشد.

۱۷. دیوان اشعار ترکی ملا پناه واقف

واقف، ملاپناه. **دیوان اشعار ترکی**؛ مقدمـه و تـصحیح و تحـشیه: حـسین محمـدزاده صدیق؛ چاپ اول؛ تبریز: اختر، ۱۳۸۷؛ تک جلدی؛ ۴۵۶ ص.: نمونه.؛ وزیری.

عنوان پشت جلد:

Vaqif Divanı Molla Penah Vaqif

عنوان صفحه‌ی آخر کتاب.

MOLLA PƏNAH VAQİF TÜRKÇƏ DİVANI

کتاب حاضر که دربردارنده‌ی اشعار ترکـی ملاپنـاه واقـف قـره‌بـاغی – شـاعر عـصر آغامحمدخان قاجار – است، در چهار فصل تدوین یافته است:

فصل اول: مقدمه‌ی فارسی استاد بر این دیوان که در سال ۱۳۴۷ تحت عنوان «واقف، شاعر زیبایی و حقیقت» چاپ شده است و جزئیات آن به تفصیل خواهد آمد.

فصل دوّم: مقدمه‌ی ترکی استاد بر دیوان واقف که مشتمل بر شرح حال و تحلیل آثار او می‌باشد.
فصل سوم: مجموعه اشعار ترکی واقف کـه مـشتمل بـر غزلیّـات، قوشـما، تجنـیس، مخمس، مسدس، مربّع، معشر، مستزاد، مشاعره و ... بوده و سرشار از مضامینی نظیـر توصیف زیبایی‌های طبیعت و انسان است.
فصل چهارم: افزوده‌ها که حاوی فهرست‌هایی است که جهـت راهنمـایی خواننـده‌ی دیوان ترتیب یافته است. همچنین به انتهای کتاب کشف‌الابیات افزوده شده است.

۱۸. دیوان اشعار فارسی مولانا حکیم ملامحمد فضولی بیاتلی

فضولی بیاتلی، محمّد بن سلیمان؛ **دیـوان اشـعار فارسـی مولانـا حکـیم ملامحمـد فضولی بیاتلی**؛ مقدمه، تصحیح و تحشیه: حسین محمدزاده صدیق؛ چاپ اول؛ تبریـز: یاران، ۱۳۸۷؛ تک‌جلدی؛ ۴۷۲ ص.؛ وزیری.

عنوان صفحه‌ی آخر به انگلیسی:
PERSIAN POETRY DIVAN OF MOLLA MOHAMMAD FUZÜLI BAYATLI
کتاب در انتها مشتمل بر کتاب‌نامه‌ی ترکی، فارسی، عربی و انگلیسی است همچنـین به صورت زیرنویس.

کتاب حاضر، دیوان اشعار فارسی حکیم ملا محمد فضولی، شاعر عارف مـسلک قـرن ده هجری است که درون‌مایه‌ی اشعارش عرفانی است. اسـتاد، بعـد از خـانم حـسبیه مازی اوغلو – استاد سابق دانشگاه آنکارا و نخـستین مـصحِّح ایـن دیـوان بـه سـال ۱۹۶۲م. – کارِ تصحیح و تحشیه این مجموعه را عهده‌دار بودند.
کتاب حاضر در چهار بخش تنظیم شده است که عبارتند از:

بخش اول: مقدمه‌ی علمی که استاد به زبان فارسی بر این کتاب نوشته‌اند، و ضمن شرح زندگانی، آثار، افکار و مضامین شعری او، شیوه‌ی تدوین کتاب را هم شرح داده‌اند.
بخش دوم: متن دیوان فارسی شاعر که به شیوه و ساختار دیوان‌های سنتی بوده و شامل بخش‌های مقدمه‌ی فارسی، قصیده، انیس القلب، غزل، قطعه، ترکیب‌بند، ساقی‌نامه، مثنوی، مسبّع، مسدس، ملمّع، دوبیتی و رباعی می‌باشد.
بخش سوم: شامل برگردان فارسی تعلیقات خانم حسیبه مازی اوغلو بر متن مصحَّح این دیوان (۱۹۶۲ آنکارا) است.
بخش چهارم: افزوده‌ها که خود شاملِ واژه‌نامه، کشف الأبیات و فهرست‌هایی نظیرِ عبارات عربی، اصطلاحات پزشکی، اسامی گل‌ها و گیاهان، پرندگان، اصطلاحات موسیقایی، اسامی اشخاص، اسامی کتاب‌ها و اماکن و ... است.

۱۹. دیوان اشعار فارسی میرزا علی مجتهدی (عشقی)

مجتهدی، علی بن محمدباقر. **دیوان اشعار فارسی میرزا علی مجتهدی (عشقی)**؛ با مقدمه‌ی حسین محمدزاده صدیق؛ چاپ اول؛ تهران: تکدرخت، ۱۳۸۷؛ تک جلدی؛ ۲۶۱ ص.: نمونه؛ وزیری.

کتاب در انتها شامل کتاب‌نامه است.

کتاب حاضر، مجموعه اشعار فارسی به جا مانده از میرزا علی عشقی، فرزند ملامحمدباقر خلخالی – شاعر قرن چهاردهم – است که بر اساس ترتیب موجود در نسخه‌ی خطی به چهار بخشِ قصاید، غزلیات، قطعه و ملمّعات تقسیم می‌شود. اشعار

موجود در هر بخش، به اعتبار قافیه، بر اساس حروف الفبایی مرتب شده‌انـد و شـامل مضامینی چون: عشق به وطن و زادگاه، عرفان، پند و اندرز و ... می‌باشد.
استاد ضمن تصحیح و تحشیه‌ی این اثر، مقدمه‌ی کوتاهی نیز به زبان فارسـی بـر آن نوشته‌اند که در آن پس از معرفی مختصر شاعر، سبک و مضامین شـعری او را شـرح داده، و نمونه‌هایی از تأثیرپذیری وی را از متون منظـوم ادب فارسـی ذکـر کـرده‌انـد. همچنین به انتهای این کتاب، بخش افزوده‌ها ضمیمه گردیده که شامل شـرح لغـات دشوار، نمایه‌ی مخزن واژگان و اعلام، و منابع است.

۲۰. دیوان غریبی و تذکره مجالس شعرای روم

غریبی تبریزی منشا اوغلو. **دیوان غریبی و تذکره مجالس شعرای روم**؛ گـردآوری و تصحیح: حسین محمدزاده صدیق؛ چاپ اول؛ تهـران: مـصحح، ۱۳۸۰؛ تـک جلـدی؛ ۲۶۴ ص.؛ رقعی.

عنوان صفحه‌ی آخر کتاب:
DİVÂN & TAZKIRA- ye MAJÂLES-e SHOARÂ-e RUM
کتاب در انتها شامل کتاب‌نامه است.

کتاب حاضر که دیوان اشعار ترکی غریبی به انضمام تـذکره‌ی مجـالس شـعرای روم می‌باشد، با استناد به نسخه‌ی خطی منحصر به فـرد و فهرسـت نـشده‌ی کتابخانـه‌ی شماره‌ی دو مجلس شورای اسلامی تصحیح و در چهار بخش تدوین شده است:
بخش اول: مقدمه‌ی فارسی استاد بر این کتاب به انضمام مـتن سـخنرانی ایـشان در اولین سمینار معرّفی نسخه‌های خطی کتابخانه‌ی مجلس شورای اسلامی.
بخش دوم: دیوان غریبی که مشتمل بر معـارف ولایـی و عرفـان تـشیّع اسـت. و بـر اساس نوع‌بندی متداول دیوان‌های شعر ترکی در دوازده قسمتِ دیباچه، غزل، قصیده،

مطلع و مقطع، فرد، مربع، مخمس، معشر، ترجیع‌بند، ترکیب‌بند، مثنوی و قطعه تنظیم شده است.

بخش سوم: تذکره‌ی مجالس به زبان ترکی از غریبی تبریزی که مشتمل بر شرح احوال و گزیده‌ی آثار پنجاه و دو تن از شعرای آسیای صغیر (از مولوی تا لطیفی) است که تقریباً معاصر با او بوده‌اند.

بخش چهارم: ضمایم که مشتمل بر سخنانی از مصحّح به عنوان خاتمه، و فهرست آیات و احادیث و عبارات عربی، فهرست لغات دشوار ترکی، فارسی، عربی و همچنین فهرست اعلام به همراه شرح آن‌ها به ترکی می‌باشد.

۲۱. دیوان فارسی سید ابوالقاسم نباتی

نباتی، سید ابوالقاسم. **دیوان فارسی**؛ مقدمه، تصحیح و تعلیقات: حسین محمدزاده صدیق؛ چاپ اول؛ تبریز: احرار، ۱۳۷۲؛ تک جلدی؛ ۴۳۶ ص.؛ وزیری

عنوان موجود در صفحه‌ی آخر کتاب:

DIVAN-I NABATI

کتاب در قسمت پایانی مشتمل بر فهرست منابع فارسی، عربی و ترکی می‌باشد.

کتاب حاضر، دیوان اشعار فارسی حکیم سید ابوالقاسم نباتی – شاعر عارف مسلک قرن سیزدهم – است که درون مایه‌ی آن دینی – عرفانی است و موضوع اساسی آن، پرداختن به مولای متقیان، حضرت علی (ع) است.

استاد کارِ گردآوری، تصحیح و تدوین این اثر را عهده‌دار بوده‌اند. از جهت محتوایی می‌توان این کتاب را به دو فصل تقسیم کرد:

فصل اول: دیوان اشعار فارسی نباتی که به شیوه و ساختار دیوان‌های سنتی تدوین شده است و شامل نه بخش است که عبارتند از: قصاید، غزلیات، مخمس‌ها، رباعی‌ها، دوبیتی‌ها، تک بیت‌ها، بحر طویل، ماده تاریخ و ملمّع.
فصل دوم: تعلیقات که در بخش دهم کتاب آورده شده و مشتمل بر اطلاعاتی جامع در ارتباط با قالب‌های شعری مورد استفاده‌ی سید ابوالقاسم نباتی است. همچنین برخی از لغات و اصطلاحات موجود در اشعار وی که نیاز به شرح و توضیح داشته، به طور مفصل در این بخش شرح شده‌اند.

۲۲. رند و زاهد فضولی

فضولی بیاتلی، محمّد بن سلیمان. **رند و زاهد**؛ به تصحیح محمد ادیب کورکچی اوغلی؛ به کوشش ح. صدیق؛ چاپ اول؛ تهران: دنیای کتاب، ۱۳۵۳؛ تک جلدی؛ [۸۰ص.]؛ وزیری.

مجموعه‌ی حاضر مشتمل بر سه بخش است که عبارتند از:
بخش اول: مقدمه‌ی فارسی استاد که در آن ضمن شرح زندگانی فضولی، آثار و افکار او، به معرّفی تحلیلی «رند و زاهد» پرداخته، و کار تصحیح ادیب کورکچی اوغلی را معرفی می‌کند.
بخش دوم: متن تصحیح شده از سوی کمال ادیب کورکچی اوغلی که توسط دانشکده‌ی الهیات دانشگاه آنکارا به چاپ رسیده بود.
بخش سوم: سیاهه‌ای ارزشمند از مشخصات نسخ خطّی «رند و زاهد» را شامل می‌شود.

۲۳. سایالار

محمدزاده صدیق، حسین (به کوشش.) **سایالار؛** چاپ دوم؛ تبریز: ایشیق، ۱۳۵۷؛ تک جلدی؛ ۵۸ ص.؛ رقعی.
چاپ اول کتاب مذکور در سال ۱۳۴۷ توسط انتشارات مهد آزادی و به صورت پاورقی در هفته‌نامه‌ی «هنر و اجتماع» صورت گرفته است.

کتاب حاضر که کهن‌ترین سرودهای مقدس آذربایجان می‌باشد، در دو بخش تنظیم شده است:
بخش اول: مقدمه‌ی فارسی که به تحقیقات استاد در مورد «سایا»ها اختصاص دارد و به تحلیل سایاها و بررسی ادبیات شفاهی مردم آذربایجان می‌پردازد، سپس به تحلیل شعر فولکلوریک و وزن و آهنگ آن پرداخته، سیمای عاشیق‌ها را به تصویر می‌کشد و «سایاچی»ها را می‌شناساند.
بخش دوم: شامل متن «سایا»ها که به زبان ترکی است و از مراسم بسیار کهن آذربایجان سر برآورده و از آداب و سنن حتّی کهن‌تر از زمان زرتشت الهام گرفته‌اند و به تدریج در میان نسل‌ها تکامل یافته‌اند.

۲۴. قارامجموعه

صفی‌الدین اردبیلی، اسحاق بن جبرئیل. **قارامجموعه: شیخ صفی الدین اردبیلی نین شعرلر، سؤزلر، ئویودلر و منقبه‌لری؛** گردآورنده و مصحح: حسین محمدزاده صدیق؛ چاپ اول؛ تبریز: نشر اختر، ۱۳۸۰؛ تک جلدی؛ ۱۷۶ ص.: نمونه؛ وزیری.

عنوان صفحه‌ی آخر کتاب:

Qara Məcmüə

کتاب حاضر بنا به فرضیه‌ی علمی استاد، بخشی از مجموعه کلمات قصار، نصایح، اندرزها و تحقیق‌ها و ارشادات بر جای مانده از شیخ صفی‌الدین اردبیلی به زبان ترکی است که در قالب رساله تألیف شده است. این مجموعه شامل نه رساله است.

۲۵. قارامجموعه

صفی‌الدین اردبیلی، اسحاق بن جبرئیل. **قارامجموعه؛** گردآورنده و مصحح: حسین محمدزاده صدیق؛ چاپ دوم؛ تبریز: نشر اختر، ۱۳۸۶؛ تک جلدی؛ ۳۷۲ ص.: نمونه؛ وزیری.

عنوان صفحه‌ی آخر کتاب:

Qara Məcmüə

در مجموعه‌ی حاضر، کتاب‌نامه در بخش انتهایی کتاب و همچنین به صورت زیرنویس آمده است.

کتاب حاضر بخشی از مجموعه کلمات قصار، نصایح، اندرزها، تحقیق‌ها و ارشادات بر جای مانده از شیخ صفی‌الدین اردبیلی به زبان ترکی و در قالب رساله است که با حدس و ظن قریب به یقین توسط استاد تصحیح، و در یک مجلد گردآوری و تدوین شده است. علاوه بر یافته‌های شخص ایشان از قارامجموعه‌ی شیخ صفی، سه بخش دیگر نیز به این کتاب افزوده شده که عبارتند از:

۱. رساله‌ی «کلمات و تحقیقات» شیخ صفی که تحت عنوان قارامجموعه – ۲ و به کوشش مهندس نائبی، زیر نظر استاد تصحیح و منتشر شده است.

۲. رساله‌ی«مناقب الأسرار و بهجة الأحرار» شیخ صفی که به کوشش دکتر احمد تاشقین در آنکارا چاپ شده است.

۳. مـصاحبه‌ای علمـی کـه پـس از انتـشار چـاپ اوّل قارامجموعـه در سـال ۱۳۸۰ و درگرفتن مباحثاتی بین موافقین و مخالفین آن، با شخص ایشان صورت گرفته است.

۲۶. قارامجموعه ۱و ۲

صفی الدین اردبیلی، اسحاق بن جبرئیل. **قارامجموعه ۱ و ۲ (کلمات، نـصایح و مناقـب شیخ صفی الدین اردبیلی)**؛ تـدوین کننـده: حـسین محمـدزاده صـدیق؛ برگـردان: داوود بهلولی؛ چاپ اول: قم: نشر ادیان، ۱۳۸۵؛ تک جلدی؛ ۵۴۴ ص.: نمونه؛ رقعی .

عنوان پشت جلد:

Qara məcmüə

کتاب حاضر، برگردان فارسی «قارامجموعه» است که حاوی کلمات، نصایح و مناقـب شیخ صفی‌الدین اردبیلی است و از منابع کهن شیعی و اسلامی است کـه طـی قـرون گذشته به زبان ترکی نوشته شده است.

این کتاب شامل چهار بخش است که عبارتند از:

بخش اول: برگردان فارسی کتاب المناقب (البویوروق) که اثری تعلیمی است و مشتمل بر پنجاه بخش است.

بخش دوم: برگردان فارسی صفوة الصفا که مشتمل بر شش فـصل در تحقیـق آیـات کلام الله، احادیث پیامبر، حالات انـسان، ابیـات مـشایخ، کلمـات زواجـر و نـصایح، و کلمات منثوره می‌باشد.

بخش سوم: متن ترکی قارامجموعه – ۱ (البویروق) که توسط استاد تصحیح و تـدوین گردیده و در سال ۱۳۸۰ برای نخستین بار چاپ شده است.

بخش چهارم: متن ترکی قارامجموعه– ۲ (صفوة الصفا) که توسط مهندس نائبی و زیر نظر استاد تصحیح و منتشر شده است.

به انتهای کتاب، گفت‌وگو با استاد درباره‌ی قارامجموعه، پس از انتشار چاپ اول این کتاب به سال ۱۳۸۰ ضمیمه شده است.

۲۷. قاعده زبان ترکی

خلخالی، عبدالعلی بن فضل علی. **قاعده‌ی زبان ترکی**؛ مقدمه، تصحیح و تحشیه: حسین محمدزاده صدیق؛ چاپ اول؛ تبریز: یاران، ۱۳۸۷؛ تک جلدی؛ ۲۴۰ ص.: نمونه؛ رقعی.

عنوان پشت جلد و صفحه‌ی آخر کتاب:
QÂİDE-yi ZƏBÂN-i TÜRKİ

کتاب حاضر در واقع قواعد نامه‌ی زبان ترکی آذری است که با استناد به نسخه‌ی خطی شماره‌ی ۸۲۵۶/۶۱۸۵۷ کتابخانه‌ی مجلس شورای اسلامی، توسط استاد تصحیح و بر لغات دشوار آن شرح نوشته شده است.
این کتاب سوای از مقدمه و مؤخره‌ی مؤلف (عبدالعلی خلخالی) در سه بخش موضوع‌بندی شده است:
بخش اول: افعال که در آن از فعل ماضی، مضارع، امر و نهی و ساختار آن‌ها سخن رفته و به تفصیل به آن پرداخته شده است.
بخش دوم: اسماء که به دو قسم مصدر و غیرمصدر تقسیم شده و برای هر کدام از آن‌ها تقسیماتی ذکر شده، سپس ساختار آن‌ها شرح شده است..
بخش سوم: حروف که به دو قسم علامت و غیرعلامت تقسیم شده و توضیحاتی درباره‌ی آن‌ها آورده شده است.

در انتهای کتاب، بخش افزوده‌ها قرار گرفته که مشتمل بر فهرست اصطلاحات دستوری مؤلف به همراه شرح آن‌ها، فهرست آیات و عبارات عربی، ابیات فارسی، ابیات ترکی، اعلام و مصادر و غیر مصادر با الفبای لاتین و عربی می‌باشد.

۲۸. قواعد زبان ترکی

میرزا بابا طبیب آشتیانی، محمّد مؤمن. **قواعد زبان ترکی**؛ مقدمه، تصحیح و تحشیه: حسین محمدزاده صدیق؛ چاپ اوّل؛ کرج: انتشارات پینار، ۱۳۸۷؛ تک‌جلدی؛ ۱۴۴ ص.؛ وزیری.

عنوان پشت جلد و صفحه‌ی آخر کتاب:

QƏVÂİD-e ZƏBÂN-e TÜRKİ

کتاب حاضر علاوه بر این‌که قواعد زبان ترکی را به طور عام در سه بخش فعل و اسم و حرف شامل می‌شود؛ نوعی واژه‌نامه‌ی فارسی به ترکی هم محسوب می‌شود که با استناد به دو نسخه‌ی موجود در کتابخانه‌ی آیت‌اله نجفی مرعشی، به شماره‌های ۱۱۳۵۰ و ۶۵۶۳، توسط استاد بازخوانی و تصحیح گردیده است و موارد اختلافی موجود در ۲ نسخه به صورت نسخه بدل‌ها در بخش افزوده‌های کتاب آمده است.
این کتاب نیز جزو قواعد نامه‌ها به شمار می‌آید و متن آن گذشته از مقدمه‌ی مؤلف، دربرگیرنده‌ی سه باب اصلی و یک خاتمه است که عبارتند از:
باب اول: در افعال؛ و آن مشتمل بر چهار فصل است:
فصل اول: در قواعد اشتقاق افعال ترکی از مصادر فعل.
فصل دوم: در بیان مصادر فارسی به زبان ترکی به ترتیب حروف تهجّی.
فصل سوّم: در امثله‌ای چند از مصادر به جهت زیادتی.

فصل چهارم: در متعلقات به افعال.

باب دوم: در اسم اشیاء؛ و آن مشتمل بر ده فصلِ سماویات، اعضاء و جوارح انسان و دیگر جانوران، لباس‌ها، حیوانات، هوام (حشرات)، طیور، چیزهای خوراکی، اعداد (از یک تا هزار)، سایر اسماء و اسماء اشاره است. تمام این فصول به جزء فصل دهم، به ترتیب حروف تهجّی از فارسی به ترکی منظم شده است. فصل دهم بابِ مذکور هم شامل مختصری از مسائل دستوری مربوط به اسماء اشاره در زبان ترکی است.

باب سوم: در حروف، در برگیرنده‌ی مختصری از حروف است که بدون ترتیب حروف تهجّی، گاه از فارسی به ترکی و گاه بالعکس آمده است. مؤلف در بیشتر موارد، معادل واژه‌ها را به زبان عربی آورده است.

استاد برای آماده‌سازی کتاب جهت خواننده‌ی معاصر، تلفّظ امروزی تمام لغات ترکی را نیز در داخل پرانتز () آورده و تمام لغات ترکی را آوانگاری کرده‌اند. بخش افزوده‌های کتاب شامل نمایه‌ی لغات و ترکیبات فارسی و عربی؛ نمایه‌ی لغات، پی‌افزوده‌ها و ترکیبات ترکی به الفبای عربی؛ نمایه‌ی لغات، پی‌افزوده‌ها و ترکیبات ترکی به الفبای لاتین و نمایه عبارات عربی می‌باشد.

۲۹. کلاملار

بایرک قوشچو اوغلو. **کلاملار**؛ مقدمه، تصحیح و تدوین: حسین محمدزاده صدیق؛ چاپ اول؛ تهران: [بی‌نا.]، ۱۳۶۹؛ تک جلدی؛ ۹۲ ص.؛ رقعی.

عنوان موجود در صفحه‌ی آخر کتاب:

KƏLAMLAR

کتاب در انتها شامل کتاب‌نامه است.

کتاب حاضر مشتمل بر مقدمه‌ای جامع از استاد است که به زبان فارسی نگارش یافته و پیرامون نوع‌بندی زبان‌ها، جایگاه زبان ترکی در اسلام و عرفان ایرانی سخن به میان آورده، سپس بحث را به اساطیر ترکی و فرقه‌ی اهل حق می‌کشاند و اولین گوینده و اولیاء الهامات وحی را، که به اعتقاد این فرقه بایرک قوشچو اوغلو است، می‌شناساند.

بعد از مقدمه، مجموعه‌ای از اشعار قوشچو اوغلو – عارف قرن هفتم آذربایجانی – را که بر اساس یک نسخه‌ی خطی کهن بازمانده از مرحوم صادق گلزاری – از دراویش تبریز – و با مطابقت با سه نسخه‌ی دست‌نویس تصحیح و تدوین نموده، آورده است. این اشعار در زمینه‌ی حکمت و معارف اسلامی به زبان ترکی سروده شده است.

۳۰. گلشن راز شبستری

محمد بن عبدالکریم، شبستری. **گلشن راز: به روایت ترکی از شیخ الوان ولی شیرازی (قرن نهم هجری)**؛ تدوین، تصحیح و تعلیق: حسین محمدزاد صدیق؛ چاپ اول؛ تهران: مصحّح، ۱۳۸۱؛ تک جلدی؛ ۱۶۰ ص.: نمونه‌ها. رقعی.

عنوان صفحه‌ی آخر کتاب:

GÜLŞƏN-e RÂZ-e ŞƏBÜSTƏRİ

این کتاب در بخش پایانی شامل کتاب‌نامه است.

کتاب حاضر که استاد آن را با استناد به نسخه‌ی خطی «ترجمه‌ی ترکی گلشن راز» موجود در مخزن نسخ خطی شهر باکو، تصحیح و تدوین کرده است، مشتمل بر ده بخش است:

بخش اول: مقدمه‌ی فارسی ایشان بر کتاب گلشن راز است.

بخش دوم و سوم: در بردارنده‌ی اطلاعاتی درباره‌ی محمود شبستری – سراینده‌ی گلشن راز – و شیخ الوان – راوی گلشن راز به زبان ترکی – می‌باشد.
در بخش چهارم: متن ترکی گلشن راز آمده که حاوی ۲۰۲۱ بیت است، و خود مشتمل بر سه دسته است:
دسته‌ی اول: شامل ابیاتی است که شیخ الوان بدون کم و کاست و عیناً از متن فارسی این اثر ترجمه کرده است. و حاوی ۷۴۱ بیت است که با شمارگذاری فارسی در داخل () مشخص شده است.
دسته‌ی دوم: ابیاتی است که شیخ الوان در آن‌ها به شرح و تفسیر ابیات فارسی پرداخته است.
دسته‌ی سوم: ابیاتی با مفاهیم فلسفی و عرفانی است که شیخ الوان، خودش، به ترجمه‌ی ابیات افزوده است.
در بخش پنجم و هشتم: شرح و توضیح لغات دشوار موجود در متن ترکی و نمایه‌ی آن‌ها آمده است.
بخش ششم: مشتمل بر سرآغازهایی است که شیخ ولی قبل از شروع هر قسمت از ترجمه‌ی مذکور، به زبان ترکی و به نثر نوشته است. این مقدمه‌ها به ترتیب شماره ابیات مرتب شده‌اند.
در بخش هفتم: نمایه‌ی اسماء خاص با شماره ابیات ذکر شده است. و در انتها، متن فارسی ابیات ترجمه شده آمده که مشتمل بر ۷۴۱ بیت است.

۳۱. لیلی و مجنون و باشقا اثرلری

فضولی بغدادی، محمد بن سلیمان. **لیلی و مجنون و باشقا اثرلری**؛ تصحیح و تدوین و مقدمه از حسین محمدزاده صدیق؛ چاپ اول؛ تبریز: اختر، ۱۳۸۸؛ تک جلدی؛ ۵۳۰ ص.: مصور، جدول، نمونه. وزیری.

این کتاب در پایان مقدمه‌ی هر بخش شامل کتاب‌نامه است.

کتاب حاضر مشتمل بر پنج بخش است که عبارتند از:
بخش اول: متن علمی- انتقادی مثنوی «لیلی و مجنون» که شامل ۳۱۴۹ بیت است. این مثنوی بر اساس چاپِ شامل جمشید اف و با مقابله‌ی آن با چاپ معروف به تصویر افکار و چاپ ۱۲۷۴هـ تبریز تصحیح شده است. استاد بر این بخش مقدمه‌ای مفصل به زبان ترکی نوشته و در آن به مقایسه‌ی لیلی و مجنون فضولی با آثار مشابه از نظامی گنجوی، امیرخسرو دهلوی و عبدالرحمن جامی پرداخته است.
بخش دوم: مثنوی «بنگ و باده» که شامل ۵۰۰ بیت است و بر اساس دو نسخه‌ی خطی موجود در کتابخانه‌ی شهید مطهری تهران و مقابله با دو چاپ تصویر افکار و تبریز مذکور در فوق تصحیح شده است. استاد بر این بخش نیز مقدمه‌ای به زبان ترکی نگاشته و در آن به معرفی و تشریح مثنوی فوق پرداخته‌اند.
بخش سوم: رساله‌ی منظوم «چهل حدیث» برگردان ترکی چهل حدیثِ منتخب جامی از احادیث پیغمبر اکرم (ص) می‌باشد که شامل ۸۰ بیت است. در این بخش علاوه بر اصل احادیث، برگردان‌های منظوم جامی به فارسی و نوایی به ترکی نیز آمده است. در تهیه این متن، نسخه‌ی چاپی ۱۳۷۰ تهران با استفاده از چاپی که در سال ۲۰۰۰م. در شهر قونیه توسط احمد سئوگی انجام پذیرفته تنقیح گردیده است. استاد بر این بخش نیز مقدمه‌ای به زبان ترکی نوشته و در آن پیرامون تاریخ ترجمه‌ی حدیث در زبان و ادبیات ترکی و چهل حدیث سخن گفته است.
بخش چهارم: مثنوی «صحبةالأثمار» که در باب میوه‌ها سروده شده است. استاد بر این بخش مقدمه‌ای کوتاه به زبان ترکی نگاشته و در آن پیرامون مثنوی مذکور سخن گفته‌اند.

بخش پنجم: ضمایم که مشتمل بر شرح لغات فارسی و عربی دشوار متن به زبان ترکی، کشف‌الأبیات، نمونه‌ها، نمایه‌ی آیات، احادیث و عبارات عربی، نمایه‌ی ابیات فارسی، نمایه‌ی اصطلاحات عرفانی و فلسفی، نمایه‌ی اسماء خاص، نمایه‌ی حیوانات و نباتات و سیارات و ... می‌باشد.

۳۲. محاکمة اللغتین

نوایی، امیر علیشیر. **محاکمة اللغتین**؛ مقدمه، تصحیح و تحشیه: حسین محمدزاده صدیق؛ چاپ اول؛ تبریز: اختر، ۱۳۸۷؛ تک جلدی؛ ۲۱۶ ص.: نمونه؛ وزیری .

عنوان پشت جلد:

MUHAKƏMƏT-ul LUĞƏTEYN

کتاب در انتها شامل کتاب‌نامه است.

کتاب حاضر که جزء آثار دستور زبان تطبیقی به شمار می‌آید، پیرامون کیفیّت دو زبان ترکی و فارسی و اثبات تفوّق ترکی بر فارسی تحقیق می‌کند. استاد این کتاب را بر اساس نسخه‌ی موجود در توپقاپی‌سرای استانبول که در نشر «سما باروتچو» آمده، در شش بخش تنظیم و تدوین کرده‌اند:

بخش اول: مقدمه‌ای جامع به زبان فارسی که پیرامون زندگی و آثار نوایی بحث می‌کند.

بخش دوم: برگردان فارسی محاکمة اللغتین که با استناد به نخستین نسخه‌ی چاپی ترجمه‌ی فارسی تورخان گنجه‌ای از کتاب مذکور (منتشره شده به سال ۱۳۲۷ در تهران) در این جا نقل شده است.

بخش سوم: برگردان آذری محاکمة اللغتین که توسط استاد صورت گرفته است.

بخش چهارم: متن اصلی ترکی چاغاتایی که از سوی «سما باروتچو» در آنکارا تکثیر شده است.
بخش پنجم: آوانوشت متن ترکی چاغاتایی.
بخش ششم: افزوده‌ها که مشتمل بر شرح لغات دشوار و عبارات عربی، فهرست عبارات عربی، اشعار ترکی، اشعار فارسی، اعلام و همچنین مخزن واژگان به الفبای عربی و لاتین می‌باشد.

۳۳. مقالات تربیت

تربیت، میرزا محمدعلی خان. **مقاله‌های فارسی**؛ به کوشش حسین محمدزاده صدیق؛ چاپ اول؛ تهران: دنیای کتاب، ۲۵۳۵ (۱۳۵۵)؛ تک جلدی؛ ۲۹+ ۳۹۴ ص.: عکس؛ وزیری

عنوان روی جلد و صفحه عنوان: مقالات تربیت: مقاله‌های فارسی محمدعلی تربیت، ادیب آذربایجانی.

کتاب حاضر، مجموعه‌ای از مقالات فارسی محمدعلی تربیت تبریزی – ادیب، مورخ و کتابشناس آذربایجان در اوایل سده‌ی حاضر شمسی – است که در مجله‌ها و نشریه‌های فارسی ایران چاپ شده و استاد کار گردآوری آن را عهده‌دار بوده‌اند. این کتاب در دو بخش تدوین شده است که عبارتند از:
بخش اول: مقدمه که در آن سه مقاله از سلام الله جاوید در کتاب «خاطرات»، وحید دستگردی در مجله‌ی «ارمغان»، و نشریه‌ی «یادبود افتتاح ساختمان جدید کتابخانه تربیت» آمده است. و پیرامون زندگی و کارهای او سخن می‌گوید.

بخش دوم: مقالات که مشتمل بر بیست مقاله از او بوده و براساس محتوا و موضوع به پنج دسته تقسیم شده است:

دسته‌ی اول: زندگی‌نامه‌ها که شامل هشت مقاله است. مقاله‌ی نخست، گزیده‌ای از «تذکره‌ی دانشمندان آذربایجان» است که مرحوم تربیت، خود، آن را ترتیب داده است. و بقیه شرح‌های مفصل و مستقلی پیرامون برخی شخصیت‌های ادبی و علمی آذربایجان و خاورمیانه (خاقانی، شیخ محمود شبستری، صادقی افشار (کتابدار)، عبدالقادر مراغی، بهمنیار، عبدالرحمان جامی و بزرگمهر بن بختنگان) است.

دسته‌ی دوم: مقاله‌های تاریخی که شامل چهار مقاله با عنوان‌های «مبدأ تاریخ ایران‌شناسی در اروپ، موسیقی و موسیقی‌شناسان ایران، انشاء و منشیان پارسی، و تاریخ و فلسفه‌ی شعر» می‌باشد. و پیرامون مسایل ادبی و فلسفی و هنری سخن می‌گوید.

دسته‌ی سوم: کتاب‌گزاری که شامل چهار مقاله با عنوان‌های «مثنوی و مثنوی‌گویان ایران، وامق و عذرا، یوسف و زلیخا، و یک صفحه از رساله‌ی قرن حادی عشر» می‌باشد که در آن‌ها پیرامون مسایل کتاب‌شناسی ایران بحث می‌کند.

دسته‌ی چهارم: واژه‌شناسی که مشتمل بر سه مقاله با عنوان‌های«ناقوس، ارغنون و جشن سده» می‌باشد که در آن‌ها از مسایل لغوی بحث می‌کند.

دسته‌ی پنجم: فهرست‌نویسی که شامل یک مقاله است که در آن کتاب‌شناسیِ روزنامه‌ها و نشریات منتشره در آذربایجان آمده است.

۳۴. مقالات فارسی میرزا فتحعلی آخوندزاده

آخوندزاده، میرزا فتحعلی. **مقالات فارسی میرزا فتحعلی آخوندزاده (ج.۱)**؛ گردآورنده: حمید محمدزاده یاغچی؛ مقدمه‌نویس و ویراستار: حسین محمدزاده صدیق؛ چاپ اوّل؛ تهران: نگاه، ۲۵۳۵ (۱۳۵۵)؛ ج.۱؛ رقعی.

این کتاب در بردارنده‌ی مقالات فارسی میرزا فتحعلی آخوندزاده در زمینه‌ی مسائل ادبی است. استاد ضمن ویرایش علمی و ادبی این اثر، مقدمه‌ای در شرح احوال، افکار و آثار میرزا فتحعلی بر آن نگاشته‌اند.
گفتنی است که این کتاب و کتاب بعدی در اصل از «مجموعه‌ی مقالات آخوندزاده» که توسط مرحوم حمید محمدزاده انتشار یافته (باکو، ۱۹۶۲) گزینش و در دو جلد مجزّا به شیوه‌ی نوین انتشار یافته‌اند.

۳۵. مقالات فلسفی میرزا فتحعلی آخوندزاده

آخوندزاده، میرزا فتحعلی. **مقالات فلسفی میرزا فتحعلی آخوندزاده (ج.۲)**؛ مقدمه‌نویس و ویراستار: حسین محمدزاده صدیق؛ چاپ اوّل؛ تبریز: ساوالان، ۲۵۳۷ (۱۳۵۷)؛ ج.۲؛ ۹۵ ص.؛ رقعی.

کتاب حاضر شامل پنج مقاله‌ی فارسی از میرزا فتحعلی آخوندزاده است که در دو بخش تدوین شده است:
بخش اول: مقدمه فارسی استاد است که پیرامون بینش فلسفی و اجتماعی آخوندزاده صحبت می‌کند و به تحلیل دیدگاه‌های وی می‌پردازد.
بخش دوّم: مقالات فارسی آخوندزاده پیرامون مسائل فلسفی است. این مقاله‌ها از کتاب «مجموعه‌ی مقالات آخوندزاده» گردآوریِ مرحوم حمید محمدزاده (باکو، ۱۹۶۲) گزینش شده‌اند.

۳۶. منتخب غزلیات شمس تبریزی

مولوی، جلال‌الدین محمد بن محمد. **منتخب غزلیات شمس تبریزی**؛ انتخاب و توضیح: حسین محمدزاده صدیق؛ چاپ اول؛ اراک: راه کمال، ۱۳۸۵، تک جلدی؛ ۳۴۲ص.؛ وزیری.

کتاب حاضر، منتخبی از دیوان ۲۴۰۰۰ بیتی شمس تبریزی است که مولانا آن را به نام و یاد شمس تبریزی در حالت بیخودی سروده است. در این مجموعه، ۲۵۲ غزل و ۳۱ رباعی فارسی و گزیده‌ای از اشعار وی به زبان ترکی گردآوری شده و جاهایی که نیاز به توضیح داشت در پاورقی شرح شده است. در پایان کتاب حاضر کشف المصاریع ابیات آورده شده است.

۳۷. نصاب اعتماد: فرهنگ لغات منظوم ترکی

اعتماد ناطقی تبریزی، مهدی. **نصاب اعتماد: فرهنگ لغات منظوم ترکی**؛ مقدمه، تصحیح و تحشیه از حسین محمدزاده صدیق؛ چاپ اول؛ تهران: غفور آقازاده سلطانی با همکاری ستاد نشر آثار دکتر صدیق، ۱۳۸۰؛ تک جلدی؛ ۱۵۲ ص.؛ رقعی.

کتاب در انتها شامل کتاب‌نامه است.

کتاب حاضر که فرهنگ لغات منظوم ترکی است در شش بخش تنظیم و تدوین شده است که عبارتند از:
بخش اول: پیشگفتار.
بخش دوم: شامل مباحثی در شناخت اصطلاح ادبی «نصاب»، «نصاب‌نویسی» و «نصاب‌سرایی» به عنوان مقوله‌ی فقه‌اللغوی و معرفی نصاب‌هایی است به زبان

ترکی، که اولین آن‌ها «نصاب‌الصبیان» ابونصر فراهی و آخـرین آن «نـصاب اعتمـاد» است.
بخش سوم: شرح زندگانی و آثار و افکار میر مهدی اعتمـاد تبریـزی بـه زبـان ترکـی است.
بخش چهارم: مقدمه‌ی فارسی و یادداشت‌های پراکنده‌ی سراینده‌ی نصاب است که از جهت دستوری و فواید لغوی حائز اهمیت است.
بخش پنجم: متن هشت بحر نصاب اعتماد به همراه اوزان آن‌ها است.
بخش ششم: کلیه‌ی لغات ترکی متن نصاب با معنی فارسی‌شان اسـت کـه شـماره‌ی بحور و ابیات در آن‌ها مشخص شده است.

۳۸. نمایشنامه‌های میرزا آقا تبریزی

تبریزی، میرزا آقا. **نمایشنامه‌های میرزا آقا تبریزی**؛ با مقدمه‌ی ح. صدیق؛ چاپ اول؛ تهران: کتابخانه‌ی طهوری، ۱۳۵۴؛ تک جلدی؛ ۲۱۲ ص.: نمونه؛ رقعی.

عنوان روی جلد: نمایشنامه‌های میرزا آقا تبریزی (شـامل پـنج نمایـشنامه‌ی نخـستین از میرزا آقا.)

کتاب حاضر شامل پنج نمایشنامه‌ی فارسی از میرزا آقا تبریزی – نویسنده و اندیشمند آذربایجانی – می‌باشد که چهارتای آن‌ها – اشرف خان، حاکم عربستان؛ زمـان خـان بروجردی؛ کربلا رفتن شاه قلی میرزا و آقا هاشم خلخالی – بـه همـت خاورشناسـان آذربایجان شوروی کشف و منتشر شده است. و نمایشنامه‌ی «حاجی مرشد کیمیـاگر» برای نخستین بار به کوشش استاد در این مجموعه چـاپ شـده اسـت. در تمـام ایـن نمایشنامه‌ها به زبان طنز و به طریق مکالمه، صحنه‌هایی از استبداد و بی‌قانونی عهـد

ناصری به تصویر کشیده می‌شود. بر انتهای کتاب نیز جواب میرزا فتحعلی آخوندزاده به نامه‌ی میرزا آقا ضمیمه شده است.
استاد بر این کتاب، مقدمه‌ای علمی به زبان فارسی نگاشته‌اند و در آن پیرامون تاریخ نمایش در ایران و تمثیلات آخوندزاده، زندگی، افکار و آثار میرزا آقا بحث و گفت‌وگو کرده‌اند. همچنین ایشان مکاتبه‌ی میرزا آقا با آخوندزاده را نیز به این بخش اضافه کرده و دیدگاه‌های آخوندزاده را درباره‌ی نمایشنامه‌های میرزا آقا شرح کرده‌اند.

۳۹. یوسف و زلیخا

فردوسی، ابوالقاسم. **یوسف و زلیخا**؛ به اهتمام حسین محمدزاده صدیق؛ چاپ دوم؛ تهران: آفرینش، ۱۳۷۴؛ تک جلدی؛ ۴۰۰ ص.: عکس؛ وزیری.

عنوانِ روی جلد و صفحه عنوان: یوسف و زلیخا به انضمام نخستین «یوسف و زلیخا»ی ترکی.
عنوان صفحه‌ی آخر کتاب به انگلیسی:
YOUSUF AND ZOLEKHA
کتاب در انتها، شامل کتاب‌نامه است.
چاپ اول این کتاب در سال ۱۳۶۶ توسط ناشر فوق صورت گرفته است.

کتاب حاضر یوسف و زلیخای منسوب به ابوالقاسم فردوسی است که با استناد به نسخه‌ی ۱/ ۵۰۶۳ دانشگاه تهران، توسط استاد بازخوانی، تصحیح و تدوین شده است. تعداد ابیات این مثنوی ۶۰۴۸ بیت و به زبان فارسی است که فردوسی بیشتر ابیات موجود در شاهنامه را در آن آورده است.
مصحّح بعد از یوسف و زلیخای فردوسی، بخش‌هایی را به آن پیوست کرده که عبارتند است:

الف- سخن گفتن از نخستین منظومه‌ی یوسف و زلیخای ترکی اثر علی بن خلیل خوارزمی و آوردن بخشی از این منظومه که در قالب رباعی سروده شده، با استناد به چهار نسخه‌ی نشر سعادت چغتای – استاد سابق دانشگاه آنکارا -، فاخر ایز – استاد سابق دانشگاه استانبول -، زمینه جی‌اوا – پژوهشگر جمهوری آذربایجان - و نشر قازان.

ب- واژه‌نامه‌ی تطبیقی «یوسف و زلیخا» و «شاهنامه» به همراه شواهد شعری شاهنامه که به ترتیب حروف الفبا و با شماره ابیات آورده شده است.

ج- شرح و توضیح برخی اعلام تاریخی و جغرافیایی موجود در مثنوی یوسف و زلیخا.

ب.تحقیق و پژوهش:

۱. دیدی از نوآوری‌های حبیب ساهر

محمدزاده صدیق، حسین. **دیدی از نـوآوری‌هـای حبیـب سـاهر**؛ چـاپ اول؛ تبریـز: ساوالان، ۱۳۵۷؛ تک جلدی؛ ۲۹ ص.؛ رقعی.

کتاب حاضر که به زبان فارسی نگارش یافته، به بررسی اشعار فارسی سـاهر – شـاعر معاصر آذری - می‌پردازد. نویسنده جایگاهِ ساهر را در ادبیات معاصـر ایـران مـشخص می‌سازد و او را از بینان‌گذاران شعر نوین فارسی می‌شـمارد کـه اشـعار فارسـی‌اش در واقع پل ارتباطیِ شعر کلاسیک مشروطیت و شعر نیمایی است.
لازم به ذکر است که اثر مذکور با توطئه‌ی ساواک در سال‌های پـیش از انقـلاب، بـه عنوان مقدمه‌ی دو کتاب «آرزی و قمبر» و «کتاب شعر ساهر» اجازه‌ی انتشار نیافـت. لیکن با ظهور انقلاب، به جهت غنی بودن آن از جهت محتوا به صـورت مجموعـه‌ی مستقل به زیور چاپ آراسته شده است.

۲. سه سنگیاد باستانی

محمدزاده صدیق، حسین. **سه سنگیاد باستانی**؛ چاپ اول؛ تبریـز: نـشر اختـر، ۱۳۸۷؛ تک جلدی؛ ۱۷۶ص.: مصور؛ رقعی.

عنوان صفحه‌ی آخر کتاب به انگلیسی:
Ancient Turkish Epigraphs

مؤلف در کتاب حاضر، به معرفی زبان ترکی باستان که بـه شـیوه‌ی «گـؤی تـورک» معروف شده است، می‌پردازد. وی در آغاز، مختصری از دستور زبان گؤی تورک را بـا

استناد به سه سنگیاد «گول تیگین، بیلگه قاغان، تان یوقوق» بیان می‌کند؛ در ادامه، متون اصلی این سه کتیبه را آورده و آن را به لاتین آوانگاری کرده و سپس آن را به زبانی ساده و شیوا به فارسی ترجمه کرده است. در بخش‌های پایانی، مؤلف فهرست واژه‌های هر سه سنگیاد را به ترتیب سیستم الفبایی لاتین و با معادل‌های فارسی و ترکی آذری معاصر، فهرست اصطلاحات زبان‌شناسی به کار رفته در متن کتاب را به ترتیب سیستم الفبایی فارسی و با ذکر معادل‌های ترکی آذری و انگیسی و همچنین جدول کامل الفبای زبان گؤی تورک در سنگیادها را آورده است.

۳. سیری در اشعار ترکی مکتب مولویه

محمدزاده صدیق، حسین. **سیری در اشعار ترکی مکتب مولویه**؛ چاپ اول؛ تهران: ققنوس، ۱۳۶۹؛ تک جلدی؛ ۲۶۶ ص.؛ رقعی.

عنوان پشت جلد و صفحه‌ی آخر کتاب به انگلیسی:
A Survey in Moülavi and his Folloüers' Turkish Poems
کتاب در انتها شامل کتاب‌نامه است همچنین به صورت زیرنویس.

کتاب حاضر که توسط استاد به زبان فارسی نگارش یافته، مشتمل بر دو بخش است:
بخش اول: اختصاص به مولوی دارد. و در آن ابتدا شرح کوتاهی پیرامون زندگی و آفرینش مولوی و برخی از معاصران وی داده می‌شود، سپس پنجاه و چهار بیت از اشعار ترکی بازمانده از او نقل و به شرح مختصر لغات و ترکیبات آن پرداخته شده است. در پایان ابیاتی که وی در دیوان فارسی خود، واژه‌ی ترک را در آن‌ها به کار برده است، نقل می‌شود.

بخش دوم: اختصاص به مولویه‌سرایان دارد که در آن هجده تن از پیروان وی در تاریخ ادبیات ترکی به کوتاهی معرفی شده و نمونه‌هایی از اشعار ترکی آن‌ها ذکر می‌شود. در انتها نمایه‌ی عام اعلام به ترتیب حروف الفبایی آورده شده است.

۴. شرح غزل‌های صائب تبریزی (ج. ۱)

محمدزاده صدیق، حسین. **شرح غزل‌های صائب تبریزی (ج. ۱)**؛ چاپ اول؛ تهران: الست، ۱۳۷۰؛ ج. ۱؛ ۲۶۴ ص.؛ وزیری.

عنوانِ صفحه عنوان کتاب: شرح غزل‌های صائب تبریزی (برای تدریس در دوره‌های دکترای ادبیات تطبیقی)
عنوان صفحه‌ی آخر کتاب به انگلیسی:
A Selective Commetary on Saib Tabrizi
کتاب در انتها شامل کتاب‌نامه است

کتاب حاضر شرح ده غزل از غزلیات فارسی صائب تبریزی است که با عنایت به سه زبان فارسی، ترکی و عربی، بیشتر بر روش شرح تطبیقی استوار است. طریقه‌ی تدوین کتاب به این شرح است که ابتدا مؤلف، غزل کامل را آورده، سپس به ترتیبِ شماره ابیات، هر بیت را آورده و در ذیل هر بیت، عبارات و کلمات مربوط به آن را به تفصیل شرح کرده و شواهد شعری از شاعرانی چون حافظ، سعدی، عطار، مولوی و ... برای آن‌ها ذکر کرده و در انتها معنی و برداشت کلی را از بیت ارائه کرده است. در خاتمه‌ی کتاب نیز، فهرست آیات و احادیث، فهرست کلمات و ترکیبات شرح شده با شماره صفحه داده شده است.

۵. عارف سالک

محمدزاده صدیق، حسین (به اهتمام.) **عارف سالک (شرح زندگی آیت‌الله قاضی طباطبایی)**؛ چاپ اول؛ تهران: فرهنگسرای ولاء، ۱۳۸۲؛ تک جلدی؛ ۹۳ ص.؛ پالتویی.

عنوان پشت جلد:

Aref-e Salek

کتاب حاضر شرح زندگانی، آثار و کرامات آیت‌اله میرزا علی‌آقا طباطبایی (۱۲۸۵ قـ / ۱۳۶۶ قـ) از عرفاء و فقهای بزرگ شیعه است که به همت استاد تألیف شده است.

۶. عاشیقلار

محمدزاده صدیق، حسین (مؤلف و مترجم). **عاشیقلار**؛ چاپ اول؛ تهران: آذر کتاب، ۲۵۳۵ (۱۳۵۵)؛ تک جلدی؛ ۱۱۵ ص.: مصور؛ رقعی.

کتاب در انتها شامل کتاب‌نامه است.

کتاب حاضر در سه بخش، به زبان فارسی تهیه و تدوین شده است:
بخش اول: که در آن نگارنده دورنمایی از فرهنگ عاشیق‌ها همچون: ریشه‌های ادبیات عاشیقی، اوزان‌ها، ریشه‌ی واژه‌ی عاشیق، انواع عاشیق‌ها، گونه‌های ادبیات عاشیقی و ... ارائه می‌دهد.
بخش دوم: که در آن عاشیق‌های قرون وسطای آذربایجان (عاشیق قوربانی، عاشیق عباس توفارقانلی، ساری عاشیق، عاشیق واله) را معرفی می‌کند.
بخش سوم: درباره‌ی ادبیات عاشیق در قرن نوزدهم سخن می‌گوید.

۷. قوپوزنوازان دلسوخته‌ی آذربایجان

محمدزاده صدیق، حسین. **قوپوزنوازان دلسوخته‌ی آذربایجان**؛ به اهتمام ناصر بهنژاد؛ چاپ اوّل؛ تهران: تکدرخت، ۱۳۸۷؛ تک جلدی؛ ۱۲۴ ص.؛ رقعی.

کتاب در انتها شامل کتاب‌نامه است.

این کتاب که به معرفی قوپوزنوازان و موسیقی آذربایجانی می‌پردازد، توسط ایشان به زبان فارسی تألیف شده است. و مشتمل بر یازده بخش است:
بخش‌های اول تا سوّم، به معرفی قوپوزنوازان، پیشینه‌ی تاریخی آن‌ها و گونه‌های ادبیات عاشیقی می‌پردازد و نمای کلی از فرهنگ عاشیق‌های آذربایجان به دست می‌دهد.
در بخش‌های چهارم تا نهم، عاشیق‌های برجسته‌ی آذربایجانی (عاشیق قوربانی، عاشیق عباس توفارقانلی، ساری عاشیق، عاشیق واله، عاشیق علسگر، و خسته قاسیم) و درون‌مایه‌ی شعرهای آن‌ها به خواننده شناسانده می‌شود. و در پایان نیز به اختصار از قوپوزنوازان عهد قاجار سخن به میان می‌آورد. همچنین نمایه‌ی اسماء خاص، با شماره صفحات در بخش یازدهم کتاب آمده است.

۸. گونشلی وطن یادداشتلاری

محمدزاده صدیق، حسین (حسین دؤزگون.) **گونشلی وطن یادداشتلاری (سفرنامه)**؛ چاپ اول؛ تهران: جمعیت فرهنگ آذربایجان، ۱۳۶۰؛ تک جلدی؛ ۱۲۸ص.؛ رقعی.

کتاب حاضر حاصل سفر یک ماهه‌ی استاد در سال ۱۳۵۹ به باکو و شرکت در هفتمین کنگره‌ی نویسندگان و شاعران آذربایجان است که با نثر ساده و شیوا و در

قالب سفرنامه نگارش یافته است. زبان این سفرنامه ترکی است. و مؤلف در آن معایب، نقایص و محاسن جامعه‌ی شوروی آن زمان را در بخش‌های مختلف به تصویر می‌کشد، و از جامعه‌ی آن‌ها انتقاد می‌کند. وی در برخورد با حادثه‌ها با صداقت تمام حرف می‌زند. همچنین وی، در این سفرنامه از دسیسه‌های آمریکا و عوامل داخلی آن‌ها که برای شکست انقلاب اسلامی فعالیت می‌کردند، پرده برمی‌دارد.

۹. مقالات ایرانشناسی (ج. ۱و۲)

محمدزاده صدیق، حسین. **مقالات ایرانشناسی (ج. ۱و۲)**؛ چاپ اول؛ تهران: تازه‌ها، ۱۳۷۸؛ جلد ۱و۲؛ ۷۴۰ ص.؛ وزیری.

دو جلد از کتاب مذکور در یک مجلد به چاپ رسیده است.
کتابنامه در این کتاب در آخر هر بخش آمده، همچنین به صورت زیرنویس.

جلد اولِ کتاب مقالات ایرانشناسی در دو بخش تنظیم شده است:
بخش اول: ترجمه‌ی گفتارهای پرفسور محمود مالکوف به زبان فارسی است که استاد در ضمن ترجمه، حواشی مفیدی بر آن نوشته است. در این بخش هفت تن از عربی‌سرایان آذربایجان در ضمن مقالاتی جداگانه معرفی می‌شوند که عبارتند از: ابونصر منصوربن ممکان تبریزی، خطیبی اورموی، حسین تبریزی، نظامی تبریزی، اسکافی زنجانی و شهاب‌الدین سهروردی.
بخش دوم: ترجمه‌ی گفتارهایی از کتاب «تاریخ ادبیات آذربایجان» (چاپ باکو، ۱۹۶۰) به زبان فارسی است. در این بخش پنج تن از فارسی‌سرایان آذربایجان به طور مفصل معرفی می‌شوند که عبارتند از: افضل‌الدین خاقانی شروانی، الیاس نظامی گنجوی، اوحدی مراغه‌ای، عصار تبریزی و عارف اردبیلی.

جلد دوم کتاب مذکور در دو بخش تنظیم شده است:
بخش اول: ترجمه‌ی «نظامی، شاعر بزرگ آذربایجان» اثر ی. ا. برتلس به زبان فارسی که در سال ۱۳۵۵ به صورت مجموعه‌ای مستقل به چاپ رسیده است. و حاوی تحقیقات مؤلف پیرامون دوران زندگی نظامی و تحلیل علمی وی از مثنویات و تغزل نظامی است.
بخش دوم: ترجمه‌ی فارسی سیزده مقاله از محققان، استادان و ادیبان ایران‌شناس آذری پیرامون مسایل زبانشناسی را شامل می‌شود.

۱۰. واقف، شاعر زیبایی و حقیقت

محمدزاده صدیق، حسین. **واقف، شاعر زیبایی و حقیقت**؛ چاپ دوم؛ تهران: پویا، ۱۳۵۲؛ تک جلدی؛ ۸۸ ص.: عکس؛ رقعی.

کتاب در انتها شامل کتاب‌نامه است.
چاپ اول این کتاب در سال ۱۳۴۷ توسط هفته‌نامه‌ی «هنر و اجتماع» در تبریز صورت گرفته است.

کتاب حاضر شرح زندگی و اندیشه‌های ملاپناه واقف – شاعر آذربایجانی عصر قاجار– به زبان فارسی می‌باشد که چشم‌اندازی واقعی از جریان‌های سیاسی و اجتماعی عصر واقف، خطوط و سایه‌روشن‌های برجسته از افکار و آثار وی را پیش روی خواننده قرار می‌دهد. در انتها، ترجمه‌ی فارسی سه شعر از ب. عادل، مروارید دلبازی، فامیل مهدی – شاعران برجسته‌ی آذربایجانی – و یک شعر از گزا گه‌پش – شاعر مجارستانی – که درباره‌ی واقف است، آورده شده است. همچنین درباره‌ی برخی از اصطلاحات شعر آذربایجانی که در این کتاب به کار رفته، توضیحاتی داده شده است.

۱۱. هفت مقاله

ح. صدیق. **هفت مقاله**؛ گردآورنده: پروین آقاجانزاده؛ چاپ دوم؛ تهران: دنیـای دانـش، ۲۵۳۷ (۱۳۵۷)؛ تک جلدی؛ ۲۰۱ ص.؛ رقعی.

هفت مقاله‌ی مذکور قبلاً در مجله‌های تبریز و تهران چاپ رسیده است.

کتاب حاضر مشتمل بر هفت مقاله از استاد است که در آن پیرامـون ادبیـات شـفاهی (فولکلوریک) مردم آذربایجان بحث و گفت‌وگو می‌شود. این مقالات بـه زبـان فارسـی نگارش یافته‌اند و عبارتند از:

مقاله‌های اول و دوم: که در هفته‌نامـه‌ی «هنـر و اجتمـاع» (ضـمیمه‌ی نـشریه‌ی مهـد آزادی) در تبریز به چاپ رسیده‌اند، پیرامون حماسه‌های دده قورقود، سخنان منظـوم و ترانه‌های بومی آذربایجانی سخن می‌گوید.

مقالات سوم، پنجم و ششم: که در مجله‌ی «خوشـه» بـه چـاپ رسـیده‌انـد پیرامـون افسانه‌های محلی آذربایجان، ادبیات عاشیق‌ها و برخـی مـواد فولکلـور در روسـتاهای اطراف شهرستان هریس – واقع در آذربایجان – سخن می‌گوید.

مقاله‌ی چهارم: که در مجله‌ی «پیام نوین» چاپ گردید، دربـاره‌ی ادبیـات عامیانـه‌ی مردم ترکمن صحرا بحث کرده و آن‌ها را تقسیم‌بندی می‌کند.

مقاله‌ی هفتم: که در مجله‌ی «ارمغـان» بـه چـاپ رسـیده اسـت، در بـاب محمـدباقر خلخالی و مثنوی ثعلبیه‌ی او اطلاعات ارزشمندی را در اختیار قرار می‌دهد.

۱۲. یادمان‌های ترکی باستان

محمدزاده صدیق، حسین. **یادمان‌های ترکی باستان؛** چاپ سوم؛ تهران: ستاد نشر آثار دکتر صدیق، ۱۳۸۳؛ تک جلدی؛ ۲۷۲ ص.؛ رقعی.

عنوان صفحه‌ی آخر کتاب به انگلیسی:

Ancient Turkish Epigraphs

چاپ اول و دوم در سال‌های ۱۳۷۹ و ۱۳۸۱ توسط ناشر فوق صورت گرفته است.

کتاب حاضر حاصل سال‌ها مطالعه و تحقیقات علمی ایشان در زمینه‌ی زبان و ادبیات ترکی باستان (زبان گؤی تورک) است. کتاب «یادمان‌های ترکی باستان» در ده بخش تدوین شده است که با تصویری از سیاست‌های ترکی‌ستیزی باستان‌شناسان رژیم پهلوی آغاز می‌شود. در ادامه، مؤلف درباره‌ی قدمت تاریخی زبان و ادبیات ترکی در ایران مباحثی چند را ارائه می‌دهد. و به طور اختصاصی به زبان ترکی باستان (گؤی تورک) و ذکر مختصری از دستور زبان آن می‌پردازد و خواننده را با سه یادمان ترکی باستان (گول تیگین، بیلگه قاغان، تان یوقوق) که بین سال‌های ۷۲۰ تا ۷۳۵ م. حک شده است، آشنا می‌کند. سپس متون اصلی سه یادمان مذکور را آورده و آن را براساس قرائت مرحوم محرم ارگین آوانویسی کرده و به زبان فارسی ترجمه کرده است. در پایان کتاب نیز، به ترتیب سیستم الفبایی لاتین، سیاهه‌ای از مجموعه لغات موجود در سه یادمان مذکور با ذکر معادل‌های فارسی و ترکی آذری امروزین آن گردآوری شده است.

ج. ترجمه

۱. آتا! ای ظلم گؤرموش مکتبین بایراقداری

خمینی، سید احمد. **آتا! ای ظلم گؤرموش مکتبین بایراقداری**؛ مترجم: حسین محمدزاده صدیق؛ تهران: مؤسسه‌ی تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۳۷۳؛ تک جلدی؛ ۱۹+ ۲۲ ص.: عکس؛ وزیری.

عنوان صفحه‌ی آخر به انگلیسی:
FATHER! O Standard Bearer of Islam

مجموعه‌ی حاضر برگردان ترکی مقاله‌ی حاج سید احمد خمینی خطاب به پدر بزرگوارشان – روح‌الله موسوی خمینی «س» – می‌باشد. وی در این مقاله، ابعاد ناشناخته‌ی زندگی بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران را به تصویر کشیده و رنج و مشقت‌هایی را که ایشان در راه احیای اسلام ناب محمدی و پیروزی انقلاب اسلامی متحمل شده‌اند، به رشته‌ی تحریر درمی‌آورد.
گفتنی است که برگردان انگلیسی مقاله‌ی مذکور نیز به این مجموعه ضمیمه شده است.

۲. آثاری از شعرای آذربایجان

ح. صدیق (تدوین و ترجمه.) **آثاری از شعرای آذربایجان**؛ [بی‌چا.]؛ تهران: بابک، ۱۳۵۲؛ تک جلدی؛ ۱۵۰ ص.؛ رقعی.

مجموعه‌ی حاضر برگردان فارسی قطعاتی چند از یازده شاعر معاصر آذربایجانی – حبیب ساهر، مدینه‌ی گلگون، رسول رضا، مروارید دلبازی، نگار رفیعبیگلی، بختیار وهابزاده، علی‌آقا کورچایلی، زینال خلیل، نریمان حسن‌زاده، ب. چای اوغلو، فکرت صادق – را شامل می‌شود که درون مایه‌ی اساسی این شعرها، انسان‌دوستی با همه‌ی جهات مترقی آن است که در کنارش فریاد و عصیان، حسرت و دعوت همچون تازیانه‌ای بر پیکر زمان فرود می‌آید

۳. آذربایجانین شهید عالیملری

حق یولوندا یازی قورولو. **آذربایجانین شهید عالیملری**؛ مترجم: حسین سرخابلی؛ چاپ اول؛ تهران: بعثت قورولوشو، ۱۳۷۱؛ تک جلدی؛ ۴۲ ص.؛ رقعی.

کتاب‌نامه به صورت زیرنویس آمده است.

کتاب حاضر شرح حال و ماجرای شهادت یازده تن از عالمان شهید آذربایجانی‌تبار (شیخ عبدالغنی بادکوبه‌ای، میرزا علی ثقةالاسلام، حاج میرزا ابراهیم خویی، سید محمد خلخالی، آیت‌اله سید اسدالله مدنی، شیخ جلیل تبریزی، سید عبدالرحمان کواکبی، حاج میرزا عبدالکریم، سید عمادالدین نسیمی، آیت‌اله قاضی طباطبایی و حکیم سید شاه فضل نعیمی) را شامل می‌شود.

۴. آرزی و قمبر

ساهر، حبیب. **آرزی و قمبر (براساس یک منظومه‌ی فولکلوریک)**؛ برگردان: حسین محمدزاده صدیق؛ چاپ اول؛ تهران: مازیار، ۱۳۵۳؛ تک جلدی؛ ۵۳ ص.؛ رقعی.

کتاب حاضر برگردان فارسی منظومه‌ی غنـایی و عاشـقانه‌ی آرزی و قمبـر از حبیـب ساهر – شاعر معاصر آذربایجان – است که توسط استاد صورت گرفته اسـت. وی در این برگردان، استیل شعری ساهر را به تمامی حفظ کرده اسـت. ایـن منظومـه، شـعر بلندی است که حبیب ساهر آن را براساس نسخه‌ی چاپی «آترزی باشی» (سال ۱۹۶۴) که توسط یک بانوی هنرمند بومی روایت شده بود، سروده و همه‌ی وجوه فولکلوریک و ویژگی‌های محلی و شیوه‌ی تکلم راوی را در آن رعایت کرده اسـت. ایـن منظومـه ماجرای عشق آرزی و قمبر – دو قهرمان اصلی داستان – را که پیام‌آوران دلباختگی، وفا، صداقت، دوستی و عشق هستند، به تصویر می‌کشد.

۵. ارمنستان در زمان تیمور لنگ

وارتاپت فومامستوپی. **ارمنستان در زمان تیمـور لنـگ**؛ ترجمـه‌ی حـسین محمـدزاده صدیق؛ چاپ اول؛ تبریز: ساوالان، ۲۵۳۷ (۱۳۵۷)؛ تک جلدی؛ ۸۷ ص.؛ رقعی.

کتاب حاضر برگردان فارسی کتاب «تـاریخ تیمـور لنـگ و اخـلاف او» اسـت کـه بـا مقابله‌ی دو نسخه‌ی چاپی ترجمه‌ی روسی و آذری توسط استاد صورت گرفته است. و موضوع آن شرح وقایع تاریخی منطقه‌ی موسـوم بـه ارمنـستان در عهـد فرمـانروایی تیمور است. و پیرامون تصرف سمرقند به دست تیمور، یـورش او بـه ایـران، قفقـاز و آذربایجان، جنگ وی با «توختامیش قزیل اوردا»، مناقشه وی با «بـاکرات» – پادشـاه گرجستان–، هجوم به آسـیای صـغیر و نبـرد بـا بایزیـد – سـلطان عثمـانی– سـخن می‌گوید. همچنین درباره‌ی نبردهای پیاپی تیمور بحث می‌کند و جنگ‌هـایی خـونینی را که میان اخلاف او و طایفه‌های تـرکمن درگرفـت و باعـث ویرانـی سـرزمین‌هـای اشغالی شد به تصویر می‌کشد. در انتهای کتاب نیز فهرستی از اعلام با توضیحات کـه

عیناً از اصل متن روسی آن برگردانده شده است به همراه نمایه‌ی اعلام داده شده است.

۶. از پیدایی انسان تا رسایی فئودالیسم در آذربایجان

ن. قولیف. **از پیدایی انسان تا رسایی فئودالیسم در آذربایجان**؛ اقتباس و ترجمه از حسین محمدزاده صدیق؛ چاپ اول؛ تهران: گوتنبرگ، ۲۵۳۷ (۱۳۵۷)؛ تک جلدی؛ ۱۲۷ ص.: مصوّر؛ رقعی.

کتاب حاضر که برگردان بخشی از کتاب درسی آکادمیسین ن. قولیف (چاپ ۱۹۷۲) است، در واقع، چکیده‌ی تاریخ مدون علمی چند استان کنونی ایران است. در این مختصر، با اتکاء بر آخرین اکتشافات و منابع دانش تاریخ معاصر، سیر و جریان عینی حیات اجتماعی در سرزمین ایران دنبال می‌شود و تصاویر روشن از اوضاع اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی دوران‌های گوناگون و روند پیدایی و رسایی قومی به دست داده و به بررسی و بحث درباره‌ی آن‌ها پرداخته می‌شود. این کتاب در دو بخش تدوین شده است:

بخش اول: از جماعت‌های آغازین و دولت‌های باستانی سرزمین ایران در دو فصل سخن به میان می‌آورد.

بخش دوم: تحت عنوان «پیدایی و رسایی فئودالیسم» است که در هشت فصل گردآوری شده و از پیدایی مناسبات فئودالی در آستانه‌ی فرمانروایی ساسانیان آغاز و به پیدایش خان‌نشین‌ها و حیات فرهنگی و اجتماعی آن‌ها در نیمه‌ی دوم سده‌ی هجده میلادی ختم می‌شود.

۷. اسلام احکامی

حق یولوندا یازی قورولو. **اسلام احکامی (شیعه مرجعلری‌نین توضیح‌المسائل کتابلارینـدان سئچمه‌لر)**؛ میرصفدر شمایلی سرخابلو (مترجم)؛ چـاپ اول؛ تهـران: بعثـت قورولوشـو، ۱۳۷۱؛ تک جلدی؛ ۱۰۰ ص.؛ رقعی.

کتاب حاضر برگردان ترکی گزیده‌ای از کتـب توضـیح‌المـسائل مراجـع شـیعی در رابطه با احکام و دستورات اسلامی است که در شصت و یک درس تنظـیم شـده است. و هر درس به موضوعی خاص می‌پردازد.

۸. اصول عقاید

مکارم شیرازی، آیت‌اله ناصر. **اصول عقاید؛** متـرجم: دکتـر ح. م. صـدیق؛ چـاپ اول؛ تهران: بعثت قورولوشو، ۱۳۷۰؛ ۵ ج.؛ [۴۴۶ ص.]؛ رقعی.

این مجموعه تجلیدِ پنج جلد کتاب تحت عنوان‌های: یئنه یئتمه‌لـر ایچـون الله تانیمـا درسلری (ج.۱)، یئنی یئتمه‌لر ایچون ایلاهی عدالت (ج.۲)، یئنه یئتمه‌لر ایچون پیغمبـر تانیما درسلری (ج.۳)، یئنه یئتمه‌لر ایچون امام تانیما درسـلری (ج.۴) و یئنـه یئتمـه‌لـر ایچون معاد تانیما درسلری (ج.۵) در یک مجلّد است که تحت عنوان «اصول عقایـد» توسط بنیاد بعثت چاپ شده است.
با توجّه به این‌که این پنج جلد کتاب بـه صـورت جداگانـه در همـین بخـش معرّفـی شده‌اند، از ارائه‌ی توضیح بیشتر درباره‌ی آن‌ها خودداری می‌کنیم.

۹. افضل الدین خاقانی شیروانی

سلطانف، م. **افضل الدین خاقانی شیروانی**؛ اقتباس و ترجمه‌ی حسین محمدزاده صدیق؛ چاپ اوّل؛ تهران: آذر کتاب، ۱۳۵۴؛ تک جلدی؛ ۵۰ ص.: عکس؛ رقعی.

آنچه در این کتاب آمده، اقتباس و برگردان بخشی از جلد اول کتاب «تاریخ ادبیات آذربایجان» است که به همت ادیبان و استادان آکادمی علوم آذربایجان شوروی در سال ۱۹۶۰ به زبان ترکی چاپ شده است. و توسط استاد به فارسی ترجمه شده است. کتاب حاضر در ضمن پژوهشی دقیق، خاقانی شیروانی، زندگی و اندیشه‌ها و آثارش را به خواننده می‌شناساند و تصویری واضح و دقیق از او ارائه می‌دهد.

۱۰. انقلاب بورژوازی در انگلستان

یفیموف. **انقلاب بورژوازی در انگلستان**؛ ترجمه‌ی حسین محمدزاده صدیق؛ چاپ اول؛ تهران: ققنوس، ۱۳۵۸؛ ۹۴ ص.: مصوّر، عکس؛ رقعی.

عنوانِ صفحه عنوان: تاریخ جهان در عصر جدید: انقلاب بورژوازی در انگلستان.

کتاب حاضر برگردان فارسیِ بخش نخست از کتاب «تاریخ جهان در عصر جدید» است. این اثر با هدف ارائه‌ی دید علمی از تاریخ جهان در برهه‌ای که نیاز به آن احساس می‌شد، در دو بخش تنظیم شده است:
بخش اول: شامل پیشگفتاری است که درباره‌ی تاریخ تکامل جامعه از جوامع اشتراکی تا جوامع طبقاتی بحث کرده، و از تکامل نابرابر کشورها و قاره‌ها سخن به میان می‌آورد.
بخش دوم: خود به دو فصل تقسیم می‌شود که عبارتند از:

الف) آغاز انقلاب بورژوازی سده‌ی هفـدهم و انقـلاب صـنعتی در انگلـستان: در ایـن قسمت درباره‌ی علت‌های انقلاب، آغاز انقلاب و شکل‌گیری جنگ میهنی، نتیجه‌ها و اهمیت انقلاب، دو قطب اصلی انقلاب صنعتی و ... سخن گفته می‌شود.
ب) جنگ در راه استقلال مـستعمره‌هـای انگلـستان در آمریکـای شـمالی و پیـدایش ایـالات متّحـد: در ایـن قـسمت دربـاره‌ی مـستعمره‌هـای انگلـستان در امریکـا و استقلال‌طلبی آن‌ها بحث و گفت‌وگو می‌شود.

۱۱. أوچونجو امام، حضرت حسین علیه السلام

حق یولوندا قورولوشو یازی قورولو. **أوچونجو امام، حـضرت حـسین علیـه الـسلام**؛ مترجم: حسین محمدزاده صدیق؛ چاپ اول؛ تهـران: مؤسـسةالبعثة، ۱۳۷۰؛ ج. ۵؛ ۳۶ ص.؛ رقعی.

کتاب حاضر درباره شرح حال و زندگانی امام سوم شیعیان – امام حـسین (ع)- اسـت که توسط استاد به زبان ترکی ترجمه شده اسـت. در انتهـای کتـاب برگـردان ترکـی تعدادی از احادیث این معصوم ضمیمه شده است.

۱۲. ایچگی و ایچگی ایچمک حاققیندا قیرخ حدیث

حق یولوندا یازی قورولو. **ایچگی و ایچگی ایچمک حاققیندا قیـرخ حـدیث**؛ حـسین سرخابلی (مترجم)؛ چاپ اول؛ تهران: بعثت قورولوشـو، ۱۳۷۱؛ تـک جلـدی؛ ۲۳ ص.؛ رقعی.

این مجموعه مشتمل بر چهل حدیث از پیامبر اعظم و ائمـه‌ی معـصومین در مـذمّت شراب و شرابخواری به همراه ترجمه‌ی آن‌ها به زبان ترکی است. همچنـین در ابتـدا، آیه‌ی از قرآن در این رابطه نقل شده است.

۱۳. بهسروده‌های زرتشت

محمدزاده صدیق، حسین (مترجم و سراینده). **بهسروده‌های رزتشت؛** مقدمه‌نویس: سید احسان شکرخدایی؛ چاپ اوّل؛ تهران: انتشارات تکدرخت، ۱۳۸۷؛ تک‌جلدی؛ ۱۴۴ص.: عکس؛ رقعی.

عنوان صفحه‌ی آخر کتاب به انگلیسی:

Poems of Zartushtra

بهسروده‌های زرتشت برگردان سرودهای آئینی زرتشت است که استاد به سال ۱۳۴۶ ـ با توجّه به تسلطشان به زبان و ادبیات اوستایی که زبان متقدم آذربایجان بوده است ـ آن را به زبان فارسی برگردانده، و با توجّه به ذوق و قریحه‌ی شاعری که در وجودشان نهفته بود، آن را به زبانی ساده و شیوا به نظم کشیده است. این کتاب مشتمل بر هفت هات است و هر هات شامل چندین قطعه از سرودهای آئینی زرتشت است.

۱۴. بیرینجی امام، حضرت علی علیه‌السَّلام

حق یولوندا یازی قورولو. **بیرینجی امام، حضرت علی علیه‌السلام؛** مترجم: دکتر ح. م. صدیق؛ چاپ اول؛ تهران: بعثت قورولوشو، ۱۳۷۰؛ ج.۲؛ ۴۰ ص.؛ رقعی.

کتاب حاضر درباره شرح حال و زندگانی امام اول شیعیان – حضرت علی (ع)- است که توسط استاد به زبان ترکی ترجمه شده است. در انتهای کتاب برگردان ترکی تعدادی از احادیث این معصوم ضمیمه شده است.

۱۵. پیرامون پیدایش انسان

م. آ. کرمیاتسکی. **پیرامون پیدایش انسان**؛ ترجمه‌ی حسین محمدزاده صدیق؛ چاپ اول؛ تهران: کتاب‌های سیمرغ (وابسته به انتشارات امیرکبیر)، ۱۳۵۷؛ تک جلدی؛ ۱۰۴ ص.؛ رقعی.

کتاب مزبور که استاد کار ترجمه‌ی آن را از زبان ترکی به فارسی عهده‌دار بوده‌اند، با اتکاء به داده‌ها و پژوهش‌های زمین‌شناسی و علوم طبیعی، پیرامون پیدایش و تکامل انسان‌ها نگاشته شده است. در این کتاب، بحث با سخنانی پیرامون پیدایش جانوران اهلی آغاز می‌شود و نظریه‌ی داروین پیش کشیده می‌شود، سپس از مسأله‌ی جدایی انسان‌ها از جانواران سخن به میان آمده، و از میمون‌ها و ریخت و شکل اندام آن‌ها و شباهت‌های آنان با انسان، مباحثی چند مطرح می‌شود. در فصل‌های انجامین کتاب از نیاکان کهن انسان‌ها و چگونگی زندگی و گذران آن‌ها بحث می‌شود.

۱۶. توحیده چاغری

خمینی، سید روح‌الله. **توحیده چاغری**؛ مترجم: حسین محمدزاده صدیق؛ چاپ اول؛ تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۳۷۲؛ تک جلدی؛ ۶۴ ص.: مصوّر، عکس؛ وزیری.

مجموعه‌ی حاضر برگردان ترکی نامه‌ی امام خمینی «ره» به میخائیل گورباچف – رهبر سابق اتحاد جماهیر شوروی – است که امام در ضمن این نامه ایشان را به توحید و اسلام فرا می‌خواند. همچنین به این کتاب چند بخش ضمیمه شده است که عبارتند از:

۱. عکس‌ها و طرح‌ها.

۲. توضیح و شرح بیست و چهار کلمه و ترکیب موجود در متن نامه به زبان ترکی.
۳. فهرست لغات شرح شده و همچنین لغاتِ فلسفی موجود در متن نامه.

۱۷. جزء عم

جزء عم (قرآن اوخوما قاعیده‌لری خلاصه‌سی ایله)؛ مترجم: حسین سرخابلی؛ چاپ اول؛ تهران: بعثت قورولوشو، ۱۳۷۰؛ ۵۹ ص.؛ وزیری.

عنوان روی جلد: الجزء الثلاثون مِن الْقرآن الْکریم

کتاب حاضر ترجمه‌ی جزء سی‌ام قرآن کریم به زبان ترکی آذری است که خلاصه‌ای از قواعد قرائت عربی نیز به آن ضمیمه شده است.

۱۸. حضرت امام جعفر صادق (ع) دن قیرخ حدیث

حق یولوندا یازی قورولو. **حضرت امام جعفر صادق (ع) دن قیرخ حدیث**؛ حسین سرخابلی (مترجم.) چاپ اول؛ تهران: بعثت قورولوشو، ۱۳۷۱؛ ج.۸؛ [۲۳ ص.]؛ رقعی.

در این مجموعه ابتدا شرح مختصری از زندگانی حضرت امام جعفر صادق (ع) آورده شده، آن‌گاه چهل حدیث از ایشان به همراه ترجمه‌ی آن‌ها به زبان ترکی آمده است.

۱۹. حضرت امام حسن (ع) دن قیرخ حدیث

حق یولوندا یازی قورولو. **حضرت امام حسن (ع) دن قیرخ حدیث**؛ حسین سرخابلی (مترجم.) چاپ اول؛ تهران: بعثت قورولوشو، ۱۳۷۱؛ ج.۴؛ [۲۳ ص.]؛ رقعی .

در این مجموعه ابتدا شرح مختصری از زندگانی حضرت امام حسن (ع) آورده شده، آنگاه چهل حدیث از ایشان به همراه ترجمه‌ی آن‌ها به زبان ترکی آمده است.

۲۰. حضرت امام حسن عسگری (ع) دن قیرخ حدیث

حق یولوندا یازی قورولو. **حضرت امام حسن عسگری (ع) دن قیرخ حدیث**؛ حسین سرخابلی (مترجم.) چاپ اول؛ تهران: بعثت قورولوشو، ۱۳۷۱؛ ج.۱۳؛ ۱۷ ص.؛ رقعی.

در این مجموعه ابتدا شرح مختصری از زندگانی امام حسن عسگری (ع) آورده شده، آنگاه چهل حدیث از ایشان به همراه ترجمه‌ی آن‌ها به زبان ترکی آمده است.

۲۱. حضرت امام حسین (ع) دن قیرخ حدیث

حق یولوندا یازی قورولو. **حضرت امام حسین (ع) دن قیرخ حدیث**؛ حسین سرخابلی (مترجم.) چاپ اول؛ تهران: بعثت قورولوشو، ۱۳۷۱؛ ج.۵؛ [۲۳ ص.]؛ رقعی.

در این مجموعه ابتدا شرح مختصری از زندگانی حضرت حسین (ع) آورده شده، آنگاه چهل حدیث از ایشان به همراه ترجمه‌ی آن‌ها به زبان ترکی آمده است.

۲۲. حضرت امام رضا (ع) دن قیرخ حدیث

حق یولوندا یازی قورولو. **حضرت امام رضا (ع) دن قیرخ حدیث**؛ حسین سرخابلی (مترجم.) چاپ اول؛ تهران: بعثت قورولوشو، ۱۳۷۱؛ ج.۱۰؛ ۱۷ ص.؛ رقعی.

در این مجموعه ابتدا شرح مختصری از زندگانی امام رضا (ع) آورده شده، آنگاه چهل حدیث از ایشان به همراه ترجمه‌ی آن‌ها به زبان ترکی آمده است.

۲۳. حضرت امام زین‌العابدین (ع) دن قیرخ حدیث

حق یولوندا یازی قورولو. **حضرت امام زین‌العابدین (ع) دن قیرخ حدیث**؛ حسین سرخابلی (مترجم.) چاپ اول؛ تهران: بعثت قورولوشو، ۱۳۷۱؛ ج.۶؛ [۲۳ ص.]؛ رقعی.

در این مجموعه ابتدا شرح مختصری از زندگانی حضرت امام زین‌العابدین (ع) آورده شده، آنگاه چهل حدیث از ایشان به همراه ترجمه‌ی آن‌ها به زبان ترکی آمده است.

۲۴. حضرت امام علی (ع) دن قیرخ حدیث

حق یولوندا یازی قورولو. **حضرت امام علی (ع) دن قیرخ حدیث**؛ حسین سرخابلی (مترجم.) چاپ اول؛ تهران: بعثت قورولوشو، ۱۳۷۱؛ ج.۲؛ [۲۳ ص.]؛ رقعی .

در این مجموعه ابتدا شرح مختصری از زندگانی حضرت علی (ع) آورده شده، آنگاه چهل حدیث از ایشان به همراه ترجمه‌ی آن‌ها به زبان ترکی آمده است.

۲۵. حضرت امام علی‌النقی (ع) دن قیرخ حدیث

حسین سرخابلی (مترجم.) **حضرت امام علی‌النقی (ع) دن قیرخ حدیث**؛ چاپ اول؛ تهران: بعثت قورولوشو، ۱۳۷۱؛ ج.۱۱؛ ۱۹ ص.؛ رقعی .

در این مجموعه ابتدا شرح مختصری از زندگانی امام علی نقی (ع) آورده شده، آنگاه چهل حدیث از ایشان به همراه ترجمه‌ی آن‌ها به زبان ترکی آمده است.

۲۶. حضرت امام محمدالتقی (ع) دن قیرخ حدیث

حق یولوندا یازی قورولو. **حضرت امام محمدالتقی (ع) دن قیرخ حدیث**؛ حسین سرخابلی (مترجم.) چاپ اول؛ تهران: بعثت قورولوشو، ۱۳۷۱؛ ج.۱۲؛ ۱۷ ص.؛ رقعی.

در این مجموعه ابتدا شرح مختصری از زندگانی امام محمدتقی (ع) آورده شده، آنگاه چهل حدیث از ایشان به همراه ترجمه‌ی آن‌ها به زبان ترکی آمده است.

۲۷. حضرت امام محمدباقر (ع) دن قیرخ حدیث

حق یولوندا یازی قورولو. **حضرت امام محمدباقر (ع) دن قیرخ حدیث**؛ حسین سرخابلی (مترجم.) چاپ اول؛ تهران: بعثت قورولوشو، ۱۳۷۱؛ ج.۷؛ [۲۳ ص.]؛ رقعی .

در این مجموعه ابتدا شرح مختصری از زندگانی حضرت امام محمدباقر (ع) آورده شده، آنگاه چهل حدیث از ایشان به همراه ترجمه‌ی آن‌ها به زبان ترکی آمده است.

۲۸. حضرت امام مهدی (عج) دن قیرخ حدیث

حق یولوندا یازی قورولو. **حضرت امام مهدی (ع) دن قیرخ حدیث**؛ حسین سرخابلی (مترجم.) چاپ اول؛ تهران: بعثت قورولوشو، ۱۳۷۱؛ ج.۱۴؛ ۲۱ ص.؛ رقعی .

در این مجموعه ابتدا شرح مختصری از زندگانی امام مهدی (عج) آورده شده، آنگاه چهل حدیث از ایشان به همراه ترجمه‌ی آن‌ها به زبان ترکی آمده است.

۲۹. حضرت امام موسی کاظم (ع) دن قیرخ حدیث

حق یولوندا یازی قورولو. **حضرت امام موسی کـاظم (ع) دن قیـرخ حـدیث**؛ حـسین سرخابلی (مترجم.) چاپ اول؛ تهران: بعثت قورولوشو، ۱۳۷۱؛ ج.۹؛ ۲۱ ص.؛ رقعی.

در این مجموعه ابتدا شرح مختصری از زندگانی امـام موسـی کـاظم (ع) آورده شـده، آنگاه چهل حدیث از ایشان به همراه ترجمه‌ی آن‌ها به زبان ترکی آمده است.

۳۰. حضرت فاطمه زهرا (س) دن قیرخ حدیث

حق یولوندا یازی قورولو. **حضرت فاطمه زهرا (س) دن قیرخ حدیث**؛ حسین سرخابلی (مترجم.) چاپ اول؛ تهران: بعثت قورولوشو، ۱۳۷۱؛ ج.۳؛ ۲۷ ص.؛ رقعی.

در این مجموعه ابتدا شرح مختصری از زندگانی حضرت فاطمه (س) آورده شده، آنگاه چهل حدیث از ایشان به همراه ترجمه‌ی آن‌ها به زبان ترکی آمده است.

۳۱. حکیم ملاعبدالله زنوزی و زنوزیه مکتبی

محمدزاده صدیق، حسین (مؤلف و متـرجم.) **حکیم ملاعبدالله زنوزی و زنوزیه مکتبـی**؛ چاپ اول؛ تهران: مؤلف، ۱۳۸۰؛ تک جلدی؛ ۷۶ص.؛ رقعی.

عنوان صفحه‌ی آخر:

HƏKİM MOLLA ƏBDULLAH ZƏNÜZİ

کتاب در انتها شامل کتاب‌نامه است همچنین به صورت زیرنویس.

کتاب حاضر مشتمل بر دو بخش است:

بخش اول: شامل مقدمه‌ی مبسوط و علمی استاد می‌باشد که به زبان ترکـی و در دو قسمت نگارش یافته است:
در قسمت اول: وی بحث را با ارائه‌ی مطالبی پیرامون فلسفه و تاریخ آن شروع کرده، سپس از تاریخِ فلسفه‌ی آذربایجان سخن گفته اسـت. در پایـان، دربـاره‌ی فیلـسوفان آذربایجانی همچون شهاب‌الدین سهروردی، ودود تبریزی، ملارجبعلی تبریزی، آثـار و افکار فلسفی آنان بحث می‌کند.
در قسمت دوم: درباره‌ی زندگانی، آثار و افکار فلسفی حکیم زنوزی – واضـع طریقـت فلسفی زنوزیه – سخن می‌گوید.
بخش دوم: برگردان ترکی متن فلسفی «منتخب الخاقانی فی کشف حقایق عرفـانی» اثر حکیم زنوزی می‌باشد. در این اثر برای اصطلاحات فلسفی معادل ترکی قـرار داده شده است که بعد از سخن آغازین مترجم درباره‌ی حکیم زنوزی و این اثر فلـسفیِ او، آورده شده است.

۳۲. در شناخت هنر و زیبایی

جفه‌روف، ج. **در شناخت هنر و زیبایی**؛ ترجمه‌ی حسین محمدزاده صدیق؛ چاپ اول؛ تهران: پیوند، ۱۳۵۴؛ تک جلدی؛ ۷۱ ص.؛ رقعی.

کتاب حاضر برگردان فارسی چهار مقاله از ج. جفه‌روف است که از مجموعه‌ی دو جلدی برگزیده‌ی مقالاتش (۱۹۶۸م.) گزینش شده است. مؤلف در این مقالات، پس از ارائه‌ی بحث کلی درباره‌ی روابط اندیشه و تصوّرات زیبایی‌شناسی بـا فلـسفه‌ی هنـر و ارائـه‌ی تاریخ مختصر استتیک (زیبایی‌شناسی)، به استنتاجات تئوری و علمـی پیرامـون منـشاء مشخص هنر و رابطه‌ی عینی و ملموس میان تجربیات هنری با احساس و نیـاز تلـذّذ مادی انسان می‌پردازد. وی پس از نمایاندن منشاء اصلی و اساسی آثار هنری و تبیـین

لزوم شناخت و درک عمیق و واقعی حیات و زوایای آن، با اتکاء به تجربیات عینی از هنر، پیرامون برخی از آثار هنری و بدیعی معاصر آذربایجان سخن می‌گوید و در ورای آن، ایدئولوژی نویسندگان و خالقان هر یک را تحلیل می‌کند. و از این راه برخی از مسایل اساسی و ضروری زیبایی‌شناسی و شناخت هنر را برای نسل خود مطرح می‌کند.

۳۳. دو گفتار ادبی

آکادمی علوم آذربایجان شوروی. **دو گفتار ادبی**؛ اقتباس و ترجمه‌ی حسین محمدزاده صدیق؛ چاپ اوّل؛ تهران: دنیای دانش، ۲۵۳۶ (۱۳۵۶)؛ ۶۸ ص.؛ رقعی.

عنوان روی جلد: دو گفتار ادبی پیرامون زندگی و خلاقیت قوسی تبریزی و میرزا شفیع واضح.

کتاب حاضر برگردان دو گفتار ادبی برگزیده از کتاب «تاریخ ادبیات آذربایجان» (چاپ آکادمی علوم آذربایجان، ۱۹۶۰) است که توسط ایشان از ترکی به فارسی ترجمه شده است:
گفتار اول: پژوهشی علمی پیرامون زندگانی و خلاقیت شعری و ادبی قوسی تبریزی – متفکر و ادیب آذربایجان در سده‌های ۱۷ و ۱۸ م. – است.
گفتار دوم: پژوهشی علمی پیرامون زندگانی و خلاقیت ادبی و فلسفی میرزا شفیع واضع – متفکر و ادیب آذربایجان در سده‌ی ۱۹ م. – است.

۳۴. دیوان لغات الترک

کاشغری، محمود بن حسین. **دیوان لغات الترک**؛ برگردان فارسی از حسین محمدزاده صدیق؛ چاپ اوّل؛ تبریز: اختر، ۱۳۸۳؛ تک جلدی؛ ۶۲۸ ص.؛ وزیری.

عنوان پشت جلد و صفحه‌ی آخر کتاب:
DÎVÂNÜ - LÛGATİ'T – TÜRK

دیوان لغات الترک واژه‌نامه‌ای است ترکی به عربی، با صبغه‌ی دانشنامه‌ای که حاوی ۷۵۰۰ تکواژ و ۲۹۰ ضرب المثل و ۲۲۰ قطعه شعر است. دایرة المعارف مذکور مشتمل بر هشت کتاب است که هر کتاب آن حاوی دو بخش است. و مؤلف در هر بخش، تکواژها را طبق قواعد صرف زبان عربی و در سیستمی بهنجار و بسامان و با شرح ظرایف و دقایق فرهنگ ترکی و نمونه‌های ادبیات شفاهی و حماسه‌ها و اساطیر کهن مردمی سازه‌بندی کرده است. استاد این اثر را با استناد به متن عربیِ چاپ مرحوم معلم رفعت و ترجمه‌ی ترکی بسیم آتالای به فارسی ترجمه کرده است.

۳۵. زندگی و اندیشه‌ی نظامی

مبارز، ع. **زندگی و اندیشه‌ی نظامی**؛ اقتباس و برگردان از: حسین محمدزاده صدیق؛ چاپ دوم؛ تهران: انتشارات توس، ۱۳۶۰؛ تک جلدی؛ ۲۰۶ ص.؛ وزیری.

چاپ اول در سال ۱۳۵۴ توسط ناشر فوق صورت گرفته است.

کتاب حاضر مأخوذ از کتاب «تاریخ ادبیات آذربایجان» (چاپ باکو، ۱۹۶۰) است که توسط آقایان ع. مبارز، م. آ. قلی‌زاده، م. سلطانف نگاشته شده است. این کتاب که

استاد کار اقتباس و ترجمه‌ی آن را به زبان فارسی عهـده‌دار بـوده اسـت در دو فـصل تدوین گردیده است:
فصل اول این اثر، پژوهـشی اسـت کـه در آن پـس از شـرح زنـدگی نظـامی و دادن خلاصه‌ای از کارهای انجام یافته پیرامون آثار و اندیـشه‌ی او، یکایـک منظومـه‌هـای خمسه، با معیارهای علمی تجزیه و تحلیل و چهره‌ی مترقی و واقعی شـاعر بـازنموده می‌شود.
فصل دوم این اثر، به زندگی و خلاقیت سه تن از سخنگویان پیرو مکتب نوین شعری نظـامی در سـده‌ی هـشتم (اوحـدی مراغـه‌ای، محمدعـصار تبریـزی و عـارف اردبیلـی) می‌پردازد.

۳۶. سون سؤز

خمینی «ره»، سید روح‌الله. **سون سؤز**؛ مترجم: حسین محمدزاده صـدیق؛ چـاپ اول؛ تهران: مؤسسه‌ی تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۳۷۱؛ تک جلدی؛ ۱۶۴ ص.: عکس؛ وزیری.

کتاب در انتها شامل کتاب‌نامه است.

مجموعه‌ی حاضر برگردان ترکی وصیت‌نامـه‌ی الهـی – سیاسـی امـام خمینـی «ره» می‌باشد. همچنین به این کتاب چند بخش ضمیمه شده است که عبارتند از:
۱. توضیح و شرح صد و سی و یک کلمه و عبارت موجود در متن وصیت نامه به زبان ترکی.
۲. نمایه‌ی لغات شرح شده.
۳. نمایه‌ی اعلام اعم از اشخاص و گروه‌ها، کشورها، کتاب‌ها، و ارگان‌ها و سازمان‌ها
۴. نمایه لغات دشوار و اصطلاحات ترکی موجود در متن با معنی فارسی آن‌ها.

۳۷. گفتارهایی پیرامون مسائل زبانشناسی ایران

محمدزاده صدیق، حسین (اقتباس و ترجمه.) **گفتارهایی پیرامون مسایل زبانشناسی ایران**؛ چاپ اول؛ تهران: سازمان نشر کتاب (بامداد)، ۱۳۵۴؛ تک جلدی؛ ۱۶۶ ص.: جدول؛ رقعی.

کتاب در انتهای هر گفتار شامل کتاب‌نامه است.

مجموعه‌ی حاضر مشتمل بر برگردان فارسی پنج گفتار از استادان و ادیبان ایران‌شناس آذری است که پیرامون برخی از مسایل زبانشناسی ایران بحث می‌کند:
گفتار اول: از بانو «ط. علسگروا» که درباره‌ی سیر تاریخی افزوده‌های «وان/بان» در زبان فارسی سخن می‌گوید.
گفتار دوم: از بانو «ج. صادیقوا» که از ضمایر متصل مالکیت در زبان فارسی سخن می‌گوید و شناخت درستی از این مقوله به دست می‌دهد.
گفتار سوم: از «ح. عبدالله‌یف» که پیرامون گویش‌های ایرانی در آذربایجان بحث کرده و به جمع‌بندی پژوهش‌های ایران‌ْشناسان درباره‌ی زبان و لهجه‌های ایرانی که از قرن‌ها پیش در این خطه رایج است، می‌پردازد.
گفتار چهارم: از بانو «ح. محمدوا» که به معرفی دقیق ویژگی‌های تکیه در زبان فارسی معاصر می‌پردازد.
گفتار پنجم: از «ح. زرینه‌زاده» که به مقایسه‌ی دو متن دیرین زبان‌شناسی فارسی «صحاح العجم» و «صحاح الفرس» می‌پردازد.

۳۸. گفتاری درباره‌ی زبان‌های رایج فارسی در آذربایجان

عبدالله‌یف، ای. ح. **گفتاری درباره‌ی زبان‌های رایج فارسی در آذربایجان**؛ مترجم: ح. صدیق؛ چاپ اول؛ تهران: بابک، ۱۳۵۱؛ [۶۰ ص.]؛ رقعی.

کتاب حاضر ترجمه‌ی مقاله‌ی ای. ح. عبدالله‌یف از دانشمندان آذربایجان شوروی است که درباره‌ی گویش‌های فارسی رایج در آذربایجان همچون: طالشی، تاتی، هرزنی و ... بحث کرده و منابع مطالعاتی آن را ذکر نموده است. مترجم مقدمه‌ای بر کتاب افـزوده و در آن‌جا تاریخچه‌ای از زبان ترکی آذری را که در این منطقه فراگیر شده اسـت بـه دست می‌دهد.

۳۹. مسایل ادبیات دیرین ایران

مسایل ادبیات دیرین ایران؛ اقتباس و ترجمه از حسین محمدزاده صدیق؛ چاپ اول؛ تهران: انتشارات نوپا، ۲۵۳۶ (۱۳۵۶)؛ تک جلدی؛ ۱۶۷ ص.؛ رقعی.

کتاب در انتهای هر گفتار شامل کتاب‌نامه است.

گفتارهـای مجموعـه‌ی حاضـر از کتـاب «مـسایل ادبـی ایـران» (نـشر دوم، ۱۹۷۳) و همچنین دوره‌ی مجله‌ی «زبان، ادبیات و هنرهای زیبا» (نشر دانشکده‌ی ادبیات و علوم انسانی موسوم به نظامی وابسته به آکادمی علوم ج. ش. س. آذربایجان) اقتبـاس و توسـط ایشان از ترکی به فارسی ترجمه شده است. و مشتمل بـر شـش گفتـار از اسـتادان و ادیبان ایران‌شناس آذری است که هر یک گوشه‌ای از مسایل ادبی گذشته‌ی ایـران را بررسی می‌کند:

گفتار اول: از «ع. قلی‌اف» که نظریات دانشمندان شرق و غرب و اتحاد شوروی را پیرامون انتساب «یوسف و زلیخا» به فردوسی طوسی بررسی می‌کند و ماهیت تضاد عقاید محقّقان را در این زمینه آشکار می‌سازد.
گفتار دوّم: از «ط. محرم‌اف» که مقایسه‌ای تطبیقی بین «لیلی و مجنون» نظامی و «مجنون و لیلی» امیر خسرو به دست می‌دهد.
گفتار سوّم: از «ح. رحیموف» که با مقاله‌ی «چهره‌ی زن در مثنوی خزاین ملکوت» سروده‌ی عبدی بیگ شیرازی – شاعر قرن دهم هجری –، پیرامون خلاقیت و آفرینش وی سخن به میان می‌آورد.
گفتار چهارم: از پروفسور «اسماعیل‌زاده » که پیرامون خلاقیت ادبی و هنری یغمای جندقی سخن می‌گوید.
گفتار پنجم: از پروفسور «ح. محمّدزاده» که پیرامون تازی‌گویان آذری (ابونصر منصوربن ممکان تبریزی، خطیبی اورموی، حسین تبریزی، علی تبریزی، نظامی تبریزی، اسکافی زنجانی، و سهروردی) بحث و گفت‌وگو می‌کند.
گفتار ششم: از بانو «زمرّد شفیعوا» است که درباره‌ی سنن منظومه در شعر محلی کردی سخن می‌گوید.

۴۰. مسایل ادبیات نوین ایران

مسایل ادبیات نوین ایران؛ اقتباس و ترجمه از حسین محمدزاده صدیق؛ چاپ اول؛ تهران: انتشارات دنیا، ۱۳۵۴؛ تک جلدی؛ ۱۲۱ ص.؛ رقعی.

کتاب در انتهای هر گفتار شامل کتاب‌نامه است.

گفتارهای مجموعه‌ی حاضر از کتاب «مسایل ادبی ایران» (نشر دوم، ۱۹۷۳) اقتباس و توسط ایشان از ترکی به فارسی ترجمه شده است. و مشتمل بر شش گفتار از استادان و ادیبان ایران‌شناس آذری است که هر یک گوشه‌ای از مسایل ادبی ایرانی را از جنبش مشروطیت به این سو بررسی می‌کند:

گفتار اول: از بانو «حکومه بلوری» که گوشه‌ای از خلّاقیت ایرج میرزا و بنیان ادبیات کودک در ایران را با مثال‌های روشن باز می‌نماید.

گفتار دوّم: از «بیوک آقا حسینوف» که از ویژگی‌ها و ماهیت جریان شعر نو در ادبیات معاصر فارسی سخن می‌گوید. و شعر نو حقیقی را از موج نو و فرمالیسم (شکل‌گرایی) دروغین باز می‌شناسد.

گفتار سوّم: از بانو «حمیدوا» که درباره‌ی مسأله‌ی آزادی زن در شعر فارسی بحث می‌کند.

گفتار چهارم: از پروفسور «وحدت سلطان‌زاده» که پیرامون نمایشنامه‌نویسی در ایران سخن می‌گوید.

گفتار پنجم: از «مبارز علیزاده» که پیرامون جهان‌بینی سیاسی ملکم خان و تکامل اندیشه‌های سیاسی در ایران در دوران مشروطیت با اشاره به نقش و تأثیر نوشته‌های میرزا فتحعلی آخوندزاده سخن می‌راند.

گفتار ششم: از بانو «زمرّد شفیعوا» است که درباره‌ی سنن منظومه در ادبیات معاصر کردی بحث کرده و از شاعران مترقی کرد سخن به میان می‌آورد.

۴۱. مطلع‌الإعتقاد فی معرفةالمبدا و المعاد

فضولی، ملامحمد. **مطلع‌الإعتقاد فی معرفةالمبدإ و المعاد؛** مقدمه، ترجمه و تعلیقات: حسین محمدزاده صدیق؛ چاپ اول؛ تهران: راه کمال، ۱۳۸۵؛ تک جلدی؛ ۱۳۲ ص.: نمونه؛ وزیری.

عنوان صفحه‌ی آخر کتاب:
MƏTLƏ'UL E`TİQAD Fİ MƏ`REFƏTİ`L MƏBDƏ`İ VƏ`L MƏAD
کتاب در انتها شامل کتاب‌نامه است همچنین به صورت زیرنویس.

کتاب حاضر برگردان فارسی کتاب «مطلع‌الإعتقاد فی معرفةالمبدا و المعـاد» اثـر مـلا محمد فضولی، شاعر عارف مسلک قرن ده هجری از خطـه‌ی آذربایجـان اسـت کـه اثری فلسفی و کلامی منثور است. و مشتمل بر چهار رکن است:
رکن اول: در ماهیّت دانش و معرفت، وجوب شناخت خدا، انواع علـوم و طـرق کـسب علم.
رکن دوم: در آفرینش کائنات، عالم و افلاک، معادن، گیاهان و جانوران، انسان، جن و احوال عالم.
رکن سوم: در ذات و صفات افعال باری تعالی و مباحث خیر و شر.
رکن چهارم: در موضوع هدایت بشر از سوی خداونـد، نبـوت عامـه، فـضیلت پیغمبـر اسلام به دیگر پیامبران، مباحـث میـزان، صـراط، حـساب، مـسأله‌ی امامـت و اثبـات حقانیت شیعه.
استاد این کتاب را بر اساس چاپ عکسی (۱۹۵۸م.) از زبان عربی بـه فارسـی ترجمـه کرده و کتاب مذکور را در سه بخش تدوین کرده‌اند:
بخش اول: مقدمه، که ابتدا اطلاعاتی جامع درباره‌ی علم کلام و متکلمـان بـه دسـت می‌دهد، آنگـاه بـه معرفـی ملامحمـد فـضولی و آثـار فارسـی و عربـی و ترکـی وی می‌پردازد. و درانتها، کتاب مذکور را معرفی می‌کند.
بخش دوم: برگردان فارسی که جزئیات آن در بالا گذشت.
بخش سوم: فهرست‌هایی از نام کتاب‌ها، اشخاص، مذاهب و فرقه‌ها، و اصـطلاحات و تعبیرات فلسفی موجود در متن را در برمی‌گیرد.

۴۲. قیسا سؤزلر

موسوی خمینی، سید روح‌الله. **امام خمینی «س» قیسا سؤزلر (ئویودلر و حکمتلر)**؛ چاپ اول؛ تهران: مؤسسه‌ی تنظیم و نشر آثار حضرت امام «س» (امور بین‌الملل)؛ تک جلدی؛ ۲۲۵ ص.؛ وزیری.

عنوان روی جلد: کلمات قصار: قیسا سؤزلر (ئویودلر و حکمتلر) امام خمینی«س».

مجموعه‌ی حاضر برگردان ترکیِ گزیده‌ای از بیانات، پیام‌ها و عباراتِ برگزیده از تألیفات امام خمینی «س» – بنیان‌گذار جمهوری اسلامی ایران – است که در چهار بخش تحت عناوینی چون مسائل اعتقادی، تربیتی، سیاسی، اجتماعی و ... تنظیم و تدوین شده است.

۴۳. مجموعه داستان‌های ماکسیم گورکی

گورکی، ماکسیم. **مجموعه داستان‌های ماکسیم گورکی**؛ مترجم: محمدحسین قلی‌زاده؛ چاپ اول؛ تهران: بابک، ۱۳۵۵؛ رقعی.

این مجموعه برگردان فارسی چندین داستان از ماکسیم گورکی، نویسنده و پایه‌گذار مکتب رئالیستی– سوسیالیستی روسیه، است که در انتقاد از جامعه‌ی تزاری آن روز نوشته شده است. ترجمه‌ی این کتاب با اسم مستعار «محمدحسین قلی‌زاده» به چاپ رسیده است.

۴۴. مقدمه‌ای بر فلسفه‌ی تکاملی طبیعت و جامعه

مقدمه‌ای بر فلسفه‌ی تکاملی طبیعت و جامعه (دو گفتار)؛ اقتباس و ترجمه‌ی حسین محمدزاده صدیق؛ چاپ اول؛ تهران: ققنوس، ۱۳۵۶؛ ۸۷ ص.؛ رقعی.

کتاب حاضر بر اساس کتاب «اجتماعیات» (نشر دوازدهم، باکو، ۱۹۷۴) توسط استاد از ترکی به فارسی ترجمه شده است. ایشان جهت تفهیم ساده‌تر مطالب برای فارسی‌زبانان تکه‌هایی به متن افزوده و به ضرورت مطالبی را از آن حذف کرده‌اند. این کتاب که پیرامون تکامل طبیعت و جامعه با دید فلسفی بحث می‌کند، مشتمل بر دو بخش است:

بخش اول: شناخت جهان و اندیشه‌های فلسفی پیرامون آن، که در آن حول موضوعاتی چون: ماده و حرکت، قانون ارتباط و تکامل در بین پدیده‌های جهان، شعور (محصول تکامل عالم ماده) و پندارگرایی در فلسفه‌ی نوین بحث می‌کند.

بخش دوم: جامعه و آموزش فلسفی پیرامون قوانین تکاملی آن، که در آن سعی بر این است که با استفاده از «نواندیشی تاریخی»، منطق درونی تاریخ و مهم‌ترین و ضروری‌ترین حوادث اجتماعی به مثابه‌ی مسایل بنیانی مطرح شود و این امکان را به خواننده دهد که از این مسایل پیچیده سر درآورد.

۴۵. نسیمی (درام تاریخی در ۳ پرده و چهارده صحنه)

آشوروف، فریدون. **نسیمی (درام تاریخی در سه پرده و چهارده صحنه)**؛ ترجمه‌ی حسین صدیق/ شهین قوامی. چاپ اول؛ تهران: باغبان، ۱۳۵۳؛ تک جلدی؛ پانزده + ۱۱۲ ص.؛ رقعی.

کتاب حاضر در قالب نمایشنامه، برگردانی است از زبان ترکی به فارسی که توسط استاد در سال ۱۳۵۳ صورت گرفته است. در این نمایشنامه مراحل دراماتیکِ زندگی نسیمی- شاعر عارف مسلک قرن ۹ هجری- ، دستگیری و قتل او، تعقیب شدید حروفیان، پای دار رفتن جوانی در حلب به خاطر خواندن اشعار نسیمی و ... با خطوطی تأثّرانگیز و فاجعه‌آمیز تصویر شده است. مقدمه‌ای که ایشان بر این کتاب نوشته‌اند،

اطلاعاتی را پیرامون زندگی و اندیشه‌های عمادالدین نسیمی، فرقه‌ی حروفیان و محتوای نمایشنامه دربردارد. همچنین در پایان مقدمه بعضی از منابع تحقیق پیرامون حروفیان و نسیمی ذکر شده است.

۴۶. نظامی، شاعر بزرگ آذربایجان

برتلس، ی. آ. **نظامی، شاعر بزرگ آذربایجان**؛ ترجمه‌ی حسین محمدزاده صدیق؛ چاپ اول؛ تهران: پیوند، ۲۵۳۵ (۱۳۵۵)؛ تک جلدی؛ ۱۷۶ ص.؛ رقعی.

کتاب حاضر بر اساس متن آذری که زیر نظر پرفسور محمد عارف داداش‌زاده و به دست ز. عبدالله‌یف و به تصدیق آکادمی علوم آذربایجان در سال ۱۹۴۰ چاپ شده است، توسط استاد به زبان فارسی ترجمه شده است. این مجموعه نگاهی نو به زندگی و آثار نظامی دارد. و مشتمل بر سه بخش است:
فصل اول: درباره‌ی دورانی که نظامی در آن می‌زیسته، اطلاعاتی مستند و مفصل را به دست می‌دهد.
فصل دوم: حاوی مطالعات و تحقیقات مؤلف پیرامون زندگانی نظامی است.
فصل سوم: به تجزیه و تحلیل علمی مثنوی‌ها (مخزن‌الاسرار، خسرو و شیرین، لیلی و مجنون، هفت پیکر، اسکندرنامه) و تغزل نظامی می‌پردازد و مسایل اجتماعی مورد توجه را از منظومه‌ها بیرون می‌کشد و عناصر فلسفی تفکّر نظامی را تحلیل می‌کند.

۴۷. نمونه‌های شعر معاصر آذربایجان

محمدزاده صدیق، حسین (گردآورنده و مترجم). **نمونه‌های شعر معاصر آذربایجان (سال‌های ۱۳۵۲ – ۱۳۴۴)**؛ چاپ اول؛ تهران: تکدرخت، ۱۳۸۷؛ تک جلدی؛ ۱۲۶ ص.: مصوّر؛ رقعی.

این کتاب قبلاً در سال‌های ۱۳۵۱ و ۱۳۵۳ توسط انتشارات بابک در تهران چاپ شده است.

کتاب حاضر برگردان فارسی برگزیده‌هایی از شعر شاعران معاصر آذری همچون حبیب ساهر، رسول رضا، مروارید دلبازی، بختیار وهابزاده و ... است که توسط استاد و به زبانی شعر گونه صورت گرفته است.
درون مایه‌ی اساسی این شعرها، انسان‌دوستی با همه‌ی جهات مترقی آن است که در کنارش فریاد و عصیان، حسرت و دعوت همچون تازیانه‌ای بر پیکر زمان فرود می‌آید.

۴۸. هامی ایچون اسلام

اصفهانی، رضا. **هامی ایچون اسلام**؛ مترجم: حسین محمدزاده صدیق؛ چاپ اول؛ تهران: مؤسسه‌ی روزنامه‌ی اطلاعات، ۱۳۷۱؛ تک جلدی؛ ۱۷۳ ص.؛ جیبی.

کتاب حاضر که در حوزه‌ی معارف اسلامی تألیف شده است، مشتمل بر هشت فصل است:
در فصل اول و دوم درباره‌ی اصول و فروع دین سخن می‌گوید. در فصل‌های بعدی، احکام مربوط به مسائل عبادی، مالی، اخلاقی، اجتماعی، ازدواج شرح داده می‌شود. در انتها درباره‌ی مسائل مختلفه از دیدگاه اسلام مطالبی ذکر می‌شود.

۴۹. یئنی یئتمه‌لر ایچون الله تانیما درسلری

مکارم شیرازی، آیت‌اله ناصر. **یئنی یئتمه‌لر ایچون الله تانیما درسلری**؛ مترجم: حسین سرخابلی؛ چاپ اول؛ تهران: بعثت قوورلوشو، ۱۳۷۰؛ ج.۱؛ ۸۶ ص.؛ رقعی.

کتاب حاضر برگردان ترکی اولین جلد از کتاب «اصول عقاید» است که مشتمل بـر ده درس است. هر درس از ایـن مجموعـه بـه موضـوعی خـاص در بـاب شـناخت خـدا اختصاص دارد. در این درس‌ها پیرامون ذاتی بودن حقیقت‌جویی در انسان، نشانه‌هـا و راه‌های شناخت خدا در زندگی، اثبات وجود خدا با ارائه‌ی نمونه‌هایی از نظام خلقـت و عظمت صفات خداوندی سخن به میان می‌آید.

۵۰. یئنی یئتمه‌لر ایچون امام تانیما درسلری

مکارم شیرازی، آیت‌اله ناصر. **یئنی یئتمه‌لر ایچـون امـام تانیمـا درسـلری**؛ متـرجم: حسین سرخابلی؛ چاپ اول؛ تهران: بعثت قورولوشو، ۱۳۷۰؛ ج.۴؛ ۹۶ ص.؛ رقعی.

کتاب حاضر برگردان ترکی چهارمین جلد از کتاب «اصول عقاید» اسـت کـه در بـاب امامت سخن می‌گوید. اهم مباحث این کتاب که در یـازده درس تنظـیم شـده اسـت، عبارتند از: زمان شروع شدن بحث امامت، فلسفه‌ی وجود امامت، صفات و شرایط امام (ع)، دیدگاه قرآن درباره‌ی امامت، امامت در سنّت پیغمبر و ...

۵۱. یئنی یئتمه‌لر ایچون ایلاهی عدالت

مکارم شیرازی، آیت‌اله ناصـر. **یئنی یئتمه‌لر ایچون ایلاهی عـدالت**؛ متـرجم: حـسین سرخابلی؛ چاپ اول؛ تهران: بعثت قورولوشو، ۱۳۷۰؛ ج.۲؛ ۸۰ ص.؛ رقعی.

کتاب حاضر برگردان ترکی دومین جلد از کتاب «اصول عقاید» است که مـشتمل بـر ده درس است. هر یـک از ایـن درس‌هـا بـه موضـوعی خـاص در بـاب عـدل الهـی اختصاص یافته است. و پیرامون مسائلی چون معنای عدل، ارائـه‌ی دلیـل مبنـی بـر این‌که چرا این صفت الهی جزء فروع دین به حساب می‌آید، اثبات عدل الهی با استناد

به آیات قرآنی و مسأله‌ی خلقت و خلود، تبیین فلسفه‌ی آفات و حوادث ناخوشایند در زندگی ، جبر و اختیار و ... سخن می‌گوید.

۵۲. یئنی یئتمه‌لر ایچون پیغمبر تانیما درسلری

مکارم شیرازی، آیت‌اله ناصر. **یئنی یئتمه‌لر ایچون پیغمبر تانیما درسلری**؛ مترجم: حسین سرخابلی؛ چاپ اول؛ تهران: بعثت قوورلوشو، ۱۳۷۰؛ ج.۳؛ ۹۴ ص.؛ رقعی.

کتاب حاضر برگردان ترکی سومین جلد از کتاب «اصول عقاید» است که مشتمل بر ده درس است. در این درس‌ها که هرکدام به موضوعی خاص در باب نبوّت اختصاص یافته است، درباره‌ی مسائلی چون دلایل نیاز بشر به بعثت پیامبران از نقطه‌نظر تعلیم و تربیت و قانون، راه شناخت پیامبر و معجزه‌ی او، اعجاز قرآن، دیدگاه قرآن نسبت به دنیا و ... بحث و گفت‌و گو می‌شود.

۵۳. یئنی یئتمه‌لر ایچون معاد تانیما درسلری

مکارم شیرازی، آیت‌اله ناصر. **یئنی یئتمه‌لر ایچون معاد تانیما درسلری**؛ مترجم: دکتر ح. م. صدیق؛ چاپ اول؛ تهران: بعثت قورولوشو، ۱۳۷۰؛ ج.۵؛ ۹۰ ص.؛ رقعی.
کتاب حاضر برگردان ترکی جلد پنجم از کتاب «اصول عقاید» است که مشتمل بر ده درس است. در این درس‌ها که هرکدام به موضوعی خاص در باب معاد اختصاص یافته است، درباره‌ی مسائلی چون مرگ آغاز راه است، معنابخشی معاد به زندگی، وجدان به عنوان قیامتی کوچک در باطن هر انسان، قیامت ترازوی عدل الهی، فلسفه‌ی معاد و خلقت، معاد جسمانی و روحانی، بهشت و جهنم و تجسم اعمال و ... بحث می‌شود.

د. مجموعه شعر

۱. اردبیل لوحه‌لری

محمدزاده صدیق، حسین (حسین دؤزگون.) **اردبیل لوحه‌لری (شعر مجموعه‌سی)**؛ چاپ اول؛ تهران: ستاد نشر آثار دکتر صدیق، ۱۳۸۰؛ تک جلدی؛ رقعی.

کتاب حاضر مجموعه اشعار استاد درباره‌ی اردبیل، اهالی آن شهر و خاطرات ایشان در طی دو سال اقامت و تدریسشان در این شهر است که به زبان ترکی سروده شده است.

۲. آناما هدیه

محمدزاده صدیق، حسین (حسین دؤزگون.) **آناما هدیه**؛ چاپ اول؛ تهران: تکدرخت، ۱۳۸۷؛ تک جلدی؛ ۷۲ ص.؛ جیبی.

عنوان موجود در صفحه‌ی آخر کتاب:
ANAMA HƏDİYƏ (şeir məcmuəsi)

کتاب حاضر مجموعه اشعار استاد در ستایش مقام شامخ مادر به زبان ترکی است که آن را به مادر بزرگوارشان تقدیم کرده‌اند.

۳. اوچغون داخما

محمدزاده صدیق، حسین (حسین دؤزگون.) **اوچغون داخما (شعر مجموعه‌سی)**؛ چاپ اول؛ تهران: جمعیت فرهنگ آذربایجان، ۱۳۶۱؛ تک جلدی، ۸۴ ص.؛ رقعی.

کتاب حاضر مجموعه اشعار استاد را در دهـه‌ی آخـر رژیـم پهلـوی و سـال‌هـای اوّل انقلاب در برمـی‌گیـرد. و درون‌مایـه‌ی آن سیاسـی و اجتمـاعی اسـت. در آغـاز ایـن مجموعه، یک منظومه‌ی داستانی با مضمون مبارزات روستائیان با رژیم پهلـوی آمـده است. شعرها اغلب به سبک نو و یا سبک سنّتی هجایی سروده شده است.

۴. باکی لوحه‌لری

محمدزاده صدیق، حسین (حسین دؤزگون.) **باکی لوحه‌لری**؛ چاپ اول؛ تهران: جمعیـت فرهنگ آذربایجان، ۱۳۶۰؛ تک جلدی؛ ۴۶ ص.؛ رقعی.

کتاب حاضر مجموعه اشعار استاد در رابطه با سفر چهل روزه‌ی ایشان به شهر باکو در سال ۱۳۵۹ هـ شـ است که به زبان ترکی سروده شده است. و مشتمل بر مضامینی چون عشق به وطن، توصیف زیبایی‌های انسان، طبیعت و ... می‌باشد.

۵. تبریز یوللاریندا

محمدزاده صدیق، حسین (حسین دؤزگون.) **تبریز یوللاریندا (شعر مجموعه‌سـی)**؛ چـاپ اول؛ تهران: ستاد نشر آثار دکتر صدیق، ۱۳۸۰؛ تک جلدی؛ ۹۵ ص.؛ رقعی.

کتاب حاضر مجموعه اشعار استاد درباره‌ی تبریز است که به زبان ترکی سـروده شـده است. و از عواطف و احساسات سرشار وی به زادگاهش، تبریز، حکایت دارد.

۶. زنگان لوحه‌لری

محمدزاده صدیق، حسین (حسین دؤزگون.) **زنگان لوحه‌لری**؛ چاپ اول؛ تهـران: سـتاد نشر آثار دکتر صدیق، ۱۳۷۹؛ تک جلدی؛ ۸۳ ص.؛ رقعی.

مجموعه اشعاری است که ایشان در مدت اقامت خویش در زنجان بـه عنـوان عـضو هیئت علمی گروه زبان و ادبیات فارسـی دانـشگاه آزاد اسـلامیِ واحـد زنجـان (سـال تحـصیلی ۷۷ – ۷۶) به زبان ترکی سروده است. این مجموعه سرشار از مضامینی چون حسرت، اعتراض و ذکر تاریخ غنی و پر عزّت زنجان است. به کتاب حاضر یازده قطعه شعر از مجموعه اشعار «آناما هدیه» نیز ضمیمه شده است.

۷. شیخ محمد خیابانی حماسه‌سی

محمدزاده صدیق، حسین (حسین دؤزگون). **شیخ محمد خیابانی حماسه‌سی [منظومه‌ی حماسی به زبان ترکی]**؛ به اهتمام عزیز محسنی؛ چاپ دوم؛ تهران: مؤلـف؛ ۱۳۸۲؛ تـک جلدی؛ ۸۰ ص.؛ رقعی .

عنوان موجود در صفحه‌ی آخر کتاب:
ŞEYX MƏHƏMMƏD XİYABANİ HƏMASƏSİ (TÜRKÇƏ EPİK PAYEMA)

کتاب در انتها شامل کتاب‌نامه است.

چاپ اول کتاب در سال ۱۳۷۸ توسط گروهـی از جوانـان تبریـزی در تبریـز صـورت گرفته است.

کتاب حاضر مجموعه اشعار حماسـی اسـتاد بـه زبـان ترکـی اسـت کـه هـر یـک از موضوعاتش را در یک وزن مخصوص سروده است. در این منظومه، زندگی فاجعه‌آمیز و در عین حال افتخارآمیز شیخ محمـد خیابـانی – شخـصیت برجـسته‌ی تـاریخی در انقلاب مشروطه – از کودکی تا روز شهادت به نظم کشیده شده است.

۸. صمد بهرنگی (منظومه)

محمدزاده صدیق، حسین (حسین دؤزگون.) **صمد بهرنگی (منظومه)**؛ چاپ چهارم؛ تهران: جمعیت فرهنگ آذربایجان، ۱۳۶۱؛ تک جلدی؛ ۵۶ ص.؛ رقعی .

چاپ اول تا سوم این کتاب در سال‌های ۱۳۵۷ و ۱۳۵۸ توسط انتشارات شبتاب در تهران صورت گرفته است.
چاپ جدید مجموعه‌ی مذکور در سال ۱۳۸۷ با ویرایش جدید توسط انتشارات بهرنگی در تبریز صورت گرفته است.

کتاب حاضر مجموعه اشعاری است که استاد در سال ۱۳۴۷هـ ش در رثای صمد بهرنگی – یکی از دوستان نزدیک خود- به زبان ترکی سروده است. این مجموعه سرشار از مضامینی چون روحیه‌ی مبارزه‌طلبی علیه استبداد و ستم، وطن‌پرستی، ضد امپریالستی و ... است. این منظومه‌ی غنایی – حماسی مشتمل بر یک مقدمه و چهارده منظومه است.

۹. قاشقایی لوحه‌لری

محمدزاده صدیق، حسین (حسین دؤزگون.) **قاشقایی لوحه‌لری (مجموعه‌سی)**؛ چاپ اول؛ زنجان: زنگان، ۱۳۷۷؛ تک جلدی؛ ۴۸ ص.؛ رقعی.

کتاب حاضر مجموعه اشعار استاد درباره‌ی ایل قشقایی است که به زبان ترکی سروده شده است. ایشان در طی سفر به بروجن به جهت شرکت در بزرگداشت «مأذون قشقایی» تحت تأثیر سادگی، خلوص و صفا و صمیمیت افراد این ایل قرار گرفته و این مجموعه را درباره‌ی آن‌ها سروده‌اند.

۱۰. کیچیک شعرلر

محمدزاده صدیق، حسین (حسین دؤزگون.) **کیچیک شعرلر**؛ چاپ اول؛ تهران: شـبتاب، ۱۳۵۷؛ تک جلدی؛ ۱۵۱ ص.؛ رقعی.

کتاب حاضر مجموعه اشعار ترکی استاد است که بـه عنـوان اولـین کتـاب ترکـی در بحبوحه‌ی انقلاب اسلامی به چاپ رسیده است. استاد در مقدمه، متواضعانه مـی‌گویـد که خود را شاعر نمی‌داند، از این رو نام کتابش را «کیچیـک شـعرلر» (اشـعار کوچـک) نامیده است. این مجموعه حاوی اشعاری با مضامین مردمی، اجتماعی و سیاسی است که در فاصله سال‌های ۱۳۵۶– ۱۳۴۲ سروده شده است.

۱۱. یورد غزللری

محمدزاده صدیق، حسین (حسین دؤزگون.) **یورد غزللری (شعر مجموعه‌سی)**؛ چاپ اول؛ تهران: مؤلف، ۱۳۸۰؛ تک جلدی؛ ۶۷ ص.؛ رقعی.

عنوان موجود در صفحه‌ی آخر کتاب:

YURD ĞƏZƏLLARİ

مجموعه‌ی حاضر مشتمل بر صد و سه غزل ترکی از استاد است که از نظر زمانی بعد از به خاموشی گراییدن حبیب ساهر – شاعر معاصر آذربجانی – آن را سروده است. او در سرتاسر این مجموعه یاد وی را گرامی می‌دارد. گفتنی اسـت کـه بیـشترین توجـه استاد در این سبک غزلیاتش بر پایه‌ی مفهوم، عقیده و مضامین عرفانی استوار است.

هـ. متون دانشگاهی

۱. آشنایی با رسالات موسیقی

محمدزاده صدیق، حسین. **آشنایی با رسالات موسیقی**؛ چاپ اول؛ تهران: فاخر، ۱۳۷۹؛ تک جلدی؛ ۲۳۲ ص.: نمونه؛ وزیری.

کتاب در انتها شامل کتاب‌نامه است.

کتاب حاضر گزیده‌ای از متونِ رسالاتِ موسیقی نگارش یافته به زبان فارسی است که به بررسی و شناخت رسالات موسیقی می‌پردازد و در پنج بخش تنظیم و تدوین شده است:
بخش اول: سخنانی را پیرامون صناعت موسیقی به دست می‌دهد.
بخش دوم: مطالب رسالات موسیقی را دسته‌بندی می‌کند.
بخش سوم: به معرفی رسالاتِ فارسی در زمینه‌ی موسیقی می‌پردازد.
بخش چهارم: شامل سبک‌شناسی نثر رسالات موسیقی می‌باشد.
بخش پنجم: گزیده‌هایی از متون رسالات موسیقی ذکر می‌شود که اولین آن‌ها مقدمه‌ی دانشنامه‌ی اعلایی ابوعلی سینا و آخرین آن‌ها بخش خاتمه‌ی کتاب بحورالالحان است.

۲. آشنایی با متون ادبی

محمدزاده صدیق، حسین. **آشنایی با متون ادبی (برای تدریس در رشته‌های هنر)**؛ چاپ اول؛ تهران: مؤلّف، ۱۳۸۰؛ تک جلدی؛ ۶۷ ص.؛ وزیری.

مجموعه‌ی حاضر، با هدف ایجاد حس و انگیزه‌ی تلاش در مخاطب برای درک علایقِ فن شاعری با علم موسیقی، جهت تدریس در رشته‌های موسیقی دانشگاه‌های هنر تألیف شده است. و مشتمل بر پنج فصل است:
فصل اول: شامل گزیده‌ی بخش نخستِ کتابِ «بحورالألحان» می‌شود که در آن به ذکر مجملی از اصطلاحات موسیقی پرداخته می‌شود.
فصل دوم که شامل گزیده‌ی بخش «بحور عروض» کتاب مذکور می‌شود، به ذکر مجملی از علم عروض پرداخته و نام بحور و اوزان آن‌ها را ایراد می‌کند.
فصل سوّم: به مباحثی پیرامون بدیع لفظی و معنوی اختصاص دارد.
فصل چهارم: موسیقی را در شعر حافظ بررسی می‌کند.
فصل پنجم: برگزیده‌ای از غزل‌های سنایی، عطّار، عراقی، مولوی، سعدی و ... را شامل می‌شود.

۳. برگزیده متون نظم ترکی

محمدزاده صدیق، حسین. **برگزیده متون نظم ترکی (از محمود کاشغری تا غریبی تبریزی)**؛ چاپ دوّم؛ تبریز: نشر اختر، ۱۳۸۷؛ ۲۱۹ ص.؛ وزیری.

چاپ اول این کتاب در سال ۱۳۷۴ توسط دانشگاه صنعتی شریف به صورت متن درسی تکثیر شده است.

کتاب حاضر مجموعه‌ای است مشتمل بر برگزیده‌هایی از متون نظم ترکی نوزده شاعر دوران غزنویان و سلجوقیان، که با دیوان لغات التـرک محمود کاشغری آغاز و به دیوان غریبی تبریزی ختم می‌شود. این کتاب در فاصله‌ی سال‌های ۱۳۶۲ – ۱۳۵۸ توسط ایشان تألیف گردید. و بعدها برای تدریس در دوره‌های زبان و ادبیات ترکی در ایران بازپردازی و مورد استفاده قرار گرفت. مؤلف در جهت آماده‌سازی ذهن

خواننده‌ی خود، قبل از ارائه‌ی برگزیده‌هایی از متون منظوم هر شاعر، دورنمایی از او و اثر منظومش ارائه می‌کند؛ و در پایان هر اثر نیز کتاب‌شناسی و منابع مطالعه‌ی آن را جهت خوانندگان فهرست می‌نماید.

۴. برگزیده‌ی متون نظم و نثر ترکی (ج.۱)

محمدزاده صدیق، حسین. **برگزیده متون نظم و نثر ترکی**؛ چاپ اول؛ تهران: الست، ۱۳۷۱؛ ج. ۱؛ ۱۲۶ ص.؛ وزیری.

عنوان صفحه عنوان: برگزیده‌ی متون نظم و نثر ترکی (سئچیلمیش نظم و نثر متنلری)
عنوان پشت جلد:
GOZİDE-YE MOTUN-E NAZM O NASR-E TURKİ
جلد دوم این کتاب توسط دانشگاه صنعتی شریف در دهه‌ی هفتاد به صورت متن درسی تکثیر شده است.

کتاب حاضر در راستای تدریس در دانشگاه‌های کشور و بر اساس سرفصل‌های مصوبه‌ی شورای عالی انقلاب فرهنگی، توسط ایشان تألیف شده است. در گزینش متون نظم و نثر ترکی، بیشترین توجه به انتقال معارف اسلامی و مفاهیم قرآنی معطوف بوده است. در ابتدای هر درس، متن های موردنظر به کوتاهی معرفی شده‌اند. و در پایان هر یک از آن‌ها هم، لغات و اصطلاحات دشوار هر درس به اختصار توضیح داده شده است. متون نثر معرفی شده در این کتاب نظیر وصیت‌نامه‌ی امام راحل، احادیث منقول از حضرت علی (ع)، بحث‌های سبک‌شناسی پیرامون دوره‌های تاریخ ادبیات ترکی، قرآن و ... توسط شخص ایشان به زبان ترکی ترجمه شده است. جلد حاضر این کتاب مشتمل بر بیست و چهار درس است.

۵. خلاصه‌ی قانون کار و تاریخ ادبیات

محمدزاده صدیق، حسین (تهیه و تنظیم.) **خلاصه قانون کار و تاریخ ادبیات**؛ چاپ اول؛ تهران: انتشارات کتاب‌های کمک درسی، ۲۵۳۵ (۱۳۵۵)؛ ۷۸ ص.؛ رقعی.

کتاب حاضر مشتمل بر دو بخش و به زبان فارسی است. و برای سال سوم هنرستان‌ها و شاخه‌ی صنعت تألیف شده است:
بخش اول: قانون کار را در چهارده فصل تشریح می‌کند. و اطلاعاتی را پیرامون مقرّرات عمومی، تعطیلات و مرخصیها، شرایط کار زنان و کودکان، حقوق، سندیکا، قرارداد کار، پیمان‌های دسته‌جمعی کار، حل اختلاف، حفاظت فنّی و بهداشت کار، بازرسی کار، شورای عالی کار، تخلّفات و جرایم و مجازات‌ها، و مقررات مختلفه مطرح می‌کند. همچنین سؤالات امتحانات نهایی برای استفاده‌ی هنرجویان به آخر این بخش ضمیمه شده است.
بخش دوم: مشتمل بر یک بررسی اجمالی درباره‌ی وضع سیاسی و اجتماعی و ادبی ایران از حمله‌ی مغول تا تشکیل دولت صفوی می‌باشد.

۶. سیری در رساله‌های موسیقایی

محمدزاده صدیق، حسین. **سیری در رساله‌های موسیقایی**؛ به اهتمام ناصر بهنژاد؛ چاپ اول؛ تهران: تکدرخت، ۱۳۸۷؛ تک جلدی؛ ۱۶۸ ص.: نمونه؛ رقعی.

کتاب در انتها شامل کتاب‌نامه است.

کتاب حاضر در هفت فصل تنظیم و تدوین شده است:
فصل اول: سخنانی را پیرامون صناعت موسیقی به دست می‌دهد.

فصل دوم: مطالب رسالات موسیقی را دسته‌بندی می‌کند.
فصل سوم، سبک‌شناسی نثر رسالات موسیقی: استاد در این فصل، لغات و کلمات مخصوص نسخ و کتب موسیقی را پس از ترتیب، معنی کرده، و کلمات به کار رفته در نسخ را از نظر ویژگی‌های دستوری تحلیل کرده‌اند.
فصل چهارم و پنجم: به معرفی رسالاتِ عربی و فارسی موسیقایی می‌پردازد.
فصل ششم: مشتمل بر مصاحبه‌ی علمی استاد با نشریه‌ی «مقام موسیقایی» بعد از تألیف کتاب «آشنایی با رسالات موسیقی» است.
فصل هفتم: نمایه‌ی اعلام به کار رفته در متن را شامل می‌شود.

۷. متون ادبی هنر

محمدزاده صدیق، حسین. **متون ادبی هنر (برای تدریس در دانشگاه‌های هنر)**؛ چاپ اول؛ تهران: تازه‌ها، ۱۳۷۸؛ تک جلدی؛ ۱۶۰ ص.؛ وزیری.

کتاب حاضر که جهت تدریس در دانشگاه‌های هنر توسط ایشان تألیف شده است شامل دو بخش است:
بخش اول: مشتمل بر متون ادبی هنر به زبان فارسی اعم از منظوم و منثور است.
بخش دوم: ابتداء اطلاعاتی مختصر درباره‌ی بدیع لفظی به دست داده و صنایعی چند از آن را معرفی می‌کند. و در پایان تعریفی از بدیع معنوی ارائه، و دو صنعت از آن را (حقیقت و مجاز) به اختصار شرح می‌دهد.

و. ادبیات کودکان

۱. چیل مایدان

محمدزاده صدیق، حسین. **چیل مایدان؛** [بی‌چا.]؛ تهران: رز، ۱۳۵۶؛ تک جلدی؛ ۳۹ ص.: مصوّر؛ خشتی.

کتاب حاضر افسانه‌ای درباره‌ی اسب است که براساس یک قصه‌ی فولکلوریک آذربایجانی در قالب داستان و به زبان فارسی برای کودکان و نوجوانان نوشته شده است. و قهرمان اصلی آن «چیل مایدان» است.

۲. دنیای قصه‌ی بچه‌ها

محمدزاده صدیق، حسین (گردآورنده و مترجم). **دنیای قصه بچه‌ها ۱؛** چاپ اول؛ تهران: انتشارات رز، ۱۳۵۷؛ تک جلدی؛ ۹۶ ص.؛ رقعی.

عنوان روی جلد: ادبیات شفاهی مردم آذربایجان: دنیای قصه بچه‌ها.

مجموعه‌ی حاضر ترجمه‌ی فارسی چند افسانه و قصه فولکلوریک آذربایجانی را که قهرمان اول آن‌ها «کچل» است، در بردارد. کچل در سیمای مثبت خود در ادبیات شفاهی آذری، مبارزه با عوامل منفی جامعه‌ی فئودالی گذشته، موانع سدّ راه سعادت و راحت مردم و خادمان دین و دولت را بر عهده دارد. اغلب در چهره‌ی عاشقی پاکدل و شوریده حال رویاروی امراء و حکّام می‌ایستد و زیرکانه و با مهارت، تا دم وصال می‌ستیزد.

افسانه‌های این مجموعه که تحت نام «دنیای قصه بچه‌ها» است، در دهه‌ی پنجم سده‌ی شمسی حاضر در روستاهای تبریز، اردبیل، خیاو، اهر و هریس به زبان آذری ضبط و تدوین گردیده و سپس به جهت انتشار در میان فارسی‌زبانان به این زبان ترجمه شده است.

۳. دوقلوهای ترک

اوچوق، جاهید. **دوقلوهای ترک**؛ ترجمه‌ی حسین محمدزاده صدیق؛ تهران: سازمان انتشارات کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، ۱۳۵۳؛ تک جلدی؛ ۲۳۰ ص.؛ رقعی.

کتاب حاضر برگردان فارسی «دوقلوهای ترک» از زبان ترکی است که توسط استاد صورت گرفته است. این مجموعه که در قالب داستان نگارش یافته، ابتدا به ماجرای کوچِ خواهر و برادر دوقلوی ترک به همراه مادرشان، فاطمه، به دهکده‌ی ییلاقی و ماجراهایی که در آن‌جا داشتند می‌پردازد. سپس ماجراهایی را که در خانه‌ی قشلاقی برای آن‌ها رخ داده بود به تصویر می‌کشد. و با خاطره‌ی خوشِ پیدا شدن پدر دوقلوها بعد از سال‌ها پایان می‌یابد.

۴. قصّه‌های روباه

محمدزاده صدیق، حسین. **قصّه‌های روباه**؛ چاپ اول؛ تهران: دنیای دانش، ۱۳۵۳؛ تک جلدی؛ ۵۲ ص.؛ رقعی.

عنوان روی جلد: ادبیات شفاهی آذربایجان – ۳: قصّه‌های روباه

این کتاب قبلاً در سال ۱۳۴۶ به صورت پاورقی در مجلّه‌ی «امید ایران» با عنوان «روباه نامه» چاپ شده است.

کتاب حاضر در واقع ترجمه‌ی فارسی قصّه‌های فولکلوریک آذربایجان است که قهرمان اصلی در این قصه‌ها «روباه» است.

۵. قصّه‌های کچل

محمدزاده صدیق، حسین. **قصّه‌های کچل**؛ چاپ دوم؛ تهران: انتشارات نبی، ۱۳۵۲؛ تک جلدی؛ ۵۲ ص.؛ رقعی.

عنوان روی جلد: ادبیات شفاهی آذربایجان – ۲: قصه‌های کچل.
این کتاب در سال ۱۳۴۷ به صورت پاورقی در هفته‌نامه‌ی «خوشه» و «هنر و اجتماع» چاپ شده است.

کتاب حاضر براساس قصّه‌های فولکلوریک آذربایجانی در قالب داستان و به زبان فارسی برای کودکان و نوجوانان نوشته شده است. و مشتمل بر هفت قصّه است که قهرمان اصلی در این قصّه‌ها «کچل» است.

۶. یهودانین خیانتی

شجاعی، سید مهدی. **یهودانین خیانتی**؛ مترجم: حسین سرخابلی؛ چاپ اول؛ تهران: مؤسسة البعثة، ۱۳۷۱؛ تک جلدی؛ ۲۴ ص.: مصوّر؛ خشتی.

کتاب حاضر در قالب داستان برای کودکان نگارش یافته است که استاد آن را از فارسی به ترکی ترجمه کرده‌اند. این مجموعه داستان خیانت یهودا – یکی از حواریون

حضرت عیسی (ع) – است که طبق روایات املایی و به صورت مصدر برای کودکـان به رشته‌ی تحریر درآمده است.

بخش دوم:

مقدمه‌ها

۱. اتیمولوژی کلمه‌ی «علی – ایلیا»

اسدیان، محبّت. **اتیمولوژی کلمه‌ی «علی – ایلیا»**؛ ۱۳۷۹.

در این مقدمه‌ی فارسی، ابتدا درباره‌ی مباحث زبان‌شناسی، ادبیات تطبیقی و بـه ویـژه اتیمولوژی مختصری سخن گفته می‌شود. و در ادامه به اثر دکتر اسدیان که در آن به پژوهشی اتیمولوژیک در نام حضرت علی (ع) دست زده است، پرداخته می‌شود.

۲. آذربایجان و هویت

نیایش، امید. **آذربایجان و هویت**؛ با مقدمه‌ی حـسین محمـدزاده صـدیق؛ چـاپ اول؛ تهران: مؤلف، ۱۳۷۹؛ تک جلدی؛ ۱۴۴ ص.؛ رقعی.

در این مقدمه‌ی فارسی، استاد در راستای ذکر تاریخچه‌ی مختـصری از شـکل‌گیـری جنبش صهیونیسم، به توطئه‌های آن‌ها در زمینه‌ی ترکی‌ستیزی می‌پردازد و می‌گویـد که ترکی‌ستیزی صهیونیسم این بار در لباس باستانشناسی رخ نموده است.

۳. آرزی دانه‌لری

محمدتقی، سیری. **آرزی دانه‌لری**؛ چـاپ اول؛ تبریـز: هاشـمی سـودمند، ۱۳۸۵؛ تـک جلدی؛ ۵۸ص.؛ رقعی.

در این مقدمه‌ی ترکی، استاد پس از توضیح چگونگی آشنایی خود با صـاحب اثـر، بـه بررسی برخی از مفاهیم به کار رفته در اثر همچون عشق می‌پردازد و به تعهّدِ شاعر به سرزمین و فرهنگ و ملیّت خود اشاره می‌کند.

۴. آغلی داغ

شاه محمدی، ولی محمد (گولدورلو ولی.) **آغلی داغ**؛ چاپ اول؛ تهران: مؤلف، ۱۳۸۱؛ تک جلدی؛ ۱۹۲ ص.؛ رقعی.

در این مقدمه‌ی ترکی، استاد ضمن تحلیل شعر معاصر آذربایجان، از فضایل معنوی شاعر سخن به میان می‌آورد و او را واصف طبیعت زیبای سرزمین مادری معرفی می‌کند.

۵. آللینجاق اولدوزو

مرادی قره‌قانی، فتانه. **آللینجاق اولدوزو (قشقایی تورکجه سینه میتیللر)**؛ چاپ اول؛ شیراز: نوید شیراز، ۱۳۸۷؛ تک جلدی؛ ۱۴۴ ص.: مصوّر؛ رقعی.

در این مقدمه‌ی فارسی، استاد از «فرهنگ ایل قشقایی» و اهتمام کم‌نظیر فرزندان این ایل در حیطه‌ی میراث معنوی بازمانده از هزاره‌های گذشته‌شان سخن می‌گوید. و در ادامه ضمن معرفی سراینده‌ی این اثر، وی را یکی از فرزندان صافیْ ضمیر و نخستین بانوی داستان‌نویس ایل سرافراز می‌داند.

۶. آیلاندیم قانالیق‌لاردا

زمانی، احد. **آیلاندیم قانالیق‌لاردا**، تبریز، ۱۳۸۷.

در این مقدمه‌ی ترکی، استاد پیرامون شاعر این مجموعه و افکار او سخن گفته و اذعان می‌کند که شاعر با آوردن تصاویر ذهنی در شعر گام به وادی عرفان گذاشته و یک نوع خیال‌پروری‌های خوشایندی که از واقعیت الهام گرفته در شعرهایش دیده

می‌شود. او هم در عمق شعر و هم در سطح حرکت کرده و سعی می‌کند که در عالم خیال به حقیقت راه پیدا کند.

۷. از حیدربابا تا سهندیه

شهریار، محمدحسین. **از حیدبابا تا سهندیه**؛ سرایش فارسی محمدباقر باقری محمدپور؛ چاپ اول؛ تهران: تکدرخت، ۱۳۸۷.

در این مقدمه‌ی فارسی، پیرامون امتیازات این اثر نسبت به همه‌ی کتاب‌ها و ترجمه‌هایی که پیرامون «حیدر بابایا سلام» استاد شهریار به چاپ رسیده است، سخن گفته می‌شود.

۸. از انزلی تا تهران

داویدیان گانتساکتسی، یپرم‌خان. **از انزلی تا تهران (یادداشت‌های خصوصی یپرم‌خان، مجاهد ارمنی)**؛ ترجمه‌ی نروس (از متن ارمنی)؛ با مقدمه و ویرایش حسین محمدزاده صدیق؛ چاپ اول؛ تهران: بابک، ۲۵۳۶ (۱۳۵۶)؛ تک جلدی؛ ۶۴ ص.؛ رقعی.

در این مقدمه‌ی فارسی، استاد پیرامون جهات مثبت و منفی شخصیت یپرم خان و مبارزات پارتیزانی وی سخن می‌گوید.

۹. اسطوره‌های یونان

صدیق، سیما (مترجم.) **اسطوره‌های یونان**؛ چاپ اول؛ تهران: آذر کتاب، ۱۳۵۴؛ تک جلدی؛ ۶۴ ص.؛ رقعی.

در این مقدمه‌ی فارسی، استاد ابتـدا از اسـطوره عمومـاً، سـپس از اسـطوره‌ی یونـان خصوصاً، سخن گفته و وجوه تشابه اسطوره‌های یونـانی و آذری را بیـان مـی‌کنـد. در ادامه از اسطوره‌های یونانی و چگونگی شکل‌گیری آن‌ها که حکایت از هراس یونانیان باستان از نیروهای طبیعت دارد، سخن به میان می‌آورد.

۱۰. به‌یل عزالیلاری

ساعدی، غلامحسین. **به‌یل عزالیلاری**؛ مترجم: نگار خیاوی؛ چـاپ اول؛ تبریـز: اختـر، ۱۳۸۲؛ تک جلدی؛ ۲۷۴ ص.؛ رقعی.

عنوان پشت جلد:

Bəyəl əzalilari

در این مقدمه‌ی ترکی، استاد ضمن اشاره به سیاست ترکی‌ستیزی نظام طاغوت، انواع آثار منثور کلاسیک زبان ترکی را شمرده، نمونه‌هایی را نیز ذکر می‌کند. در پایـان بـه معرفی نویسنده‌ی داستان و مترجم آن می‌پردازد.

۱۱. بیر باخچا اولدوز

کامران قراملکی، صمد [و] حسین طالعی قراملکی. **بیر باخچا اولدوز**؛ [بی‌چا]؛ [بی‌جا]: [بی‌نا]، [۱۳۸۴]؛ ۹۷ ص.؛ رقعی.

در این مقدمه‌ی ترکی، استاد با اشاره بـه اهمیـت آمـوزش زبـان ترکـی، بـه معرِفـی نویسندگان این کتاب می‌پردازد.

۱۲. بیزیم کندین کئچن گونلری

قربانی، هادی (تقدیس.) **بیزیم کندین گونلری**؛ چاپ اول؛ تبریز: یاران، ۱۳۸۶؛ تک جلدی؛ ۹۶ ص.؛ رقعی.

در این مقدمه‌ی ترکی، استاد سراینده‌ی این مجموعه را که به گذشته و زندگی روستایی خود عنایت دارد، پیرو و ادامه‌دهنده‌ی مکتب شهریار می‌داند که پس از وی به عنوان «مکتب شهریار» شهرت یافته است.

۱۳. پدر، مادر، متشکریم.

آقازاده سلطانی، غفور (به کوشش.) **پدر، مادر، متشکریم**؛ چاپ اول؛ تهران: مؤسسه دار تحفیظ القرآن الکریم، ۱۳۸۰؛ تک جلدی؛ ۸۴ ص.؛ رقعی.

در این مقدمه‌ی فارسی، استاد پیرامون نیکی به پدر و مادر در دین اسلام سخن می‌گوید.

۱۴. پناه‌علی – آسیه حکایه‌سی

ائللری، اینانلی. **پناه‌علی – آسیه حکایه‌سی**؛ چاپ اول؛ کرج: [بی‌نا]، ۱۳۷۷؛ تک جلدی؛ ۱۴۷ ص.: مصوّر، عکس؛ رقعی.

در این مقدمه‌ی ترکی، استاد به بررسی اثر الهام گرفته شده از منظومه‌ی حماسی «کوز اوغلو» پرداخته و آن را از نمونه‌های آثار حماسیِ فولکلوریک به شمار می‌آورد. آن‌گاه با ذکر نمونه‌هایی از خصوصیّات سبکی شاعر سخن به میان آورده و تعهّد شاعر به ادبیات فولکلور سرزمین خود را اثبات می‌کند.

۱۵. پیوستگی قومی و تاریخی

جدّی، حسین «بایات» (پـژوهش و گـردآوری.) **پیوسـتگی قـومی و تـاریخی (اُوغـوز – ایل‌های قشقایی ایران – قبیله (قایی – قاشقایی)**؛ چـاپ اوّل؛ شـیراز: نویـد شـیراز، ۱۳۷۸؛ تک جلدی؛ ۱۱۲ص.: مصور؛ وزیری.

در این مقدمه‌ی فارسی، پیرامون بی‌اعتنایی و ستیزه‌جـویی رژیـم پهلـوی نـسبت بـه تاریخ و فرهنگ قوم قشقایی سخن بـه میـان آمـده اسـت. سـپس بـه کـاوش‌هـای ترکـی‌پژوهـی پژوهـشگرانِ جـوان قـشقایی اشـاره شـده، و اثـر مـذکور را یکـی از دستاوردهای این جوانان دانسته که بیانگر ضرورت تهیه‌ی منابع و کتب پژوهـشی در این رابطه می‌باشد.

۱۶. ترانه‌های باباطاهر

بابا طاهر. **ترانه‌های باباطاهر؛** گردآورنده: محمدباقر بـاقری؛ مقدمـه و نظـارت: ح. م. صدیق؛ چاپ اول؛ تهران: تکدرخت، ۱۳۸۶؛ تک جلدی؛ ۱۴۴ص.: نمونه؛ وزیری.

در این مقدمه‌ی فارسی، استاد پیرامون باباطاهر و زبانش و همچنـین روایـات موجـود درباره‌ی معاصران، تاریخ وفات و تولد وی سخن می‌گوید.

۱۷. ترجمه‌ی منظوم گیلکی حیدربابایا سلام

شهریار، محمدحسین. **حیدربابایا سلام/ شهریار، ترجمـه منظـوم گیلکـی؛** متـرجم: سیامک سلیمانی روشن؛ چاپ اول؛ زنجان: عود، ۱۳۸۳؛ تک جلدی؛ ۹۹ ص.؛ رقعی.

این مقدمه در چاپ دوم اثر مذکور که در سال ۱۳۷۸ توسط انتشارات پینار در زنجـان صورت گرفته است نیز مذکور است.

در این مقدمه‌ی فارسی، استاد پس از سخن گفتن درباره‌ی گویش‌های کرانه‌ی دریای خزر و تأثیرگذاری منظومه‌ی حیدربابایا سلامِ شهریار بر گویشوران این خطه، سراینده‌ی این منظومه و اثرش را معرفی می‌کند. و اثر مذکور را که برگردانی از آثار فولکلوریک آذربایجان است، در پیوند زدن ویژگی‌های برونی گویش عامه در زبان اصلی، مثبت ارزیابی کرده و محاسن آن را برمی‌شمرد.

۱۸. توپ

ساعدی، غلامحسین. **توپ**؛ مترجم: نگار خیاوی؛ چاپ اول؛ تبریز: نگار خیاوی، ۱۳۸۲؛ تک جلدی؛ ۱۹۸ ص.؛ رقعی.

عنوان پشت جلد:

TOP

استاد در مقدمه‌ی ترکی این رمان، نظریّات خود را نسبت به درون‌مایه‌ی این اثر بیان کرده و اذعان می‌دارد که نویسنده‌ی رئالیستِ کتاب از واقعیّات الهام گرفته، سپس با خیال‌انگیزی آن را به اتمام می‌رساند. در پایان به شیوه‌ی برگردان مترجم توجه کرده و از او تقدیر می‌کند.

۱۹. تورکجه شعرین هجا وزنی

باباپور، زین‌العابدین (ربّ القلم.) **تورکجه شعرین هجا وزنی**؛ چاپ اول؛ تهران: مؤلّف: ۱۳۷۱؛ تک جلدی؛ ۱۳۸ ص.؛ رقعی.

در این مقدّمه‌ی فارسی، استاد درباره‌ی اهتمام مؤلف این اثر – یکی از شاگردان کوشا و علاقه‌مند ایشان به زبان و ادبیات ترکی – به شرح و بسط مقاله‌ی

«شعریمیزده اؤلچولر و بؤلگولی» سخن گفته و حاصل این همّت و پشتکار را مجموعه‌ی حاضر می‌داند که در حیطه‌ی بیان مفاهیم و شرح دقایق و ظرایفِ شعر هجایی ترکی موفّق عمل کرده است. در ادامه از اوزان هجایی در شعر ترکی مختصری سخن می‌گوید.
گفتنی است که مقاله‌ی مذکور در مجلّه‌ی «یول» به چاپ رسیده و پیرامون دستور زبان ترکی (ساخت‌شناسی و نحو) سخن می‌گوید.

۲۰. توفارقانلی عاشیق عباس «سئچیلمیش اثرلر»

همت‌جو، پرویز (گردآورنده.) **توفارقانلی عاشیق عباس** «**سئچیلمیش اثرلر**»؛ چاپ اول؛ تبریز: اختر، ۱۳۸۲؛ تک جلدی؛ ۱۲۰ ص.؛ رقعی.

عنوان پشت جلد:

Tufarqanlı Aşıq Abbas (seçilmiş əsərlər)

این مقدمه‌ی ترکی، با توضیحاتی پیرامون پیشینه‌ی شعر عاشیقی، اوزان‌ها و جایگاه آن‌ها در جامعه‌ی پیشین، تأثیرپذیری ملّت‌های دیگر از فرهنگ عاشیقی و «سایا»، و میراث اوزان‌ها آغاز می‌شود. آن‌گاه با معرفی شاعرِ شعر عاشیقی- عاشیق عباس- و آثارش، از مفاهیم و مضامینی که شاعر در آثار خود گنجانیده سخن به میان می‌آورد.

۲۱. جواد خان (فیلم‌نامه)

رستم‌خانلی، صابر. **جواد خان (فیلم‌نامه)**؛ مترجم: ستار محمدزاده صدیق؛ چاپ اول؛ تهران: تکدرخت، ۱۳۸۷؛ تک جلدی؛ ۶۴ ص.؛ رقعی.

عنوان صفحه‌ی آخر:

CAVADXAN

در این مقدمه‌ی فارسی، استاد درباره‌ی شروع جنگ‌های فئودالی و خان‌ها در ایران پس از انقراض دولت افشاریه، مبارزات جوادخان و جنگ او با دولت روس در دفاع از ملیّت خان‌نشین‌های گنجه، عدم پشتیبانی دولت ایران از او و شهادتش سخن می‌گوید. وی همچنین متن نامه‌ی او را به ژنرال روس، کلنیاس سیسیانوف، عیناً نقل می‌کند.

۲۲. چنلی تئل

نائبی، محمدصادق [و] ارشد نظری. **چنلی تئل؛ میانانین "چنلی تئل" درنه گیندن اثرلر؛** چاپ اول؛ تهران: محمدصادق نائبی، ۱۳۸۰؛ تک جلدی؛ ۱۱۹ ص.: عکس؛ رقعی.

در این مقدمه‌ی ترکی، استاد به شرح اتیمولوژیک واژه‌ی میانه پرداخته و میانه را یکی از کانون‌های مدنی آذربایجان و از مراکز اساسی اشعار ترکی به حساب می‌آورد. در پایان از آشنایی خود با اعضای انجمن «چنلی تئل» سخن می‌گوید.

۲۳. چیچکلی گوروش

قیچلویی، نظام‌علی. **چیچکلی گوروش؛** چاپ اول؛ تبریز، ۱۳۸۲؛ تک جلدی؛ ۱۲۰ ص.؛ رقعی.

عنوان روی جلد: آذربایجان دیارینده‌ن: چیچکلی گوروش.

در این مقدمه‌ی ترکی، استاد پس از اشاره به وجود ظرایف فولکلوریک در این کتـاب، این مجموعه را در رده آثاری قرار می‌دهد که رویکرد انقلابی دارند و در کنار اسـتفاده از درون‌مایه‌های انقلابی برای آفرینش شعری، از مضامین اسـلامی و معـارف قرآنـی برای سرایش و خلق اثر بهره می‌گیرد.

۲۴. چیخیش ائدیر خلیل رضا

خلیل، رضا. **چیخیش ائدیر خلیل رضا؛** مترجم: اکبر رحیم‌زاده فرجی؛ تبریز: نشر اختـر با همکاری هاشمی سودمند، ۱۳۸۷؛ تک جلدی؛ ۲۰۵ص.؛ رقعی.

عنوان روی جلد: چیخیش ائدیر خلیل رضا. ÇIXIŞ EDİR XƏLİL RZA

در این مقدمه‌ی کوتاه فارسی، استاد با نقل شعری از خلیل رضا، پیرامون اسـتقامت او در برابر هجوم بیگانگان در راه استقلال سرزمین مادری‌اش سخن می‌گوید و او را بـه نسیمی مانند می‌کند که جان بر سر حق‌گویی باخت.

۲۵. حماسه‌ی ددەقورقود

آنار. **حماسه‌ی دده قورقود؛** ترجمه به فارسی: ابراهیم دارابی؛ تهران: نشر نوپـا، ۱۳۵۴؛ رقعی.

در این مقدمه‌ی فارسی، پیرامون حماسه‌ی دده قورقود که حماسه‌ای ملی است، بحث می‌شود. و برای شناساندن آن از «اوزان»ها که نیاکان «عاشیق»ها هستند سـخن بـه میان می‌آید؛ چرا که دده قورقود یکی از همین «اوزان»هاست. در ادامه به اهمیت این اثر ملی در نزد پژوهشگران اشاره شده و به تشریح آن پرداخته می‌شود.

۲۶. حیدربابا

شهریار، محمدحسین. **حیدربابا؛** مترجم: میرصالح حسینی؛ چاپ اول؛ تبریز: سازمان چاپ و انتشارات فتحی، ۱۳۶۸؛ تک جلدی؛ ۲۴۰ ص. + هشت تابلوی رنگی؛ رقعی.

در این مقدمه‌ی مبسوط فارسی که شامل چهار قسمت است، استاد ابتدا به شرح زندگانی، افکار شهریار و قریحه‌ی شاعری وی می‌پردازد. سپس درباره‌ی میرصالح حسینی، افکار و آثار او سخن می‌گوید. در انتها به معرفی ترجمه‌ی منظوم حاضر و ذکر تاریخ ترجمه ترکی به فارسی مبادرت می‌وزد. و سخن را با شعری از شهریار به پایان می‌برد.

۲۷. حیدربابا، همراه با نظیره‌ی ترکی

شهریار، محمدحسین. **حیدربابا؛** ترجمه‌ی نیمایی: حسین منزوی؛ به کوشش محمد فتحی؛ تهران: چاپ و انتشارات آفرینش، ۱۳۶۹؛ تک جلدی؛ ۲۰۸ ص.؛ رقعی.

در این مقدمه‌ی فارسی، استاد ضمنِ آوردن ترجمه‌ی فارسیِ حسین منزوی از قطعه شعری از حبیب ساهر، به معرّفی او (حسین منزوی) پرداخته و نمونه‌هایی از اشعار ترکی وی را ذکر می‌کند. سپس موضوعِ سخن را به سمت ترجمه‌ی وی از حیدربابایا معطوف کرده و پیرامون «حیدربابایا سلام» اثر استاد شهریار سخن می‌گوید.

۲۸. دان سؤکوله‌جک

محمدخانی، حسین (گونئیلی.) **دان سؤکوله‌جک؛** چاپ اول؛ تهران: مؤلف، ۱۳۸۲؛ تک جلدی؛ ۱۷۰ ص.؛ جیبی.

در این مقدّمه‌ی ترکی، استاد ضمن بررسی و مقایسه‌ی آثار فلسفی و غیر فلسفی شاعرِ این مجموعه، وی را در رده‌ی شاعران فلسفه‌گرا قرار می‌دهد و به بررسی برخی مسایل فلسفی مطرح شده در اشعار او می‌پردازد. و در پایان به خصوصیات سبکی و سیاق شاعری او توجّه می‌کند.

۲۹. درینلییمدی دنیز

نوایی، محمدرضا. **درینلییمدی دنیز**؛ چاپ اول؛ تبریز: ائلدار، ۱۳۸۰؛ تک جلدی؛ ۱۳۴ ص. + ت؛ وزیری.

در این مقدمه‌ی ترکی، استاد به بحث پیرامون فرم، مضامین، زبان و بیان شعری شاعر پرداخته و او را شاعرِ شعر مقاومت و صاحبِ اشعار فلسفی معرفی می‌کند.

۳۰. دیوان ترکی ناظر شرفخانه‌ای

ملک‌پور، محمدرضا (ناظر شرفخانه‌ای.) **دیوان ترکی ناظر شرفخانه‌ای (ناظر شرفخانه‌ای‌نین توركجه شعرلری)**؛ چاپ اول؛ قم: بخشایش، ۱۳۸۳؛ تک جلدی؛ ۳۵۸ ص.: عکس؛ وزیری.

در این مقدمه‌ی ترکی، استاد ابتدا نگاهی به پیشینه‌ی شعر فلسفی انداخته، سپس به تحلیل زندگی اجتماعی و دیدگاه‌های فلسفی و عرفانی شاعر می‌پردازد. و با ذکر نمونه‌هایی، وی را میراثْبر شاعران فیلسوف و عارف پیش از خود معرفی می‌کند.

۳۱. دیوان بولود قاراچورلو سهند

قره چورلو، بولوت. **دیوان بولود قاراچورلو سهند**؛ ترجمه و توضیح: ائلدار محمدزاده صدیق؛ چاپ اول؛ تهران: مؤلف، ۱۳۸۴؛ تک جلدی؛ ۳۸۴ص.؛ رقعی.

عنوان روی جلد: دیوان سهند (اشعار ترکی ب. ق. سهند)
عنوان صفحه‌ی آخر کتاب:
BULUT QARAÇORLU SƏHƏND DİVAN

در این مقدمه‌ی ترکی، استاد به معرّفی بولود قاراچورلو پرداخته و او را به عنوان شاعری فیلسوف که دوام‌بخش مکتب زنوزی و فلسفه‌ی الهی حکیم زنوزی است می‌شناساند و می‌گوید که او متفکّری است که سعی در منطبق کردن آرا و اندیشه‌های حکیم زنوزی با زندگی و حیات بشری داشته است. در ادامه او را به عنوان تنها حلقه‌ی زنجیر عقاید فلسفی حکیم زنوزی، حکیم هیدجی و ملامحمدباقر خلخالی معرفی کرده که در جهت نزدیک کردن عقاید این فلاسفه به عوالم انسانی و بخشیدن رنگ سیاسی – اجتماعی به باورهایشان، تمام کم‌لطفی‌ها و کم کاری‌های دیگران را در بررسی و شناسایی نظریّه‌های فلسفی این فلاسفه جبران نموده است. در پایان او را شاعر ملّی و مبارز آذربایجان دانسته که در مقابل شوونیزم پهلوی به دنبال احقاق حقوق طبقه‌ی مظلوم جامعه‌ی خویش است.

۳۲. دیوان نظامی گنجوی

نظامی، الیاس بن یوسف. **دیوان نظامی گنجوی: نظامی گنجوی‌نین، نظامی قونوی‌نین تورکجه قصیده و غزللری و ئینی تاپیلان فارسجا شعرلری خدیویه نسخه‌سی اوزه رینـدن؛** تدوین کننده: صدیار وظیفه (ائل اوغلو)؛ چاپ اول؛ تهران: اندیشه نو، ۱۳۸۲؛ تک جلدی؛ ۱۴۷ ص.: نمونه؛ وزیری.

در این مقدمه‌ی کوتاهِ فارسی، استاد ضمن تقدیر از صدیار وظیفه در جهت تصحیح دیوان ترکی منسوب به نظامی براساس نسخه‌ی خدیویه‌ی مصر، مختصری درباره‌ی چگونگی تدوین و انتشار دیوان فارسی نظامی سخن می‌گوید.

۳۳. رساله کؤنول

صفی الدین اردبیلی، اسحاق بن جبریل؛ **رسالات قارامجموعه شیخ صفی‌الدین اردبیلی۳، البویوروق (همراه با ترجمه‌ی فارسی)**؛ ترجمه از محمدصادق نائبی؛ چاپ اول؛ تهران: پیام، ۱۳۸۳؛ تک جلدی؛ ۴۰ ص.؛ رقعی.

در این مقدمه‌ی فارسی، استاد پیرامون قارامجموعه‌ی شیخ صفی سخن می‌گوید. سپس مجموعه‌ی حاضر را معرفی کرده و اساس کار مترجم را بیان می‌کند.

۳۴. رساله یول اهلینه قیلاووز

صفی الدین اردبیلی، اسحاق بن جبریل؛ **رساله یول اهلینه قیلاووز: رسالات قارامجموعه‌ی -۲. (همراه با متن ترکی)**؛ ترجمه از محمدصادق نائبی؛ [بی‌چا.]؛ تهران: مؤلف، ۱۳۸۱؛ تک جلدی؛ ۴۱ ص.؛ رقعی.

در این مقدمه‌ی فارسی، استاد پیرامون قارامجموعه‌ی شیخ صفی و رساله‌ی «یول اهلینه قیلاووز» سخن می‌گویند. سپس مجموعه‌ی حاضر را معرفی می‌کند.

۳۵. رساله‌ی البویوروق

صفی الدین اردبیلی، اسحاق بن جبریل؛ **رسالات قارامجموعه شیخ صفی‌الدین اردبیلی۱، البویوروق (همراه با ترجمه‌ی فارسی)**؛ ترجمه از محمدصادق نائبی؛ چاپ اول؛ تهران: پیام، ۱۳۸۱؛ تک جلدی؛ ۶۴ص.؛ رقعی.

در این مقدمه‌ی فارسی، استاد به قارامجموعه‌ی شیخ صفی پرداخته و البویوروق را اولین رساله‌ی وی به حساب آورده و می‌شناساند. و سپس پیرامون مجموعه‌ی حاضر مختصری سخن می‌گوید.

۳۶. زیارت عشق: کربوبلا سفرنامه‌سی

حضرتی، علیرضا. **زیارت عشق: کربوبلا سفرنامه‌سی**؛ چاپ اول؛ قم: فدائیان اهل بیت (ع)، ۱۳۸۲؛ تک جلدی؛۱۳۰ ص.؛ رقعی.

در این مقدّمه‌ی ترکی، استاد ضمنِ اشاره به اهمیتِ نوع ادبی اثر (سفرنامه) و گنجاندن آن در مجموعه آثار شیعی و ذکر نمونه‌های متقدّم این نوع آثار، اشعار این شاعر اهل بیت (ع) را جزء بهترین مراثی سروده شده در شأن سیدالشهداء قرار می‌دهد.

۳۷. سئچیلمیش اثرلری

قریشی، مرادعلی (قافلانتی.) **سئچیلمیش اثرلری**؛ چاپ اول؛ تهران: آذربایجان مدنیّت جمعیّتی، ۱۳۵۸؛ تک جلدی؛ ۷۵ ص.؛ رقعی.

در این مقدمه‌ی ترکی، استاد پس از شرح مختصری از زندگانی شاعر، اثر وی را در رده‌ی آثاری که در زمان حکومت دموکراتیک ملّی آذربایجان خلق شده‌اند، قرار می‌دهد. آنگاه چند سطری درباره‌ی وقوع این جریان سیاسی سخن می‌گوید. در انتها به بحث درباره‌ی خصوصیات سبکی و ادبی شاعر می‌پردازد.
استاد این مقدمه را با نام «آذربایجان یازیچیلار هیئتی طرفندن» امضاء نموده است.

۳۸. سؤز بازاری

نوراللهی، سلیمان. **سؤزبازاری**؛ چاپ اول؛ تهران: اندیشه‌ی ماندگار، ۱۳۸۴؛ تک جلدی؛ ۲۱۶ ص.؛ خشتی.

در این مقدمه‌ی ترکی، استاد پس از شناساندن جایگاه طنزپردازی در شعر و ادبیات معاصر آذربایجان، به بازگویی و شناساندن خدمات و خصوصیات سبکی شاعر می‌پردازد.

۳۹. سخن ناب

باقری محمدی‌پور، بنفشه (گردآورنده.) **سخن ناب (برگزیده‌ی سخن اندیشه‌ورزان)**؛ چاپ اول؛ تهران: تکدرخت، ۱۳۸۷؛ تک جلدی؛ ۲۹۴ص.؛ رقعی.

استاد در این مقدمه‌ی فارسی، کلمات قصار و سخنان ناب حکمت‌آمیز را که در هر زبانی اغلب به شیوه‌ای موزون ابداع شده است، جزء ارزش‌ها و مرده‌ریگ معنوی آدمی می‌داند که از طرف اجداد و نیاکان به او انتقال یافته است. سپس درباره‌ی گردآورنده و اثر او مختصری سخن می‌گوید.

۴۰. سرنوشت ناتمام: دیوان ترکی یوسفعلی بیگ قشقایی

یوسفعلی بیگ بن خسرو، قشقایی قره‌قانلو. **سرنوشت ناتمام: دیوان ترکی یوسفعلی بیگ قشقایی**؛ به کوشش ناصر ایرجی؛ چاپ اول؛ تهران: ناصر ایرجی، ۱۳۸۱؛ تک جلدی؛ ۹۱ ص.؛ رقعی.

در این مقدمه‌ی فارسی که تحت عنوان «فرهنگ ایل سرافراز» آمده است، استاد درباره‌ی فرهنگ و ادبیات ایل قشقایی در دوران نخستین، باستان و نوین سخن گفته و کتابت میانه و معاصر قشقایی را دنباله‌رو شیوه‌ی باستانی قشقایی به حساب می‌آورند. سپس از یوسفعلی بیگ – شاعر دوره‌ی نوین در تاریخ شعر غنایی ادبیات قشقایی – سخن می‌گویند.

۴۱. طمعکار

ثانی آخوندوف، سلیمان. **طمعکـار (کمـدی در ۵ پـرده)**؛ ترجمـه‌ی مجیـد جاویـدان؛ بـا مقدمه‌ی حسین محمدزاده صـدیق؛ چـاپ اول؛ تهـران: انتـشارات نبـی، ۱۳۵۲؛ تـک جلدی، ۷۲ ص.؛ رقعی.

در این مقدمه‌ی فارسی، استاد به معرفی نویسنده و آثار او مـی‌پـردازد. و در ادامـه بـه تشریح محتوای نمایشنامه می‌پردازد.

۴۲. عشقین دیلی

باقری، محمدباقر (مترجم و سراینده.) **عشقین دیلی (فارس شعریندن سـئچمه‌لـر)**؛ چـاپ اول؛ تهران: تکدرخت، ۱۳۸۷؛ تک جلدی؛ ۷۲ص.؛ رقعی.

در این مقدمه‌ی ترکی، استاد به معرفی شاعر این مجموعه، اثرآفرینی و ترجمـه‌هـای منظوم لطیف و روان او از اشعار شعرای فارسی‌سرای معاصر همچـون: شـاملو، اخـوان ثالث و ... می‌پردازد.

۴۳. قارتال قایناغی

شاه‌محمدی، ولی محمد (گولدورلو ولی.) **قارتال قاینـاغی**؛ چـاپ اول؛ تهـران: مؤلـف، ۱۳۸۲؛ تک جلدی؛ ۲۳۹ ص.؛ رقعی.

در این مقدمه‌ی ترکی، استاد ضمن بررسی تأثیر زوایای معنوی و بـاطنی، احـساسات لطیف و نگرش‌های طبیعی و زنـدگی اجتمـاعی شـاعر در آفـرینش ادبـی وی، او را حلقه‌ای از زنجیر صاحب‌دلان حقّی به حساب می‌آورد.

۴۴. قصه‌های مدرسه

مردانی، رسول. **قصّه‌های مدرسه**؛ [بی‌چا.]؛ تهران: دنیای دانش، ۲۵۳۶ (۱۳۵۶)؛ تک جلدی؛ ۳۶ ص.؛ رقعی.

استاد در این مقدمه‌ی فارسی، در چند سطر از مؤلف و خلاقیت او در داستان‌هایش سخن می‌گوید.

۴۵. کتاب شعر ساهر

ساهر، حبیب. **کتاب شعر ساهر**؛ چاپ اول؛ تهران: انتشارات نبی، ۱۳۵۲؛ تک جلدی؛ ۹۶ص.؛ رقعی.

در این مقدمه‌ی فارسی، استاد به بررسی اشعار فارسی حبیب ساهر – شاعر معاصر آذری - می‌پردازد. و جایگاهش را در ادبیات معاصر ایران مشخص ساخته و او را از بنیان‌گذاران شعر نوین فارسی می‌شمارد که اشعار فارسی‌اش در واقع پل ارتباطیِ شعر کلاسیک مشروطیت و شعر نیمایی است.

۴۶. گؤزل تؤرک آدلاری

مردای، کمال. **گؤزل تؤرک آدلاری = نام‌های زیبای ترکی** Gözəl Türk Adlari؛ چاپ اول؛ تهران: پلک، ۱۳۸۶؛ تک جلدی؛ ۱۶۰ ص.؛ رقعی.

در این مقدمه‌ی کوتاه ترکی، استاد به شرح فعالیت‌های فرهنگی کمال مرادی، نویسنده‌ی این کتاب می‌پردازد.

۴۷. گلیره‌م: سئچیلمیش شعرلر

بابایی، عباس. **گلیره‌م: سئچیلمیش شعرلر**؛ چاپ اول؛ زنجان: زنگان، ۱۳۷۷؛ ۱۲۸ص.؛ رقعی.

در مقدمه‌ی ترکی این کتاب، استاد پس از این‌که چند سطری درباره‌ی ولایات خمسه سخن می‌گوید، مختصری نیز درباره‌ی بیوگرافی شاعر این مجموعه صحبت می‌کند. آن‌گاه به تحلیل خصوصیّات سبکی شاعر می‌پردازد.

۴۸. گونشیمن پنجره‌سی

نصرت، بختیار. **گونشیمن پنجره‌سی**؛ چاپ اول؛ تهران: اندیشه نو، ۱۳۸۰؛ تک جلدی؛ ۱۳۵ ص. + اؤن بیر+ د؛ رقعی.

در این مقدمه‌ی ترکی، استاد به بررسی حال و هوای شاعر وطن‌پرست در اشعار هجایی‌اش می‌پردازد. و ضمن اشاره به لهجه‌ی روان شاعر در اشعار، به استعداد وی در مضمون‌یابی نیز اشاره می‌کند.

۴۹. لامپاسیز اوتاق

شاه محمدی، ولی محمد (گولدورلو ولی.) **لامپاسیز اوتاق**؛ چاپ اول؛ تهران: تکدرخت، ۱۳۸۷؛ تک جلدی؛ ۲۷۸ ص.: عکس؛ رقعی.

در این مقدمه‌ی ترکی، سراینده‌ی این مجموعه به عنوان شاعر شعرهای لطیف با مضامین عمیق توصیف شده است. و مضامین عرفانی و شیوه‌ی سرایش شاعر مورد بررسی قرار گرفته است.

۵۰. ماهنی‌لی چای (شعر مجموعه‌سی)

ملک‌پور، محمدرضا (ناظر شرفخانه‌ای.) **ماهنی‌لی چای (شعر مجموعه‌سی)**؛ چاپ اول؛ تهران: [بی‌نا]؛ ۱۳۷۷؛ تک جلدی؛ ۱۲۴ ص.؛ رقعی.

مقدمه‌ی مذکور در چاپ ۱۳۷۷ این اثر توسطِ دفتر نشر نوید اسلام در قم نیز آمده است.

در این مقدمه‌ی ترکی، استاد ابتدا نگاهی به پیشینه‌ی شعر فلسفی انداخته، سپس به تحلیل زندگی اجتماعی و دیدگاه‌های فلسفی و عرفانی شاعر می‌پردازد. و با ذکر نمونه‌هایی، وی را میراثْبر شاعران فیلسوف و عارف پیش از خود معرفی می‌کند.

۵۱. مطالعه‌ی ساختار نحوی زبان ترکی از دیدگاه رده‌شناسی

خوش‌باطن، حسین. **مطالعه‌ی ساختار نحوی زبان ترکی از دیدگاه رده‌شناسی**؛ چاپ اول؛ تبریز: مؤلف، ۱۳۸۵؛ تک جلدی؛ ۳۹۲ ص.: جدول، نمودار.

عنوان پشت جلد و صفحه‌ی آخر به انگلیسی:
Typological study of the syntactic structure of Turkish

در این مقدمه‌ی علمی که به زبان فارسی نگارش یافته است، استاد پس از ارائه‌ی تعریفی از زبان به سه نظریه‌ی مهم انعکاسی، واکنشی، کارمحوری که پیرامونِ پیدایش زبان‌ها است اشاره می‌کند. در ادامه درباره‌ی نوع‌بندی زبان‌های جهان و زبان ترکی آذری مباحثی را مطرح می‌کند. در انتها درباره‌ی چارچوب اثر حاضر سخن گفته و آن را نخستین تحقیقی به حساب می‌آورد که در جهان ترکی‌پژوهی در این باب صورت گرفته است.

۵۲. مقالات غیبیه

حاج بکتاش ولی. **مقالات غیبیه**؛ گردآورنده: احسان‌اله شکرخدا؛ با مقدمه‌ی حسین محمدزاده صدیق؛ [بی‌چا.]؛ اصفهان: گردآورنده، ۱۳۸۱؛ تک جلدی؛ ۷۵ ص.؛ رقعی.

عنوان صفحه‌ی آخر کتاب:

MƏQALÂTE-e ĞEYBİYYƏ

در این مقدمه‌ی فارسی، استاد در بابِ زندگی و اندیشه‌های حاج بکتاش ولی، طریقت بکتاشیه و سیر تحوّل این آئین در طول تاریخ سخن می‌گوید. سپس درباره‌ی تقریرنگاری در تاریخ ادبیات اسلامی و رساله‌ی مذکور که از تقریرات مهم در زبان فارسی است، مطالبی را ذکر می‌کند.

۵۳. منتخبی از غزلیات ذکری اردبیلی

ذکری اردبیلی. **منتخبی از غزلیات ذکری اردبیلی**؛ به کوشش جابر عناصری اردبیلی؛ چاپ اول؛ تهران: جابر عناصری، ۱۳۸۱؛ تک جلدی؛ ۷۷ ص.؛ رقعی.

در این مقدمه‌ی ترکی، استاد ضمن معرّفی شخصیّت علمی، عرفانی و فلسفی آقای جابر عناصری اردبیلی از خدمات شایسته‌ی ایشان جهت تدوین این اثر ارزشمند تقدیر و تکریم به عمل می‌آورد.

۵۴. نصاب صادق

نائبی، محمدصادق. **نصاب صادق: لغت‌نامه منظوم ترکی – فارسی**؛ [بی‌چا.]؛ تهران: مؤلف، ۱۳۸۳؛ تک جلدی؛ ۸۸ ص.؛ رقعی.

در این مقدمه‌ی فارسی، استاد پیرامون سراینده‌ی نصاب صادق و برخی از ویژگی‌های این اثر سخن می‌گویند.

۵۵. نمایه‌ی مخزن واژگان کتاب دیوان لغات‌الترک

سلیمی خضری، بهنام [و] ستار محمدزاده صدیق [تهیه‌کنندگان.] **نمایه‌ی مخزن واژگان دیوان لغات‌الترک (براساس ترجمه‌ی فارسی دکتر صدیق)**؛ چاپ اول؛ تبریز: اختر، ۱۳۸۴؛ تک جلدی؛ [۵۸ص.]؛ وزیری.

عنوان پشت جلد و صفحه‌ی آخر کتاب:

DİZİN

در این مقدمه‌ی فارسی، استاد ضمن معرفی مختصر «دیوان لغات‌الترک» توضیحاتی را پیرامون نمایه‌ی مذکور که به صورت الفبایی و نگاره‌ی آوایی تنظیم شده است بیان می‌کند.

۵۶. هر شاعیر شهریار اولماز

ائللری، اینانلی (درویش بهراون.) **هر شاعیر شهریار اولماز**؛ [بی‌چا]؛ [تهران]: [بی‌نا]، [۱۳۷۶]؛ تک جلدی؛ ۶۴ ص.؛ رقعی.

در این مقدمه‌ی ترکی، استاد پس از اشاره به شهرت جهانی شهریار، به نظیره‌ها و استقبالیه‌های نوشته‌شده بر اثر وی، از جمله به دوازده قطعه شعر درویش بهراون اینانلی اشاره می‌کند. و سپس به ذکر فعالیّت‌های فرهنگی – ادبی او پرداخته و درون‌مایه‌های ملّی و وطنی اثر را شرح می‌کند.

۵۷. هشته سره سلام

مدنیت خادمی محمد سبحانی (حرفشه.) **هشته سره سلام: نظیره بـر حیـدربابای اسـتاد شهریار؛** چاپ اول؛ تهران: [بی‌نا.]، ۱۳۷۲؛ تک جلدی؛ ۳۴ ص.: عکس؛ رقعی.
در این مقدمه‌ی چند سطری که به زبان ترکی نگارش یافته، استاد به توانایی شاعر در سرایش اشاره کرده و به تعریف و تمجید از وی پرداخته است.

۵۸. یؤز بیر نفس

مورتوز اوغلو، جاوید. **یؤز بیر نفس؛** چاپ اول؛ تهران: اندیشه‌ی نو، ۱۳۸۱؛ تک جلدی؛ ۱۵۰ص.؛ رقعی.

عنوان روی جلد: ۱۰۱ [صد و یک] نفس.

در این مقدمه‌ی ترکی، استاد ابتدا دربـاره‌ی پیـشینه‌ی ادبیـات صـوفیانه و اعتقـادات شامانیست‌ها به تناسخ ارواح سخن می‌گوید. و سپس درباره‌ی تأثیر ترکان در ایجـاد و گسترش عرفان اسلامی بعد از اسلام مباحثی را مطرح کرده و از صـوفیان و شـاعران عارف بزرگی نام می‌برد. آن‌گاه با ذکر نمونه‌هایی به تحلیل و بررسی محتـوای اشـعار رمزآلود و اعتقادات عرفانی شاعر می‌پردازد.

بخش سوم:

نقدها

۱. درباره‌ی قصه‌های کودکانه‌ی بهرنگ

(فعالیتی تازه در زمینه‌ی ادبیات کودکان)

مجله‌ی «خوشه»؛ شماره ۳؛ سال ۱۳۴۵.

این مقاله با عنوان«قصه‌های کودکانه‌ی بهرنگ» آثار صمد بهرنگی در زمینه‌ی کودکان را نقد و بررسی می‌کند. و درباره‌ی نقاط ضعف و قوت موجود در آن‌ها بحث می‌کند. نقاط قوت آن را از چند جهت بررسی می‌کند از جمله این‌که:

۱) تأثیرپذیری نویسنده از فولکلور و ادبیات ملی آذری که در این مجموعه‌ها فراوان به چشم می‌خورد. ناقد استفاده‌ی نویسنده از ادبیات شفاهی آذربایجان را عاقلانه و ثمربخش توصیف می‌کند. از جمله‌ی این فولکلورها که نویسنده از آن‌ها متأثر بوده است، عبارتند از:

الف.– کلاغ در اکثر قصّه‌ها و افسانه‌های آذربایجان مظهر دوستی و محبت و پیغام‌رسانی است.

ب.– مادر و محبت مادرانه در تمام آثار فولکلوریک آذربایجان و به خصوص در افسانه‌ها ستوده می‌شود؛ ولی در برابر آن، پدر اغلب منفور است. و ... .

۲) مبارزه با خرافات و کوشش برای بیرون کردن موهومات از اذهان کودکان.

۳) توجه به مردم و کوشش در تصویر فراز و نشیب‌های حیات جامعه.

سپس به بیان نقاط ضعف این قصه‌ها می‌پردازد، از جمله:

۱) در قصه‌ی «دمرول دیوانه‌سر»، حذف یا اضافه‌ی پاره‌ای قسمت‌های کوچک به یک اثر ملی را سخت نکوهیده و معتقد است که نویسنده می‌بایست اقلاً از آن الهام می‌گرفت و داستان دیگر خلق می‌کرد یا عیناً آن را ترجمه می‌کرد.

۲) محتوای قصه‌هایی چون «پیرزن و جوجه‌هایش»، «دو گربه روی دیوار» و ... نسبت به حجمشان بسیار ناچیز است.

۳) در تهیه و ضبط متون برخی کم‌توجهی‌ها مشاهده می‌شود که به آن‌ها اشاره می‌کند و در برخی موارد به اصلاح آن‌ها می‌پردازد و ...
در انتها این قصه‌ها را نقطه‌ی تحوّلی در ادبیات کودکانِ این مملکت و نویدبخش ظهور نویسنده‌ای توانا و واقع‌بین که می‌کوشد خود را از مردم جدا نکند، می‌داند.

۲. و باز هم درباره‌ی مرداد و امرداد

مجله‌ی «امید ایران»؛ سال ۱۳۴۶.

این مقاله پیرامونِ بحث آقای محیط طباطبایی در مجلّه‌ی امید ایران درباره‌ی این‌که آیا مرداد درست است یا امرداد؟ سخن می‌گوید. و اتیمولوژی کلمه را شرح داده و آن را مرکب از سه جزء (أ + مر+ تات) به معنی: نمردنی، جاویدانی دانسته که یکی از صفات امشاسپندی در اوستا است، و مرداد/مردات در مقابل آن و به معنیِ ناپایدار و فناپذیر آمده است؛ لذا از دید زبان‌شناسی، کلمه‌ی «امرداد» صحیح است.
در ادامه آقای محیط طباطبایی را از این بحث‌های بیهوده و سرگرم‌کننده باز داشته و این عمل ایشان را به شدّت مورد انتقاد قرار می‌دهد و از ایشان می‌خواهد که به بحث‌های مهم‌تری چون: «امرداد» چطور در اسلام «ماروت» شده است؟! و آیا این نظریه پایه‌ی درستی دارد یا نه؟ و ... بپردازند.

۳. انارستان

«سومین دفتر شعر مفتون امینی»

هفته‌نامه‌ی «هنر و اجتماع»؛ سال ۱۳۴۷.

مقاله‌ی حاضر پیرامون مجموعه‌ی شعری «انارستان» سروده‌ی مفتون امینی – شاعر حماسه‌سرای آذربایجان – مطالبی را بدین شرح در برمی‌گیرد:
ناقد ضمن اشاره به عملی بودن مقیاس‌های سراینده برای سنجش مسائل اجتماعی و سیاسی جهان، بخشی از قطعه‌ی «آواز بازگشت غریبان» را می‌آورد که بیانگر توجّه خاص شاعر به بغرنج‌ترین مسائل مطرح عصر می‌باشد. در ادامه، مفتون را شاعر شعر حماسی معرفی کرده و درون‌مایه‌ی اشعارش را با ذکر نمونه‌هایی بررسی می‌کند. سپس بحث را به سمت «شعر نو» معطوف کرده و ضمن ارائه‌ی مطالبی در این باب، از قالب شعری مفتون سخن گفته و نمونه‌هایی را برای آن ذکر می‌کند. و مفتون را، چه در قالبِ کهنه و چه نو، شاعر معاصر می‌داند؛ چرا که وجدان آگاه و زبان گویای مردم رنج‌دیده‌ی سرزمین خویش است.
در پایان با اشاره به درون‌مایه و زبان شعری مفتون در دیوان اشعارش، سخن را با طرح این سؤال در ذهن خواننده به پایان می‌برد که:
«آیا مفتون ـ حماسه‌سرای آذربایجان ـ نمی‌توانست همه‌ی حرف‌های خود را، همه‌ی حماسه‌های مردم کوچه و بازار را به زبان خودشان بسراید؟»

۴. حبیب ساهر، شاعر مردم

نشریه‌ی «هنر و اجتماع»؛ شماره‌ی هفتم؛ سال ۱۳۴۷.

استاد در این مقاله‌ی فارسی به بررسی جنبه‌های شعری حبیب ساهر و توانایی‌های شعر سرایی او توجّه کرده است که خلاصه‌ی آن بدین شرح است:
حبیب ساهر شاعری است که به واسطه‌ی دو مجموعه‌ی شعری «لیریک شعرلر» و «کؤشن» در عرصه‌ی زبان و ادبیات ترکی شناخته شده است. این شاعر گمنام در این دو مجموعه روشِ مستقلی را می‌پیماید که از خصوصیّات شعری او به حساب می‌آید و بعدها موجب پیدایش مکتبی تحت عنوان «مکتب ساهر» شده است که از جمله ویژگی‌های بارزِ این مکتب، درآمیختن قالب‌های لطیف عروضی با اوزانِ طبیعی هجایی است.
وی همچنین اذعان می‌دارد که ساهر به خلاف شاعران نام‌آور معاصر آذربایجان – که به دلیل ناسازگاری وزن عروضی با تکنیک زبان آذری، آن را به طور کلی دور انداخته بودند و سعی‌شان بر این بود که بسیاری از آثار کلاسیک را با جرح و تعدیل‌هایی به قالب‌های هجایی نزدیک کنند– خود را قادر می‌بیند که تابلوهای جاندار از حیات اجتماعی خلق کند و اندیشه‌های عصر خود در قالب‌های شناخته شده و طبیعی و لطیف عروض ریخته و بدین ترتیب وزن عروض را مغلوب قدرت و استعداد کند.
در ادامه به ذکر نمونه‌هایی از توانایی‌های شعری شاعر می‌پردازد. و از به انزوا کشیده شدن این شاعر مردمی سخن می‌گوید و این‌که شاعر خود از این انزوا نالان است. و بخشی از شعر بلند وی را با عنوان «به خواجه حافظ شیرازی» که در همین ارتباط سروده شده است، می‌آورد و به انتقاد از عاملان این انزوا برمی‌خیزد.
سپس از توجّه خاص او به منظومه‌ی «حیدربابایا سلام» سخن می‌گوید و به چند شعر و منظومه‌ی بلندی که در وزن و پاسخ به این منظومه سروده، اشاره کرده و محتوای یکی از آن‌ها را بررسی می‌کند.

۵. ترجمه‌ی بوستان

مجله‌ی «راهنمای کتاب»؛ نیمه‌ی دوم دهه‌ی چهل.

در این مقاله، ناقد ضمن اشاره به ترجمه‌ی نخستین بوستان به زبان ترکی آذری توسط میرعبدالوهاب حاج میرآغازاده‌ای بادکوبه‌ای متخلص به سید زرگر (باکو، ۱۹۱۲م.)، به ترجمه‌ی دوم این کتاب توسط م. سیدزاده (باکو: آذرنشر، ۱۹۵۸م.) توجّه کرده و به بحث و بررسی پیرامون آن می‌پردازد. ناقد در جایی با مقایسه‌ی این دو ترجمه به نقاط قوّت ترجمه‌ی دوم اشاره می‌کند. پس از آن اشکالاتی را بر ترجمه‌ی رباعیات و قطعات آن و همچنین فهرست لغات فارسی، عربی دخیل و اسامی خاص وارد می‌کند.

۶. هجری هریسی

مجله‌ی «یولداش»؛ سال ۱۳۵۸.

در این متن، استاد با ذکر مقدمه‌ای درباره‌ی این‌که سرچشمه و منشأ ارزش‌های مادی و معنوی، خود مردم هستند و تاریخ فرهنگ و تمدن جهانی آن‌ها بر پایه‌ی زیبایی‌شناسی مردم استوار است، از محققان و ادیب‌شناسان به عنوان پاسبانان میراث تمدن بشری نام می‌برد که روزگاري به درك عميق انسان و طبيعت برخاسته‌اند و آمال، تمنّيات، خواسته‌ها و آرزوهاي انسان زمان خويش را به وسيله‌ي كلمات و نُت‌ها و يا قلم‌مو جان بخشيده‌اند و بر ميراث تمدن بشري افزوده‌اند.

سپس به معرفّی یکی از این هنرمندان گمنام می‌پردازد که اطلاعات مربوط به حیات وی از معمّرین و مطّلعین محل تولد وی گردآوری شده است. او مرحوم میرزا محمد هجری هریسی (۱۳۷۵– ۱۳۰۶) است که در منطقه‌ی هریس واقع در استان اردبیل دیده به جهان گشود و در سال ۱۳۳۰ به تبریز رفت و تا آخر عمر در فقر و تنگدستی در این شهر بسر برد.

هنوز به حد کافی آثار این شاعر گرانمایه در دسترس نیست. در پنج، شش غزلی که از او به دست رسیده، هجری در ردیف سخن‌وران گران‌قدری نظیر سعدی، فضولی، نظامی، هیدجی و محمد باقر خلخالی قرار می‌گیرد.
پس از آن، به سبک هجری هریسی در اشعار فارسی و ترکی‌اش توجه کرده و مختصری در این‌باره سخن می‌گوید. آن‌گاه غزلي را که تا حدي سبك هجري و قلم موشكاف و كوبنده‌ي اجتماعي و انتقادي او را مي‌رساند، به عنوان حسن ختام ذکر می‌کند.

۷. قامت خود را بردار می‌بیند

(نقدی بر نمایش موزیکال حیدر بابایه سلام)

روزنامه‌ی «سلام»؛ سال هشتم؛ شماره ۲۰۸۹؛ پنجشنبه ۲۹ مرداد ماه ۱۳۷۷.

مقاله‌ی حاضر نقدی است بر نمایش موزیکال «حیدربابایا سلام» برگرفته از اثر استاد شهریار به همین نام که در نیمه‌ی دوم مردادماه سال ۱۳۷۷ شـ. در فرهنگسرای بهمن به روی صحنه رفت.
استاد در این مقاله به دو ویژگی بارز و مهم نمایش مذکور با ذکر مثال‌هایی اشاره می‌کند که عبارتند از:
۱) توجه دقیق کارگردان به شؤون والای اسلامی و کرامت انسانی بازیگر.
۲) نوع‌آوری در تکنیک اجرای مجموعه‌ای در دوازده صحنه که به لحاظ زمان‌های فیزیکی، داستانی و دراماتیکی بسیار متفاوت و دور از هم است.
آن‌گاه به توجّه خاص نویسنده به عدد چهارده اشاره می‌کند. و بخش‌هایی از صحنه‌های نمایش را برگزیده و به تصویر می‌کشد تا بدین طریق نقاط ضعف و قوت آن را بیان نماید.

۸. از شبستر تا شبستر

روزنامه‌ی «همشهری»؛ دوشنبه ۲۱ دی ماه ۱۳۷۷.

در این مقاله پیرامون زندگانی و فعالیّت‌های علمی و ادبی پروفسور محمدتقی زهتابی سخن به میان آورده و او را صاحب آثاری گرانبها در زمینه‌ی فعالیت‌های ایرانشناسی و به خصوص تاریخ و فرهنگ آذربایجان می‌داند. در ادامه به معرفی برخی از آثار وی پرداخته است.

۹. ژستهای علمی ترکی ستیزان

نشریه‌ی «نوید آذربایجان»؛ سال ۱۳۷۸.

قسمت اول: ترکی سومری و ترکی ستیزان وطنی

در این مقاله ضمن اشاره به یافته‌های علمی بارنتون Barenton – زبان‌شناس و دین‌پژوه معروف – مبنی بر این‌که زبان کتیبه‌های سومری ترکی است و ریشه‌ی کلیه‌ی گویش‌های ترکی جهان به «ترکی سومری» منسوب است و همچنین بیان تأیید این نتایج علمی از سوی زبان‌شناسان نام‌آوری چون: اوپر Opper، هومل Hommel، مار Marr، سایکه Sayce و ... گفتار دو تن از کارمندان میراث فرهنگی با عنوان «اقوام پیش آریایی در ایران» (مندرج در ش. ۲۱–۲۲۸۲۰ سه‌شنبه و چهارشنبه ۲۵–۸۲/۰۴/۲۴ بخش ایران‌شناسی روزنامه‌ی اطلاعات) که با ادعای «سومرشناسی» دست به تحریف داده‌های علمی فوق زده‌اند، به میدان نقد کشیده شده و مشکل اصلی این ادعاها از جانب آن‌ها عدم آشنایی‌شان با ترکی معاصر و بالطبع ترکی کهن، میانه و سومری بیان شده است.

به گفته‌ی ناقد، مدعی سومرشناسی و ایلامی‌پژوهی لزوماً باید به زبان ترکی و یک یا دو زبان اروپایی آشنایی کامل داشته باشد و با تک زبانه بودن و قناعت به زبان فارسی نمی‌توان در این میدان وارد شد. وی از این صحبت‌ها به صحبت‌های «قهوه‌خانه‌ای» و عوام پسند تعبیر می‌نماید. سپس موضوع «زبان ایرانی» را پیش کشیده و به ریشه‌کاوی آن می‌پردازد.

در تمام این مقاله ناقد ابتدا ادعاهای بی‌اساس آن‌ها را مطرح نموده و سپس با دلایل مستند و دور از هرگونه غرض‌ورزی، به نقد آن‌ها پرداخته است. و در پایان چنین اعمالی را عامل اصلی دامن زدن به اختلافات قومی به شمار آورده و همگان را از آن برحذر می‌دارد.

قسمت دوم: زبان و پیدایش آن

در این قسمت پس از ارائه‌ی تعریفی از زبان، به سه نظریه‌ی انعکاسی، واکنشی و کار محوری که پیرامون پیدایش زبان‌هاست، اشاره کرده و تقسیم‌بندی زبان‌های جهان از منظر ساختار واژگانی را ذکر کرده و شرح می‌دهد. در ادامه با بیان این‌که زبان‌های جهان براساس ساخت آوایی، واژه ساختاری، ساخت نحوی، مخزن واژگان و تاریخ تکامل آن‌ها قابل طبقه‌بندی است، طبقات زبانی شناسایی شده در جهان را یازده مورد عنوان کرده و به بررسی هرکدام از آن‌ها می‌پردازد. و زبان ترکی را در ذیل طبقه‌ی اورال- آلتایی آورده و به طور مفصل شرح می‌کند.

سپس از الفبای سومری به عنوان کهن‌ترین الفبای تاریخ بشریّت یاد کرده و آن را نخستین الفبای زبان ترکی به شمار می‌آورد و در مورد آن مطالبی را ارائه می‌دهد. سرانجام درباره‌ی پی‌افزوده یا وند در زبان‌های التصاقی سخن گفته و به بحث خاتمه می‌دهد.

قسمت سوم: زبان هرزنی و نوچه‌ی هرزن‌پژوه

در این قسمت ادعاهای ترکی‌ستیزانی که با پیروی از تئوری کسروی مبنی بر این‌که زبان ترکی لهجه‌ای از زبان فارسی است، از یک سو زبان هرزنی را همان زبان آذری

می‌دانند و از سوی دیگر زبان آذری را از بین رفته و نابود شده مـی‌پندارنـد، مطـرح و کتاب‌های آن را به بوته‌ی نقد می‌کشد و از آن‌هـا تعبیـر بـه «نوچـه» و «نـیم‌نوچـه» می‌کند. از جمله‌ی این کتاب‌ها عبارتند از:

۱) کتاب «فعل در زبان هرزنی» از منوچهر مرتضوی.

۲) تحریف شخصیت قطران تبریزی – شاعر ترکی‌زبان آذربایجانی – توسط این افراد با استناد به سخنان ناصرخسرو در سفرنامه‌ی خود، آن‌گاه که به تبریز می‌رسد.

۳) کتاب «تاتی و هرزنی، دو لهجه از زبان باستان آذربایگان» از عبدالعلی کارنگ.

۴) کتاب «گویش آذری» از رحیم رضازاده ملک.

۵) مقالات ادیب طوسی در نشریه‌ی «دانشکده‌ی ادبیات تبریز.»

قسمت چهارم: زبان موهومی آذری

ناقد با استناد به این‌که یعقوبی، ابن‌حوقل، مسعودی، المقدسی و ... تعبیـر و اصـطلاح آذری را به زبان رایج و غالب و فراگیرِ ترکی آذربایجان داده‌اند و حتی یاقوت حمـوی تأکید کرده است که این زبان را در مناطق دیگر ایـران نمـی‌فهمنـد، ادعـای پیـروان نظریه‌ی کسروی را که معتقدند منظور از این زبان آذری زبان فراگیر ترکی نبوده بلکه زبان دو بیتی‌های کشفی و شیخ صفی‌الدین بوده است نقد می‌کند. سپس بـه معرفـی تئوری کسروی پرداخته و چگونگی نگارش جزوه‌ی «آذری یا زبان باستان آذربایگان» توسط احمد کسروی را بیان می‌کند. در ادامه به شـرح زنـدگانی کـسروی از تولّـد تـا مرگ می‌پردازد. و پیرامون تأسیس«باهماد آزادگـان» بـا شـعار وحـدت ملّـی و بعـدها ترکی‌ستیزی و اسلام‌ستیزی توسط او سخن می‌گوید. و با ذکر نمونه‌هـایی، دربـاره‌ی تناقض‌گویی‌های موجود در تحقیقات او به بحث می‌پردازد.

قسمت پنجم: حدود جغرافیایی سرزمین آذربایجان

در این قسمت ابتدا گفتارهای موجود در کتاب‌های «حـدود العـالم مـن المـشرق الـی المغرب»، «مرآة‌البلدان»، «معجم‌البلدان» و «نزهة‌القلوب» دربـاره‌ی حـدود جغرافیـاییِ

سرزمین آذربایجان ذکر شده، سپس تعریفی را که در دائرةالمعارف اسلام (۱۹۱۴م.) از آذربایجان ارائه شده می‌آورد. در انتها شواهد و امثله‌ای را که رحیم رضازاده ملک – یکی از نوچه‌های کسروی – جمع کرده تا آن‌ها را به زبان مجعول آذری نسبت دهد، نقل می‌کند.

قسمت ششم: نیم نوچه‌های ترکی ستیز

ناقد، نیم‌نوچه‌های ترکی‌ستیز را از آن جهت که نقش چندانی در تحکیم نظریه‌ی کسروی نداشتند قابل اعتنا نمی‌داند. و تنها برای نمایان شدن چهره‌ی واقعی آن‌ها، به معرّفی برخی از آن‌ها پرداخته و دیدگاه‌هایشان را درباره‌ی زبان ترکی نقد و بررسی کرده است که عبارتند از:

۱) صاحب کتاب «آتورپاتکان آذربایجان و نهضت ادبی از عهد باستان تا روزگار نظامی گنجوی مشتمل بر بحث جغرافیایی و تاریخی شیر لهجه‌ها و زبان ادبی و شعر پارسی دری شرح حال و تحقیق آثار شاعران.»

۲) ناصح ناطق، صاحب کتاب «زبان آذربایجان و وحدت ملی.»

۳) حسینقلی کاتبی.

۴) ماهیار نوابی، صاحب کتاب «زبان کنونی آذربایجان.»

بعد از معرّفی این افراد، درباره‌ی نوچه‌های بازپسین و تحمیل ترکی‌ستیزی به نظام مقدّس جمهوری اسلامی سخن به میان می‌آورد. و یکی از این نیم‌نوچه‌ها، مؤلف کتاب «آذربایجان در ایران معاصر»، را معرفی می‌کند.

قسمت هفتم: هرزن بازی

در این قسمت، مقاله‌ای تحت عنوان «منابع و مآخذ مربوط به زبان دیرین مردم آذربایجان» از منوچهر مرتضوی (مندرج در ص.۶ ، ش. ۲۲۸۷۳ چهارشنبه ۸۲/۰۶/۲۶ بخش ایران‌شناسی روزنامه‌ی اطلاعات) مورد بررسی و نقد قرار می‌گیرد. نویسنده‌ی این مقاله صاحب کتاب «فعل در زبان هرزنی» است. وی در این کتاب فرضیه‌ی وجود

زبانی به نام «هرزنی» را به عنوان تنها بازمانده‌ی زبان آذری پیش می‌کشد. او به دلیل تبلیغ مکرّر این فرضیه، در میان دانشجویان به «هرزن‌باز» معروف گردیده بود. در این مقاله ابتدا کتاب «فعل در زبان هرزنیِ» او که در قسمت‌های پیشین به آن پرداخته شده، مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد، بعد از این مقدمه به نقد و بررسی خرافه‌های علمی موجود در مقاله‌ی مذکور پرداخته می‌شود.

۱۰. میرزا مأذون قشقایی

روزنامه‌ی «سلام»؛ سه‌شنبه ۱۳ مرداد ۱۳۷۸.

این مقاله که به بهانه‌ی برگزاری مراسم بزرگداشت مقام علمی و ادبی سید محمد ابراهیم قشقایی در بروجن نگارش یافته است، ضمن معرّفی ایل قشقایی و بررسی زبان این ایل به میرزا مأذون قشقایی، یکی از سرایندگان نامبردار این ایل می‌پردازد. و درباره‌ی شیوه‌ی شاعری او بررسی‌هایی انجام داده و می‌گوید که او هم در انواع و اوزان شعر کلاسیك ترکي طبع‌آزمایي کرده و قصائد و غزلیات و ترجیعات و رباعیات لطیفي سروده است و هم در انواع شعر عاشیقی. و الهام بخش او در هر دو گونه‌ی این اشعار قرآن و احادیث نبوی بوده است.

۱۱. فقدان دکتر حمید نطقی،
ضایعه‌ای بزرگ برای فرهنگ و ادب آذربایجان

نشریه‌ی «ندای آذرآبادگان»؛ سال چهل و هشتم؛ دوره‌ی سوم؛ شماره‌ی ۲۴؛ پنج‌شنبه ۲۲ مهرماه ۱۳۷۸.

نقد حاضر گفت‌وگویی است که به دنبال برگزاری جلسه‌ی بزرگداشت دکتر حمید نطقی، در تبریز با دکتر صدیق به عمل آمده که هدف از آن ارزیابی کارهای علمی و شناخت شخصیّت وی می‌باشد. و خلاصه‌ی آن بدین شرح است:
ابتدا درباره‌ی کتاب کم‌حجم و پرمحتوای «یونس امره»ی او سخن می‌گوید و خاطر نشان می‌کند که این کتاب، نخستین اثر پیرامون زندگی و خلاقیّت «یونس امره»، شاعر عارفِ ترکی‌ْزبان قرن هفتم هجری است. سپس از جسارت علمی‌اش به عنوان بارزترین خصیصه‌ی شخصیّت علمی وی سخن به میان می‌آورد و او را در این راستا همگام امام محمد غزالی، محمود کاشغری، امیر علیشیر نوایی و ملامحمد فضولی به شمار می‌آورد؛ چرا که در مقابل سیاست کلان شوونیسم فارسی ایستادگی کرده و به افشای سیاست‌های شوونیسم پهلوی پرداخته است. در ادامه درباره‌ی سیاست شوونیسم پهلوی توضیحاتی را ارائه می‌دهد.
در پایان به ارزیابی آثار علمی وی پرداخته و رتبه و مقام ایشان را در تحقیقات آذربایجان‌شناسی متذکر می‌شوند.

۱۲. پاسخ به معترض

هفته‌نامه‌ی «مبین»؛ سال ۱۳۷۸.

این مقاله جوابیه‌ی مقاله‌ای با امضای «فاروق صفی‌زاده» [مهرکیش آوستا] با عنوان «گویش کردی آذری و زبان کردی باستان» (مندرج در صفحه فرهنگ و ادب شماره ۳۸۶ ، پنج‌شنبه ۱۱ آذر ۱۳۷۸) می‌باشد.

۱۳. چون غرض آمد هنر پوشیده شد

(به مناسبت فقدان تقی بینش)

مجله‌ی «مقام موسیقایی»؛ دوره‌ی تازه؛ شماره دهم؛ ۱۳۷۹.

استاد در این مقاله، ابتدا چکیده‌ای از درد دل‌های خود را که با مرحوم تقی بینش در سال ۱۳۷۲ در تخت جمشید داشته به قلم می‌آورد و در آن از اسلام‌ستیزی و دین‌زدایی برخی بداندیشان سخن گفته که در فاصله‌ی سال‌های ۵۷-۱۳۴۰ به تخریب حصار معنویات اسلامی در پژوهش‌های دانشگاهی دست زدند و اسلام را دشمن هنر و علم معرفی کردند. در ادامه، از آشنایی خود با مرحوم بینش بعد از انتشار کتاب «مقاصد الألحان» به سال ۱۳۴۴ سخن گفته و بخشی از مقدمه‌ی کتاب را که حاوی مضامینی چون دین‌مداری، خدامحوری، تسلیم در مقابل اسلام و ... بود، نقل کرده و وجه اشتراک خود را با وی در همین نقطه معرفی می‌کند. سپس جواب ایشان را به آنان که حافظ را مطرب و می‌خواره خواندند[۲]، ذکر کرده و برخی از خصوصیات خاص اخلاقی ایشان را متذکر می‌شوند.

بعد از ارائه‌ی این مطالب، وارد مقوله‌ی اصلی شده و به جهت خدمات ارزنده‌ای که مرحوم بینش به موسیقی اصیل برخاسته از تفکّر دینی کردند، به تحلیل و بررسی چهار اثر علمی ایشان پرداخته و به اهمیت و اعتبار آن‌ها اشاره کرده‌اند. این کتاب‌ها عبارتند از:

۱) تاریخ مختصر موسیقی ایران، نشر آروین، تهران، ۱۳۷۴.

۲) شرح ادوار (با متن ادوار و زوائد الفوائد) اثر عبدالقادر بن غیبی حافظ مراغه‌ای، تهران، مرکز نشر دانشگاهی، ۱۳۷۰.

۳) موسیقی دانشنامه‌ی علایی، سه رساله‌ی فارسی در موسیقی، تهران، ۱۳۷۱.

۴) کنز التّحف اثر عبدالقادر مراغه‌ای.

[2] این نامه در کتاب «حافظ‌شناسی» که به همت آقای سعید نیاز کرمانی چاپ شده است، مذکور است.

۱۴. حماسه‌پرداز خشم شقایق

روزنامه‌ی «همشهری»؛ تهران؛ ۲۹ شهریور ماه ۱۳۸۰.

در این مقاله به بررسی آثار و افکار حاج غلامرضامجدفر پرداخته می‌شود. ناقد ضمن اشاره به چندین اثر به جای مانده از او، وی را نه فقط شاعر، بلکه حماسه‌پرداز عملی و نظری معرّفی می‌کند. و با ذکر نمونه‌ای از اشعار ترکی وی، رشد مفاهیم جدید انقلاب اسلامی در شعر ترکی آذریِ بعد از انقلاب را مدیون چند شاعر از جمله آقای مجدفر می‌داند.
در ادامه درباره‌ی غزل‌های او سخن می‌گوید و به بررسی و تحلیل آن‌ها پرداخته و نمونه‌هایی را برای آن‌ها ذکر می‌کند.

۱۵. پیرامون اشتباه مرحوم تربیت درباره‌ی قارامجموعه

نشریه‌ی «نوید آذربایجان»؛ سال چهارم؛ شماره‌ی ۲۲۸؛ سه‌شنبه ۲۱ خرداد ماه ۱۳۸۱.

این مقاله پیرامون اشتباهاتی که مرحوم محمدعلی تربیت در باب قارامجموعه در کتاب «دانشمندان آذربایجان» مرتکب شده‌اند به بحث و بررسی پرداخته و ادّعای مرحوم تربیت پیرامون قارامجموعه را بی‌اساس دانسته و با آوردن دلایل علمی و محکمه‌پسند آن‌ها را رد کرده است. از جمله این‌که، مرحوم تربیت هنگام سخن گفتن از شیخ صفی‌الدین اردبیلی می‌گوید: «بقایی و غریبی نیز در تذکره‌ی پارسی و ترکی خودشان شرح حال مفصلی از وی نوشته و ...» حال آن‌که ناقد اثبات کرده که برخلاف ادعای او:
۱) در تذکره‌ی بقایی اثر میرزا ابوالبقای تفرشی که در اوایل قرن یازدهم تألیف شده، هیچ‌گونه ذکری از شیخ صفی نرفته است.

۲) هیچیک از فهرست‌های نسخ خطی ترکی تا کنون نشانی از تذکره‌ای به نام تذکره‌ی ترکی غریبی نداده‌اند.

۱۶. تکمله‌ای بر کتاب

«ایروان یک ولایت مسلمان نشین بود»

نشریه‌ی «نوید آذربایجان»؛ شماره ۲۳۷؛ ۲۹ تیرماه ۱۳۸۱.

استاد ضمن ارائه‌ی سندی مبنی بر تعلّق سرزمین کنونی جمهوری ارمنستان به آذربایجان و جهان اسلام، کتاب «ایروان، یک ولایت مسلمان‌نشین بود» اثر آقای «صمد سرداری‌نیا» را تلاشی در جهت اثبات مستدل این امر معرفی می‌کند. و به تحلیل محتوای آن می‌پردازد: به اعتقاد وی، مؤلف با این نیّت در فصل نخست پیشینه‌ی تاریخی ایروان را به بحث می‌گذارد و با ذکر اسنادی نشان می‌دهد که این منطقه پیوسته ترک‌نشین بوده و در دوره‌ی اسلامی نیز به دست مسلمانان اداره می‌شده است.

در بخش‌های بعدی، مؤلّف ولایت «چخور سعد» را که بخشی از آذربایجان بوده و قطعه خاکی که از ۱۹۳۷ م. جمهوری سوسیالیستی ارمنستان نامیده شده است معرفی می‌کند.

و سرانجام، ضمن ذکری از فجایع داشناک‌ها در نیم قرن اخیر در زدودن آثار اسلامی این منطقه، شخصیت‌های اسلامی و شاعران و سرایندگان فارسی‌گو و ترکی‌سرا مانند حکیم لعلی، محمد ندیم ایروانی، حاج میرزا آقاسی، شهاب ایروانی، میرزا مسلم قدسی و ده‌ها ایروانی دیگر را می‌شناساند.

استاد بعد از ارائه‌ی چارچوب کلی کتاب، درباره‌ی تاریخ شکل‌گیری ارمنستان و وجه تسمیه‌ی ارمن مطالبی را ذکر می‌کند. سپس از توطئه‌های روس‌ها برای زدودن

هر گونه هویّت اسلامی و آذربایجانی سخن می‌گوید که از جمله‌ی این اقدامات می‌توان به قتل‌عام و اخراج مسلمین و تغییر نام‌های ترکی اماکن جغرافیایی این سرزمین با ذکر نمونه‌هایی برای آن اشاره کرد.
برای حسن ختام این متن، یکی از اشعار میرزا کاظم قاضی عسگرزاده‌ی ایروانی آورده شده است.

۱۷. بازی‌های باستان شناسی پان ایرانیسم‌ها بر علیه مدنیت ترکی

هفته‌نامه‌ی «پیام سولدوز»؛ شماره ۱۳؛ سال ۱۳۸۱.

ناقد با توجّه به تاریخ، به پیشنهادات صهیونیسم به سلطان عبدالحمید برای تصاحبِ بیت‌المقدس و عدم پذیرش آن از جانب سلطان عثمانی اشاره می‌کند. و توجّهش را به تشکیل حزب «پان ایرانیسم» در ایران توسط صهیونیست‌ها، بعد از فروپاشی امپراطوری عثمانی معطوف کرده که در جهت نابودی گروه‌های قومیِ غیر آریایی به ویژه ترکان در ایران تلاش می‌کردند. وی از بخشی از فعالیت‌های این حزب تحت عنوان «کاوش‌های باستان‌شناسی» نام برده و به بحث در این‌باره می‌پردازد. و به برخی از یافته‌های ترکی باستان که از سوی این کاوشگران مسکوت نگه داشته شده، اشاره می‌کند.
در پایان متذکر می‌شود که این دو زبان، خواه در دوره‌ی پیش از اسلام و خواه در دوره‌ی پس از اسلام در همدیگر تأثیر حیاتی و اساسی داشته‌اند و هر گونه مطالعه و بررسی در آثار ادب فارسی در ایران، باید با عنایت به ادب ترکی انجام پذیرد. و از این سخنان نتیجه‌گیری می‌کند که بی‌اطلاعی متخصصان ادبیات فارسی نسبت به ادب ترکی موجب «احساس کهتری» گردیده، و این خود منجر به شوونیسم و پان ایرانیسم و بی‌اعتنایی به مدنیّت گرانبهای ترکی می‌شود.

۱۸. نگاهی به مطالب کتاب فارسی اول دبیرستان

(تبلیغ آگاهانه خرافات شوونیستی در کتب درسی)

نشریه‌ی «نوید آذربایجان»؛ شماره ۲۸۹؛ ۱۷ خرداد ماه ۱۳۸۲.
نشریه‌ی «بهار زنجان[3]»؛ دوشنبه ۲۱ بهمن ماه ۱۳۸۱.

این مقاله در انتقاد به مطالب کتاب فارسی اول دبیرستان به قلم آمده است. ناقد معتقد است که مؤلفان این کتاب تلویحاً «بیگانه ستیزی» را تبلیغ می‌کنند. و حتی به نوعی بر «وطن پرستی» به جای «وطن دوستی» و نیز «ناسیو نالیسم» صحّه می‌گذارند. و در یک کلام به تبلیغ آگاهانه‌ی خرافات شوونیستی (میهن‌پرستی افراطی) می‌پردازند. از جمله‌ی این انتقادات عبارت است از:

۱) انتقاد از شعری از مهدی حمیدی شیرازی در وصف سلطان جلال‌الدین خوارزمشاه که دو بیت از آن چنین است.

به آتش‌های ترک و خون تاجیک،
ز رود سند تا جیحون نشیند.

بلی، آنان که از این پیش بودند،
چنین بستند راه ترک و تازی.

۲) انتقاد به ترجمه‌ی تحریف‌آمیز جواد حدیدی در باب درایت امیر تیمور گورکانی و اعتنای او به علما و شعرا به نقل از فرانسوا کوپه، شاعر فرانسوی، که سرشار از ترکی‌ستیزی است.

۳) انتقاد به آشنا کردن دانش‌آموزان با عارف قزوینی – شاعر بنام و ترکی ستیز و مجیز گوی رضا شاه پهلوی– با عنوان شاعر ملی و میهنی و پنج سوال خودآزمایی

[3] این مقاله در بهار زنجان تحت عنوان «ترکی ستیزی موذیانه در کتاب اول دبیرستان» چاپ شد.

این درس که تاثیر روانی خاصی در تأیید و القاء ملی‌گرایی افراطی بر نوجوان می‌گذارد.

و ... .

در ادامه از این عمل مؤلفان کتاب و تعصّبات افراطی آن‌ها به نژاد فارس به شدت انتقاد کرده و این امر را عامل ایجاد تفرقه در وحدت دینی ایرانیان و مسلمانان قلمداد می‌کند.

۱۹. صفویه، ملا صدرا و جعبه جادویی

(نگاهی به سریال روشن‌تر از خاموشی)

روزنامه‌ی «همشهری»؛ شماره ۳۲۰۷؛ دوشنبه ۵ مهرماه ۱۳۸۲.

نشریه‌ی «نوید آذربایجان[۴]»؛ شماره ۳۱۹؛ ۳ آبان ماه ۱۳۸۲.

نشریه‌ی «آراز»؛ سال دوم؛ شماره ۶۳؛ ۵ مهرماه ۱۳۸۲.

استاد ضمن اشاره به اعتراضات دانشجویان مبنی بر توقّف پخش فیلم «روشن‌تر از خاموشی» و آوردن بخشی از یک بیانیه‌ی اعتراض‌آمیز در این رابطه، این فیلم را فاقد هر گونه آموزندگی، واقع‌گرایی، آرمان‌گرایی و حتّی طنز یا نشاط، و سرشار از هجو و لغو، هزل، آرمان ستیزی، تحریف واقعیت و بد آموزی‌های ضد ایرانی می‌داند که موجب اعتراض‌های متعددی از سوی دانشجویان و اهل قلم شده است. آن‌گاه به شرح برداشت خود از سریال می‌پردازد که اهم آن‌ها بدین قرار است:

هر فیلمی در جریان نقد به عنوان یک موجود کامل انگاشته می‌شود که ضمن پرداختن به جزئیات آن و ذکر معایب و نقایص آن، لازم است که ساختار کلی آن هم مورد ارزیابی قرار گیرد. وی سریال «روشن‌تر از خاموشی» را به دلیل کنش اصلی

[4] این مقاله در نوید آذربایجان تحت عنوان «حقیقت کشی، تحریف واقعیت و بحران سازی» چاپ شد.

ترکی‌ستیزی و تحریف بخشی عظیم از تاریخ پر از فراز و نشیب قزلباش و معیوب بودن بستر اصلی‌اش، شایسته‌ی نقد نمی‌داند. و معتقد است که این فیلم به جهت این‌که فاقد هرگونه هماهنگی، وحدت، تقارن و تناسب است، از نظر بیان غنی نبوده و جهات زیباشناختی را به لحاظ صحنه‌پردازی رعایت نمی‌کند.

این فیلم بیننده را برخلاف باور و اعتقاد ما به این‌که فیلم، مطالعه‌ی زندگی ملل است و تصاویری صریح و روشن از گوشه‌هایی از واقعیت‌ها به دست می‌دهد، به سکوت وادار کرده و احساس «خود کهتری» را در او زنده می‌کند و سبب می‌شود که او فراموش کند که دوران صفویه دوران طلایی تاریخ ایران بوده است.

در ادامه با ارائه‌ی تعریفی از طنز، طنز جاری در این سریال را نقد و آن را مبتذل‌تر از کمدی فکاهی معروف به «کمدی آمریکایی» می‌داند.

وی با اشاره به این‌که سینمای ایران بعد از انقلاب «محتوامحور» شده است، اذعان می‌کند که این فیلم شدیداً «شکل‌محور» است و تنها تظاهر به ذات و دورن می‌کند. آن‌گاه با اشاره به بندهای ۲-۱ و ماده‌ی ۵ اعلامیه‌ی «اصول همکاری فرهنگی جهانی» ۱۹۶۶ یونسکو، معتقد است که پخش این فیلم در سطح جهانی شک و تردید همگان را نسبت به وفاداری ایران به مفاد فوق به همراه دارد.

وی قربانی چنین فیلم‌های غرض‌ورزانه را حقیقت و مردم می‌داند که ضمن حقیقت‌کشی با استفاده از چهره‌های محبوب هنری، قوه‌ی درک مردم را محدود کرده و آن‌ها را به حالت بی‌تفاوتی سوق داده به طوری که آگاهانه یا ناآگاهانه به حمایت از این حقیقت‌کشی برمی‌خیزند.

۲۰. مکتب غیر واقعی‌سازی و حرکت از «من» به «نا من»

(نگاهی به سریال روشن‌تر از خاموشی)

روزنامه‌ی «همشهری»؛ شماره ۳۲۰۸؛ سه شنبه ۶ آبان ماه ۱۳۸۲.

نشریه‌ی «نوید آذربایجان[5]»؛ شماره ۳۲۰؛ ۱۰ آبان ماه ۱۳۸۲.

استاد ضمن اشاره به محتوای بند پنجم «منشور حقوق بینندگان» و تأکید بر این‌که ما به دلیل اعتقاد به اسلام و همت به اجرای احکام آن نیازی به این قبیل منشورها نداریم، سریال «روشن‌تر از خاموشی» را به میدان نقد می‌کشد؛ چرا که تمام این اصول را زیر پا گذاشته و کنشی غیراخلاقی و ضداسلامی دارد.

تلاش ناقد در این مقاله بر این است که با استناد به مکتب «غیرواقعی‌سازی» در عرصه‌ی سینما و تلویزیون و از منظر مقایسه‌ی این سریال با سریال‌های موفق ایرانی و غیرایرانی، بستر اصلی آن را به نقد کشیده و نقاط ضعف و معایب آن را نمایان سازد. این فیلم‌ها عبارتند از:

۱) فیلم «همسایه‌ها» اثر نورمن مک‌لوزن.

۲) فیلم «دزد عروسک‌ها» از خانم آزیتا حاجیان.

۳) فیلم «باشگاه معلولان» اثر ژرژ فرانزو.

ناقد معتقد است که فیلم مذکور به دلیل این‌که بستر اصلی‌اش معیوب و بیمار است و سراسر توهین به قوم ترک بوده و هدف در آن تنها سرگرمی بوده و بس، به هیچ روی نمی‌تواند با خواننده ارتباط بگیرد. و تمام ادعاهای کارگردان آن مبنی بر قرار دادن بیننده در بستر «تفکر مشارکتی» و بهره‌گیری از لهجه‌های مختلف برای طبیعی نشان دادن صحنه‌ها در عمل دروغ و تظاهری بیش نیست.

در باب شخصیّت «ملاصدرا» نیز بر این اعتقاد است که این سریال به تخریب شخصیت وی و ملا رجبعلی تبریزی می‌پردازد و بستر فلسفی زمان را مورد تجاوز قرار می‌دهد. لذا با بیان برخی مسائل فلسفی به دفاع از آن‌ها می‌پردازد. و نمونه‌هایی از اعتراضات وارده بر این سریال را عیناً نقل می‌کند.

[5] این مقاله در نوید آذربایجان تحت عنوان «حقیت کشی، تحریف واقعیت و بحران سازی» چاپ شد.

۲۱. وجدان علمی و ادب کاوی صمیمانه

(درباره دکتر حمید محمدزاده)

نشریه‌ی «آذری»؛ سال دوم؛ شماره‌ی هشتم؛ تابستان ۱۳۸۴.

این مقاله درباره‌ی خدمات علمی و فرهنگیِ پژوهشگر آذربایجانی، مرحوم پروفسور حمید محمدزاده یاغچی به بحث و بررسی می‌نشیند.

ناقد، سخن را با اشاره به سهم بسزا و قابل‌توجه دانشمندان و پژوهشگران آذربایجانی در هنجارسازی تحقیقات ادبی و دانشگاهی قرن حاضر آغاز کرده و پروفسور حمید محمدزاده یاغچی را یکی از پیشتازان پژوهش‌های ادبی به شمار آورده و به شرح آشنایی خود با افکار و آثار او می‌پردازد. سپس از کشف‌های ادبی مهم او سخن می‌گوید که از جمله‌ی آن‌ها عبارتند از:

۱) با ارائه‌ی دلایل متقن و باوربخش، انتساب «سه قطعه تئاتر» به میرزا ملکم خان را نفی کرده و مؤلف اصلی این سه نمایشنامه را با دلایل مستند معلوم ساخته است.

۲) کشف «دیوان بهار شیروانی» از طریق کاوش در دست‌نویس‌های به جا مانده از او که بسیاری از چکامه‌های آن در دیوان محمدتقی بهار وارده شده است.

۳) کشف انتحالی «بودنش‌دت» آلمانی از رباعیات فلسفی میرزا شفیع واضح.

سپس مهمترین کار تحقیقاتی ایشان را پژوهش در زوایای اندیشه و زندگی آخوندزاده و فراهم آوردن مجلّداتی از مقالات ترکی، فارسی و اشعار و مکتوبات وی معرفی می‌کند که از جمله‌ی آن، کتاب پژوهشی «میرزا فتحعلی آخوندزاده و شرق» است که رساله‌ی دکترای ایشان بوده است. در ادامه‌ی این بحث و برای نشان دادن وجدان علمی و ادب‌کاوی وی، به بررسی کتاب مذکور پرداخته و چارچوب و محتوای آن را تحلیل و بررسی می‌کند. آن‌گاه از دیگر کارهای علمی ایشان، به ترجمه‌ی خط به خط آثار نظامی گنجوی از فارسی به ترکی آذری و ترجمه‌ی «سیاحت‌نامه‌ی ابراهیم

بیگ» اشاره کرده و از اشتغال ایشان به داستان‌نویسی مدرن سخن گفته و چهار نمونه از مجموعه داستان کوتاه ایشان را نام برده و سخن را با ذکر مطالبی پیرامون زندگانی، تاریخ و محل تولد ایشان به پایان می‌برد.

۲۲. پاسخ به مقاله‌ی «ظهور پان ترکیسم و ترجمه‌ی جدید دیوان لغات‌الترک»

نشریه‌ی «جهان کتاب»؛ سال دهم؛ شماره ۱۹۹؛ آبان ماه ۱۳۸۴،

این مقاله پیرامون مقاله‌ای تحت عنوان «ظهور پان ترکیسم و ترجمه‌ی جدید دیوان لغات‌الترک» نوشته شده و ادعای نویسنده‌ی این مقاله را که ترجمه‌ی جدید فارسی دیوان لغات‌الترک را ظهور پان ترکیسم در ایران می‌داند، بررسی می‌کند و اشکالاتی را که توسط نویسنده‌ی مقاله بر ترجمه‌ی فارسی‌اش از دیوان لغات‌الترک وارد آمده، مطرح و به آن‌ها جواب می‌دهد. در پایان، از اعتنای ناقد به این کار علمی‌اش سپاسگزاری کرده و علت این نقدهای ناشیانه و غرض‌ورزانه را عدم آگاهیِ دقیق ناقدان نسبت به مبانی و اصول نقد نویسی می‌داند.

۲۳. تغزّل‌سرای خردگرا

نشریه‌ی «وارلیق»؛ سال ۱۳۸۵.

در این مقاله به بررسی و تحلیلِ محتوا و مضامین موجود در آثار صمد وورغون پرداخته و او را درخشان‌ترین سیمای شعر پیشتاز معاصر آذربایجان می‌شمارد که تغزّل جاری در بستر ادبیات عصر خود را محتوایی خردگرایانه داد و مضامین فلسفی و حماسی را با تصاویر ذهنی و بیانی عاطفی و شور و جذبه‌ی رمانتیکانه برای خواننده، پر شور و حال و ادراک‌آمیز ساخت.

متن حاضر با شرحی از زندگانی او آغاز می‌شود. و مجموعه‌ی شعری «شاعیر آندی» را که با قالب و مضمونی کاملاً نو و بدیع در سال ۱۳۰۸شـ منتشر شده، در واقع طلیعه‌ی ساختارشکنی شعر سنّتی آذربایجان به شمار می‌آورد.
روش او در سرایش شاهکارهای شعر معاصر آذربایجان غنایی – حماسی است. و نوآوری او به عنوان پرچم‌دار نوآوری در فرم و مضمون در شعر معاصر از دو جهت است: ۱. مضمون و ۲. فرم و قالب، که در مورد آن‌ها مطالب و نمونه‌هایی را ذکر می‌کند. نگرش او را به تاریخ، نگرش محوری می‌داند و مقایسه‌ای بین این نگرش و نگرش خطی انجام می‌دهد. و دلیل محوری بودن نگرش او را در سروده‌هایش با ذکر نمونه بررسی می‌کند. و مضامین و موضوعاتی را که او در سروده‌هایش به آن‌ها توجه داشته، با ذکر نمونه تحلیل می‌کند.

۲۴. شاعر خنده‌های تلخ

بزرگداشت عمران صلاحی؛ تهران، ۱۶ مهر ماه ۱۳۸۵.

استاد، متن ادبی خود را در رثای عمران صلاحیِ شاعر با رباعی‌ای از او آغاز می‌کند و او را شاعر خنده‌های تلخ لقب می‌دهد. سپس آثار و مجموعه اشعار منتشر شده از سوی او و همچنین فعالیّت‌ها و مسؤولیت‌های او را به کاغذ آورده و مرور این خاطرات را تلخ و دردناک توصیف می‌کند.

۲۵. کاروان سالار نثر واقعگرا

نشریه‌ی «آذری»؛ سال دوم؛ شماره‌ی یازدهم؛ ۱۳۸۶.

مقاله‌ی مذکور پیرامون جلیل محمدقلی‌زاده– بانی مکتب ملانصرالدین در نثر معاصر آذربایجانی –، زندگانی، اندیشه‌ها و فعالیت‌های مطبوعاتی و فرهنگی او مطالبی را بدین شرح شامل می‌شود:

نمایشنامه‌ی منظوم «چای دستگاهی»، کمدی «کیشمیش اویونو» و داستان «دانا باش کندی‌نین احوالاتلاری» او را در کنار نوشته‌های میرزا فتحعلی آخوندزاده قرار می‌دهد. سپس نخستین داستان کوتاه او را با عنوان «پوست قوتوسو» مورد بررسی قرار داده و آن را بارزترین نمونه‌ی ادبی در تاریخ نثر نوین آذربایجان به حساب می‌آورد که همانند صادق هدایت در «سگ ولگرد» عمل کرده و استنباط و استنتاج را به خواننده واگذاشته است.

سپس از آغاز فعالیت‌های مطبوعاتی او به سال ۱۲۷۴ شـ . سخن می‌گوید. بحث را به نشریه‌ی «ملانصرالدین» می‌کشاند و آن را تحلیل می‌کند. و نشریات و شاعرانی را که به تبعیّت از آن شکل گرفته و شعر سرودند ذکر می‌کند. و در این اثنا از تأثیرپذیری سید اشرف‌الدین گیلانی و دهخدا از سبک او سخن می‌گوید.

در ادامه پس از شمارش برخی آثار او، داستان کوتاه «اوستا جعفر» که بعد از امضای مشروطیت به صورت کتابچه مستقلی چاپ و میان مردم توزیع شد را بررسی کرده و بخشی از آن‌ها را نقل می‌کند.

حسن ختام این مقاله سخنی است از مرحوم پروفسور یاشار فارایف درباره‌ی او:

«جلیل محمد قولوزاده برجسته‌ترین نماینده و سردار کاروان روشن نوین واقع گرایی در نثر معاصر آذربایجان به شمار می‌رود.»

۲۶. درباره‌ی رمان «اشک سبلان»

مطلب زیر از طرف استاد برای سخنرانی در روز ۱۳۸۷/۰۹/۲۰ در جلسه‌ی رونمایی کتاب «اشک سبلان» در تالار فرهنگسرای اندیشه در تهران آماده شده بود.

استاد ضمن دسته‌بندی رمان‌ها براساس محتوا، رمان مذکور را جزء رمان‌های واقعی به حساب آورده که حوادث و وقایعِ آن‌ها در زندگی انسانی رخ می‌دهد. لذا خواننده‌ی این رمان در صورتی که با حوادث سیاسی و اجتماعی ایران و مبارزات مردم با رژیم پهلوی دوم مطلّع باشد، می‌تواند تقریباً انتاج برخی حوادث را حدس زده و قوه‌ی تمییز در او تقویت می‌شود. سپس با مقایسه‌هایی که بین این رمان و چند رمان ایرانی و غیر ایرانی دیگر انجام داده، نقاط ضعف و قوّت آن را متذکر شده است. این رمان‌ها عبارتند از:

۱) رمان فارسی «شمس و طغرا» اثر محمدباقر میرزا خسروی – یکی از نوادگان فتحعلی‌شاه قاجار – که در سال ۱۲۸۷ هـ . شـ . در سه جلد منتشر شده است.

۲) رمان تاریخی فارسی اثر محمد حسین رکن‌زاده‌ی آدمیت در دو جلد که جلد اول آن با نام «دلیران تنگستان» در سال ۱۳۱۰ ش. و جلد دوم آن با عنوان «فارس و جنگ بین الملل» در سال ۱۳۱۲ شـ . انتشار یافت.

۳) رمان تاریخی – سیاسیِ فارسی «سووشون» اثر سیمین دانشور

۴) رمان‌های «قصه‌های کوچه‌ی دلبخواه» اثر اسلام کاظمیه که در سال ۱۳۴۸ هـ . شـ . چاپ شد؛ و «همسایه» اثر احمد محمود که در سال ۱۳۵۳ هـ . شـ . انتشار یافت؛ و «دایی جان ناپلئون» اثر ایرج پزشکزاد، که هر سه تقریباً موضوعی مشابه با اشک سبلان دارند و کم و بیش حوادث همان زمان را که بستر اصلی رمان آقای دارابی است، دنبال می‌کنند.

۵) رمان «کلبه‌ی عمو تم» اثر هاریت الیزابت بیچر استوو.

۶) رمان تاریخی – سیاسی «رازهای سرزمین من» اثر رضا براهنی.

بعد از انجام مقایسه، به تحلیل محتوایی رمان مذکور اهتمام ورزیده و آن را رمان واقع‌گرایانه‌ی محتمل الوقوع و دور از هر گونه سمبولیسم و تمثیل به حساب می‌آورد.

۲۷. انسان طالعینی دوشونن شاعیر

(بختیار وهابزاده)

بزرگداشت بختیار وهابزاده در سفارت آذربایجان؛ تهران، ۱۵ اسفند ماه ۱۳۸۷.

در این مقاله به شرح زندگانی، آثار، افکار و مبارزات بختیار وهابزاده – شاعر مبارز و برجسته‌ی آذربایجانی – پرداخته می‌شود. ناقد ضمن معرفی مختصری از زندگانی وی، فهرستی از منظومه‌های سروده شده توسط او را ارئه کرده و با آوردن نمونه‌هایی از اشعار او به تشریح درون‌مایه‌ی اشعار وی می‌پردازد.

۲۸. درباره‌ی اشعار سؤنمز

مجله‌ی «وارلیق».

در این مقاله، ناقد ضمن اشاره به مقایسه‌ی علی دشتی درباره‌ی حافظ و خاقانی در کتاب «شاعری دیرآشنا»، به مقایسه‌ی اشعار «سؤنمز» با آثار «حبیب ساهر» می‌پردازد؛ با این تفاوت که به عقیده‌ی ناقد «تکلّف» مورد تأکید علي دشتي را در این‌جا باید به «تبحّر» تبدیل ساخت. او با بیان نمونه‌هایی به نقد و بررسی شعر سؤنمز و مضامین به کار رفته در آن می‌پردازد.

بخش چهارم:
در میدان گنگره‌ها

۱. اشک سبلان

صدیق، ح. م. **دربارهٔ رُمان اشک سبلان؛** تهران: تالار فرهنگسرای اندیشه، ۱۳۸۷؛ کتاب‌نامه.

در این مطلب که از طرف استاد «دکتر ح. م. صدیق» برای سخنرانی در روز ۱۳۸۷/۹/۲۰ در جلسه‌ی رونمایی از کتاب «اشک سبلان» آماده شده بود، پیرامون رمان مذکور به بحث می‌نشیند و با مقایسه‌هایی که بین این رمان و رمان‌های موفق دیگر انجام می‌دهد، نقاط قوّت آن بر می‌شمارد.

۲. اوزان شعری در دیوان مختومقلی فراغی
(با نگاهی به پیشینه‌ی باستانی زبان ترکمنی)

محمدزاده صدیق، حسین. **اوزان شعری در دیوان مختومقلی فراغی؛** گلستان: اداره‌ی کل فرهنگ و ارشاد اسلامی، کنگره‌ی بین‌المللی «مختومعلی فراغی»، ۱۳۸۷.

متن حاضر مشتمل بر دو قسمت است:
در قسمت اول، به بحث پیرامونِ تاریخ زبان، ادبیات و فولکلور ترکمن پرداخته می‌شود، بدین ترتیب که بعد از ذکر ویژگی‌های ساختار آوایی و لغوی این زبان، سیر تکوین آن را در سه دوره‌ی نخستینه، مشترک و خودویژه با ذکر نمونه‌هایی بررسی می‌کند. و از فولکلور و ادبیات شفاهی ترکمن سخن گفته و آن را به پنج دسته تقسیم می‌کند.
در قسمت دوم، درباره‌ی اوزان هجایی و قالب‌های شعری موجود در دیوان مختومعلی سخن به میان می‌آید که به دو گونه‌ی بومی و عروضی قابل رؤیت است.

۳. تأثیر آفرینش نظامی بر ادبیات ترکی

محمدزاده صدیق، حسین. **تأثیر آفرینش نظامی بر ادبیات ترکی**؛ تبریز: دانشگاه تبریز، کنگره‌ی بین‌المللی «نظامی‌شناسی»، ۱۳۷۰؛ کتاب‌نامه.

در این متن از تأثیرگذاری آثار نظامی گنجوی در رسایی و تکامل شعر و ادب ترکی سخن به میان می‌آید. و همچنین خاطر نشان می‌گردد که آثار نظامی، شعر ترکی را با آرمان‌های خداجویی، عدالت‌پیشگی، بشردوستی و مبارزه با ستمگری درآمیخته است.
گفتنی است که متن این سخنرانی همچنین در همایشی که از سوی دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج برای شناخت ابعاد خلاقیت ادبی نظامی گنجوی تشکیل شده بود، توسط استاد ایراد گردید. و در چند نشریه نیز انتشار یافت.

۴. حاج غلامرضا مجدفر

صدیق، ح. م. **حاج غلامرضا مجدفر**؛ تهران، ۱۳۸۰.

متن این سخنرانی به مراسم بزرگداشت حاج غلامرضا مجدفر در تاریخ ۸۰/۶/۲۹ در تهران اختصاص دارد که در آن به بررسی آثار و افکار حاج غلامرضا مجدفر پرداخته می‌شود.

۵. حکیم هیدجی و آذربایجان فیلسوفلاری

محمدزاده صدیق، حسین. **حکیم هیدجی و آذربایجان فیلسوفلاری**؛ زنجان: همایش بزرگداشت مقام فلسفی حکیم ملامحمدعلی هیدجی، ۱۳۸۲؛ کتاب‌نامه.

در این متن پیرامون حکیم هیدجی و فیلسوفان آذربایجانی (سهروردی، ودود تبریزی، ملا عبدالله و ملا رجبعلی تبریزی) سخن می‌رود.

۶. خطیب تبریزی، شارح ابن سکّیت

محمدزاده صدیق، حسین. **خطیب تبریزی، شارح ابن سکّیت**؛ اهواز: کنگره‌ی «بزرگداشت ابن سکّیت»، ۱۳۷۳؛ کتاب‌نامه.

مقاله‌ی حاضر به معرفی «خطیب تبریزی»، شارح آثار ابن سکّیت – لغت‌شناس شیعی در عصر خلفای عباسی – و مدرس مدارس نظامیّه در زمان سلجوقیان پرداخته می‌شود.

۷. در مورد ادبیات قشقایی

محمدزاده صدیق، حسین. **در مورد ادبیات قشقایی**؛ تهران: فرهنگسرای بهمن، کنگره‌ی شعر و ادبیات قشقایی، ۱۳۷۰؛ کتاب‌نامه.

این مقاله به بررسی پیشینه‌ی زبان قشقایی می‌پردازد. و سیر تکوین زبان و گویش‌های ترکی و ادبیات آن را به سه دوره‌ی نخستینه، مشترک و همسان و خودویژه تقسیم کرده و درباره‌ی هرکدام به بحث می‌پردازد. و در این اثناء، ویژگی‌های موجود در ساختِ آوایی و ساختار لغوی و سازه‌پردازی این زبان را که باعثِ جدایی اندک آن از دیگر شاخه‌های زبان ترکی گردیده به دو دسته‌ی ویژگی‌های دیرپای یا سومری و خلجی و ویژگی‌های نوین یا صفوی تقسیم کرده و درباره‌ی آن‌ها توضیحاتی را ارائه می‌دهد.

۸. سبک آذربایجانی در شعر فارسی

محمدزاده صدیق، حسین. **سبک آذربایجانی در شعر فارسی**؛ ارومیه: دانشگاه ارومیه، کنگره‌ی بین‌المللی سبک آذربایجانی، ۱۳۷۶؛ کتاب‌نامه.

در این مقاله که به ریشه‌کاوی «سبک معروف به هندیِ» شعر فارسی در تاریخ نظم ترکی اختصاص دارد، نقش ملامحمد فضولی در تاریخ سبک‌شناسی فارسی مورد بررسی می‌گیرد. و از «سبک فضولی معروف به سبک هندی» و تأثیرپذیری صائب تبریزی – واضع سبک هندی در شعر فارسی – از فضولی سخن به میان می‌آید.

۹. سلسله‌ی مولویّه و شیخ شهاب‌الدین اهری

محمدزاده صدیق، حسین. **سلسه‌ی مولویه و شیخ شهاب‌الدین اهری**؛ اهر: کنگره‌ی شیخ شهاب‌الدین اهری، ۱۳۷۰؛ کتاب‌نامه.

در این مقاله ضمن معرفّی کتاب «تذکره‌ی مجالس» اثر غریبی تبریزی، به ذکر و معرّفی برخی از شعرای سلسله‌ی مولویه پرداخته می‌شود. و چگونگی ارتباط و وابستگی شیخ شهاب اهری به این سلسله بیان می‌گردد.

۱۰. عطار

ریتر، هلموت. **عطّار**؛ ترجمه‌ی ح. م. صدیق؛ نیشابور: کنگره‌ی بین‌المللی عطار؛ کتاب‌نامه.

متن این مقاله عبارت است از برگردان فارسی مقاله‌ای پژوهشگرانه از «هلموت ریتر» – ایرانشناس معروف آلمانی– که توسط استاد به نخستین کنگره‌ی بزرگداشت شیخ عطّار در نیشابور ارسال گردیده است. این مقاله مشتمل بر پژوهشی دقیق و علمی در

باب زندگانی و آثار عطّار نیشابوری است. و به بررسی تک تک آثار او می‌پردازد. و در انتها فهرستی از آثار مشکوک و یا ساختگی و منسوب به عطّار را ارائه می‌کند.

۱۱. فرزند ایل سرافراز

محمدزاده صدیق، حسین. **فرزند ایل سرافراز؛** تهران: ۱۳۷۹؛ کتاب‌نامه.

جزوه‌ی حاضر که به مناسبت کنگره‌ی بین‌المللی بررسیِ اندیشه‌های حکیم جهانگیرخان قشقایی به زبان فارسی نگارش یافته و از طرف استاد به دبیرخانه‌ی کنگره اهدا شده است، ابتدا مختصری از ایل قشقایی سخن می‌گوید؛ سپس به شرح زندگانی حکیم قشقایی می‌پردازد و از بُعدهای مختلف او را بررسی می‌کند. در انتها روایاتی چند را از زبان مردم عامه درباره‌ی او نقل می‌کند.

۱۲. کلیات غریبی منتشا

محمدزاده صدیق، حسین. **کلیات غریبی منتشا؛** تهران: کتابخانه‌ی مجلس شورای اسلامی، کنگره‌ی «معرفی نسخ خطی کتابخانه‌ی مجلس شورای اسلامی»؛ ۱۳۷۹؛ کتاب‌نامه.

این مقاله به معرفی و بررسیِ نسخه‌ی بسیار گران‌بها و منحصر به‌فردِ «کلیات غریبی منتشا»، فقیه و شاعر شیعی سده‌ی دهم، می‌پردازد.

۱۳. گامی برای تدوین کتابشناسی اوحدی مراغه‌ای

محمدزاده صدیق، حسین. **گامی برای تدوین کتابشناسی اوحدی مراغه‌ای؛** مراغه: کنگره‌ی بین المللی اوحدی مراغه‌ای، ۱۳۷۶.

این مقاله که مشتمل بر کتابشناسی چهل و نه اثر درباره‌ی رکن‌الدین اوحدی مراغه‌ای است، گامی است در راه تدوینِ کتابشناسیِ آثار این سخنور ژرف اندیش قرن هفتم که امروزه بررسی اندیشه‌های او و بحث در دقائق و ظرائف آثارش در کانون توجّه قرار گرفته است.

۱۴. منوچهری از دیدگاه مرحوم پرفسور احمد آتش

محمدزاده صدیق، حسین. **منوچهری از دیدگاه مرحوم پرفسور احمد آتش**؛ دامغان: دانشگاه دامغان، همایش منوچهری دامغانی، ۱۳۷۰؛ کتاب‌نامه.

در این مقاله دیدگاه‌های مرحوم احمد آتش – ایران‌شناس نامبردار ترکیه – در باب زندگی و افکار منوچهری به بوته‌ی بررسی گذاشته شده است.

۱۵. نگاهی به پیشینه‌ی باستانی زبان ترکمنی

محمدزاده صدیق، حسین. **نگاهی به پیشینه‌ی باستانی زبان ترکمنی**؛ تهران: دانشکده‌ی علوم اجتماعی دانشگاه تهران (گروه انسان‌شناسی)، همایش فرهنگ ترکمن، ۱۳۷۹.

در این مقاله پیرامون تاریخ زبان، ادبیات و فولکلور ترکمن سخن به میان می‌آید، بدین ترتیب که بعد از ذکر ویژگی‌های ساختار آوایی و لغوی این زبان، سیر تکوین آن را در سه دوره‌ی نخستینه، مشترک و خودویژه با ذکر نمونه‌هایی بررسی می‌کند. و در پایان از فولکلور و ادبیات شفاهی ترکمن سخن گفته و آن را به پنج دسته تقسیم می‌کند.

۱۶. نوع سیرسوژه در منظومه‌های نظامی

محمدزاده صدیق، حسین. **تأثیر آفرینش نظامی بر ادبیات ترکی**؛ تهران: دانشگاه تهران، کنگره‌ی بین‌المللی «نظامی‌شناسی»، ۱۳۷۰؛ کتاب‌نامه.

در این مقاله به بررسی نوع سیرسوژه‌ی داستانی موجود در منظومه‌های نظامی پرداخته می‌شود. و با بیان دلیل اثبات می‌شود که وی این نوع سیرسوژه را از شیوه‌ی داستان‌پردازیِ حماسه‌های دوازده‌گانه‌ی کتابِ «ددەقورقود»، کهن‌ترین اثر مکتوب آذربایجان، أخذ کرده است.

۱۷. ورود آق‌قویونلوها به آناطولی

محمدزاده‌ی صدیق، حسین. **ورود آق‌قویونلوها به آناطولی**؛ ترکیه: شهر باتمان. دانشگاه دیاربکر، ۱۳۸۷؛ کتاب‌نامه.

در این مقاله به تشریح چگونگی ورود آق‌قویونلوها به آناطولی پرداخته شده است.

بخش پنجم:

نشریات

۱. ادبیات در عصر نوین:

هفته‌نامه‌ی «ادبیات در عصر نوین» به عنوان ضمیمه‌ی روزنامه‌ی «عصر نوین» به صاحب امتیازی و سردبیری احمد بنی احمد در سال ۱۳۴۶ هـ . شـ . در تبریز انتشار می‌یافت. مطالب این هفته‌نامه به زبان‌های ترکی آذری و فارسی بود که توسط استاد و برخی از دوستان ایشان آماده‌ی چاپ می‌گردید. این نشریه در دو صفحه تنظیم می‌شد و به صورت هفتگی با شماره‌های پنج‌شنبه‌ی روزنامه‌ی «عصر نوین» منتشر می‌شد. محتوای آن نمونه‌های فولکلور آذربایجان مانند ترانه‌ها و ضرب‌المثل‌ها، مقالات روشنفکری و گاه داستان‌هایی از ماکسیم گورکی و .... بود. این هفته‌نامه به دسیسه‌ی ساواک بعد از انتشار دوازده شماره تعطیل گردید.

۲. هنر و اجتماع:

نشریه‌ی «هنر و اجتماع» به عنوان ضمیمه‌ی روزنامه‌ی «مهد آزادی» به صاحب امتیازی مرحوم حاج اسماعیل پیمان در سال ۱۳۴۷ هـ . شـ . در تبریز منتشر می‌شد. هفت شماره از این ویژه‌نامه به صورت هفتگی و به سردبیری استاد منتشر گردید که شماره‌ی اول آن به صمد بهرنگی و شماره‌ی هفتم آن به حبیب ساهر اختصاص داشت. این هفته‌نامه در شماره‌ی هشتم مورد هجوم ساواک قرار گرفت و استاد به همراه مرحوم حاج اسماعیل پیمان، مرحوم جواد پیمان – مدیر داخلی روزنامه – دستگیر شدند. اتهام استاد این بود که مردم را از طریق این نشریه به قیام مسلحانه علیه رژیم فرا می‌خواند. مطالب آن به زبان‌های فارسی و ترکی توسط استاد و دوستانش تهیه می‌شد و شامل مقالات دکتر صدیق درباره‌ی ادبیات و فولکلور آذربایجان، نمونه‌های ترکی از ادبیات شفاهی آذربایجان و مقالات روشنفکری با رویکرد انقلابی و ضد آمریکایی بود. از همکاران استاد در این ویژه‌نامه می‌توان بهروز دهقانی، علیرضا نابدل و مفتون امینی را نام برد.

گفتنی است که بعضی از مقالات استاد در این هفته‌نامه مانند: «واقف، شاعر زیبـایی و حقیقت»، «سایالار»، کتاب «دده قورقود، کهن‌ترین اثر مکتوب آذربایجان» بعـدها بـه صورت کتاب مستقل چاپ گردید.

۳. شعر و ادب آذری

مجله‌ی هفتگی «امید ایران» در تهران منتشر می‌شد و اسـتاد اداره‌ی بخـشی از آن را تحت عنوان «شعر و ادب آذری» عهده‌دار بودند. این بخش از سال ۱۳۴۹ هـ . شـ . در این مجلّه گنجانده شد که استاد مطالب آن را هر هفتـه از تبریـز ارسـال مـی‌کردنـد. مطالب این بخش تماماً بـه زبـان ترکـی آذری بـود و نمونـه‌هـایی از فولکلـور نظیـر بایاتی‌ها، ضرب‌المثل‌ها را در برمی‌گرفت. این بخش که استاد به تنهـایی مطـالبش را تهیه می‌کردند، بیش از ده شماره دوام نیاورد.

گفتنی است که استاد سلسله مقالات خـود تحـت عنـوان «روبـاه‌نامـه» را در چنـدین شماره از نشریّه‌ی مذکور به چاپ رسانید که بعدها بـه صـورت کتـاب چـاپ گردیـد. همچنین است مقاله‌های «مرداد و امرداد»، «ستارخان در فولکلور آذربایجان» و ...

۴. یولداش

این نشریه به صاحب امتیازی و سردبیری استاد در سال ۱۳۵۸ هــ . شــ . در تهـران منتشر می‌شد. مطالب این مجله که به صورت هفتگی انتشار می‌یافت، تماماً بـه زبـان ترکی آذری بود و حاوی بخش‌هایی چون: اخبار سیاسی، فرهنگی، مقـالات سیاسـی، ادبی، فلسفی، تاریخی و ...، اشعار شعرای دوره‌های کلاسیک و معاصر آذربایجان و ... می‌شد. این مجله با روحیه‌ی تند انقلابی پیشروترین مجلـه‌ی انقلابـی ایـران بعـد از پیروزی انقلاب اسلامی به شمار می‌رود که تیراژ آن به سی‌هزار نـسخه هـم رسـید و مورد استقبال عام قرار گرفت. انتشار این مجله بعد از شماره‌ی ۱۸ به مـدت دو هفتـه دچار وقفه گردید و پس از آن با اندکی تغییرِ رویه توانست شماره‌هـای ۱۹، ۲۰، ۲۱ را

نیز منتشر کند و بعد از آن به طور کلی تعطیل گردید. اغلب مطالب مجله‌ی مذکور توسط خود استاد تهیه می‌گردید. این مجله که در قطع وزیری منتشر می‌گردید در شماره‌های نخستین شامل چهل و هشت صفحه بود و از شماره‌ی هفتم به بعد به هشتاد صفحه رسید.

۵. آزادلیق

این نشریه به صورت هفتگی در سال ۱۳۵۸هـ . شـ . در تهران منتشر می‌شد. مطالب این نشریه که توسط استاد و شاگردانش تهیه می‌گردید، تماماً به زبان ترکی آذری بود و در هشت صفحه انتشار می‌یافت. این هفته‌نامه بیش از دو شماره دوام نیاورد و تعطیل شد.

۶. انقلاب یولوندا

این نشریه به صورت ماهنامه در طی سال‌های ۶۱ - ۱۳۶۰ هـ . شـ . در تهران منتشر می‌شد. استاد این نشریه را پس از بازگشت از ترکیه در چهل و هشت صفحه راه‌اندازی کرد. این ماهنامه با رویکرد انقلابی دارای سرمقاله‌های سیاسی، مقالات فلسفی، ادبی، اجتماعی، نقد کتاب، نمونه‌های شعر و فولکلور ترکی و ... بود. تمام مطالب این ماهنامه به زبان ترکی آذری، توسط استاد و شاگردان ایشان تهیه می‌شد. ده شماره از این ماهنامه در قطع رقعی و سه شماره‌ی دیگر در قطع رحلی انتشار یافت.

گفتنی است که داستان‌های کوتاه و رمان ترکی نیز به صورت پاورقی در این ماهنامه چاپ می‌شد.

۷. یئنی یول

فصل‌نامه‌ی «یئنی یول» در سال ۱۳۶۲ هـ . شـ . در تهران منتشر می‌شد. این فصل‌نامه که تنها چهار شماره از آن انتشار یافت، به موضوعات ادبی می‌پرداخت و حاوی مقالات تحقیقی و ادبی دکتر صدیق و همکاران ایشان بود که اغلب شاگردان و تربیت شدگان خود وی بودند. زبان این فصل‌نامه، ترکیِ آذری بود.

۸. یولتن انجمن زبان ترکی

گاهنامه‌ی مذکور در سال ۱۳۶۴ هـ . شـ . از سوی «انجمن زبان و ادب ترکی» که توسط استاد تأسیس شده بود انتشار می‌یافت. از جمله اعضای این انجمن آقایان فیروز رفاهی، مرتضی مجدفر، بهروز گلزاری و ... بودند که هر هفته یک بار در «دارالترجمه‌ی رسمی» دکتر صدیق تشکیل جلسه می‌دادند و به بحث و تبادل نظرهای ادبی و خواندن نمونه‌های آثار خویش می‌پرداختند. مطالب این گاهنامه به زبان‌های ترکی و فارسی بود که در قطع نیم‌ورقی و در چهل صفحه به صورت کپی تکثیر و انتشار می‌یافت. و چهار شماره از آن به چاپ رسید.

۹. سهند

هفته‌نامه‌ی سهند به عنوان ضمیمه‌ی روزنامه‌ی اطلاعات، اولین شماره‌ی خود را در تاریخ ۱۰/ ۱۲/ ۱۳۶۸ در تهران منتشر کرد. این مجموعه که انتشار آن به مدّت پانزده سال، یعنی تا سال ۱۳۸۳ ادامه یافت، گنجینه‌ی گرانبهایی از زبان و ادبیات آذربایجان اعم از کلاسیک و نوین به شمار می‌آید. مطالب این هفته‌نامه تماماً به زبان ترکی بوده و در چهار صفحه تنظیم می‌شده است که عبارتند از:

الف) صفحه‌ی اوّل مربوط به حوادث و اخبار جاری کشور بوده است.

ب) صفحه‌ی دوّم که به مطالب مذهبی و فرهنگی اختصاص داشته، ترجمه‌های علمی و ادیبانه‌ی استاد از متون مذهبی و دینی همچون: الله تانیما، پیغمبر تانیما، پیغمبرلردن

حیکایه‌لر، آذربایجانین شهید عالیملری، هامی ایچون اسلام و ... را شامل می‌شده که به صورت مسلسل در این صفحه به چاپ می‌رسیده است.

ج) صفحه‌ی سوّم به ادبیات، زبان، شعر و عرفان اختصاص داشته است. در این صفحه دستاوردهای علمی استاد در زمینه‌ی زبان و ادبیات ترکیِ ایران زمین به مرور منتشر می‌شده است.

د) صفحه‌ی چهار به مسایل سیاسی، اجتماعی، اقتصادی می‌پرداخته است.

گفتنی است که این مطالب همگی توسط استاد تألیف و یا ترجمه می‌شده است. البته در این میان افرادی نیز به استاد کمک می‌کردند و مطالبی را جهت چاپ ارسال می‌داشتند؛ ولی واقعیت امر این است که استاد به تنهایی و بعضاً به کمک شاگردانشان در این مسیر دشوار گام برداشته بودند.

ایشان سروده‌های خود را در این مجموعه با امضاهایی چون: حسین دؤزگون، حسین فاضل تبریزی، حسین سرخابلی و ... به چاپ می‌رسانیده‌اند.

بخش ششم:

مصاحبه‌ها

۱. دانشجو باید مدام در حال جهاد علمی باشد

مجلّه‌ی «خانواده»؛ سال ۱۳۷۴؛ مصاحبه‌کننده: آقای رزاقی.

محورهای گفت‌وگو:

الف.– در خصوص زندگانی استاد و نظرات ایشان پیرامون برخی مسایل، از جمله: دوران دانشجویی و استادان ایشان، سمت‌های فرهنگی ایشان، شیوه‌ی تدریس ایشان، رابطه‌ی استاد و دانشجو، ویژگی‌های یک دانشجوی خوب، آثار و تألیفات ایشان و ...

۲. لزوم اجرای اصل پانزده قانون اساسی

هفته‌نامه‌ی «فجر آذربایجان»؛ سال سوم؛ شماره‌ی ۱۱۵؛ تبریز، ۱۳۷۵؛ مصاحبه‌کننده: آقای بهروز ایمانی.

محورهای گفت‌وگو:

الف.– درخواست اجرای کامل اصل پانزدهم قانون اساسی و بهره‌مندی علمی از زبان ترکی در مراکز آموزشی و رسانه‌ها.

ب.– رابطه‌ی توجّه به ویژگی‌های قومی و ملّی با اصل اسلام و دین.

پ.– تبیین پیشینه‌ی زبان و ادبیات ترکی و تأثیر آن بر زبان فارسی.

۳. کشف کتاب «قارامجموعه»

نشریه‌ی «ندای آذرآبادگان»؛ سال چهل و هشتم؛ دوره‌ی سوم؛ شماره‌ی ۲۰؛ تبریز، ۱۳۷۷؛ مصاحبه‌کننده: آقای ابوالفضل وصالی.

محورهای گفت‌وگو:
الف.– کشف کتاب قارامجموعه.
ب.– معرّفی این کتاب و نسخه‌ی خطی مربوط به آن
پ.– بیانِ اهمیت این اثر در تاریخ ادبیات آذربایجان.
ت.– آماده کردن این کتاب برای چاپ.

۴. پیرامون «قارامجموعه» و «یادمان‌های ترکی باستان»

نشریه‌ی «ندای آذرآبادگان»؛ سال چهل و هشتم؛ دوره‌ی سوم؛ شماره‌ی ۲۱؛ تبریز، ۱۳۷۷؛ مصاحبه‌کننده: آقای مهندس امید نیایش.

محورهای گفت‌وگو:
الف.– پیرامون «قارامجموعه» و رساله‌ی «البویوروق» و نحوه‌ی کشف این مجموعه توسط استاد.
ب.– در خصوص ترکی باستان و کتاب «یادمان‌های ترکی باستان.»

۵. تلاش برای احیای نسخ خطی رسالات موسیقی

هفته‌نامه‌ی فرهنگی، هنری، اجتماعی «مهر»، سازمان تبلیغات اسلامی؛ تهران، ۱۳۷۸؛ مصاحبه‌کننده: آقای رضا مهدوی.

محورهای گفت‌وگو:
الف.– پیرامون درس «رسالات موسیقی» و شیوه‌ی کار استاد در احیای نسخه‌های خطی رسالات موسیقی.

۶. پیرامون زبان ترکی

هفته‌نامه‌ی «شمس تبریز»؛ سال دوّم، شماره ۳۷، ۳۹، ۴۰؛ تبریز، ۱۳۷۸؛ مصاحبه‌کننده: آقای علی حامد ایمان.

محورهای گفت‌وگو:

(قسمت اوّل)

الف.– بیان علّت نامگذاری زبان ترکی به نام‌های مختلف، همچون آذری، آذربایجانی، ترکی آذری و ...

ب.– تبیین این نظریه که: «زبان ترکی از قرن دهم در آذربایجان رایج شده و قبلاً زبان این منطقه فارسی بوده است.»

(قسمت دوّم)

الف.– تبیین این نظریه که:«زبان آذربایجان در قدیم "آذری" نام داشته و به تدریج از بین رفته و جای خود را به ترکی داده است.»

ب.– نحوه‌ی پیدایش پان‌ترکیسم و ماهیّت آن و تاریخ و عملکرد آن.

(قسمت سوّم)

الف: بیان اهداف دانشگاه‌ها در سطح جهان همچون: آکسفورد از تدریس زبان و ادبیات آذربایجانی.

۷. مسأله‌ی زبان در آذربایجان

هفته‌نامه‌ی «پیام نو»؛ سال دوم؛ شماره‌ی ۶۷؛ تبریز، ۱۳۷۸؛ مصاحبه‌کننده: آقای حیمد آرش آزاد.

محورهای گفت‌وگو:
الف.– معرفی سه الفبای ترکی به کار رفته در کتیبه‌های کهن (سومری، گـؤی تـورک، اویغوری.)
ب.– رابطه‌ی ترک‌ها با سایر اقوام ایرانی در روزگاران قـدیم و نحـوه‌ی ایمـان آوردن آن‌ها به دین اسلام و خدماتشان به اسلام و عرصه‌های مختلـف علمـی، فرهنگـی و ادبی.
پ.– بیان معنای واژه‌ی «آذری.»
ت.– تاریخ زبان ترکی در ایران قبل از صفویه.
ث.– تبیین چگونگیِ برخورد حکومت پهلوی با زبان ترکی و مردم آذربایجان.
ج.– اشاره به اصل پانزدهم قانون اساسی و تدریس زبان ترکی.

۸. با امام تا روستاهای آذربایجان

هفته‌نامه‌ی «کتاب هفته»؛ یک شنبه ۱۶ خـرداد مـاه ۱۳۷۸؛ مـصاحبه‌کننـده: مورتـوز تبریز اوغلو.

محورهای گفت‌وگو:
الف.– زمان شروع ترجمه‌ی آثار امام به ترکی آذری توسط استاد و تعـداد کتـاب‌هـای ترجمه شده.
ب.– انگیزه‌ی استاد در ترجمه‌ی این آثار و مشکلات و دشواری‌هـای موجـود در ایـن راه.
پ.– میزان ظرفیت زبان ترکی در جهت حفظ آثار فلسفی امام.

۹. تشکیل کلاس‌های زبان و ادبیات ترکی در دانشگاه شهید بهشتی تهران

هفته‌نامه‌ی «ندای آذرآبادگان»؛ دوره‌ی سوم؛ سال چهل و هشتم؛ شماره‌ی ۱۸؛ خرداد ماه ۱۳۷۸؛ مصاحبه‌کننده: آقای کامران کشتی‌بان.

محورهای گفت‌وگو:
الف.– چگونگی تشکیل کلاس زبان و ادبیات ترکی آذربایجانی در این دانشگاه.
ب.– مدت برپایی این کلاس‌ها و منابع تدریس در این درس و همچنین تعداد شرکت‌کنندگان در این کلاس‌ها.
ج.– علت عدم تشکیل این کلاس‌ها در تبریز و ارائه‌ی راهکار از سوی استاد به مسؤولان محلی تبریز در این رابطه.

۱۰. شوونیسم و فراماسونری

ویژه‌نامه‌ی نشریّه‌ی «امید زنجان» در تبریز؛ تابستان ۱۳۷۸؛ مصاحبه‌کننده: حجت‌الاسلام کسب‌دوست.

محورهای گفت‌وگو:
الف.– ارزیابی زبان و ادبیات ترکی در بین دانشجویان آذری و غیرآذری.
ب.– تبیین اهداف تدریس زبان و ادبیات ترکی در مراکز آموزشی.
پ.– علل عدم تدریس زبان ترکی در مراکز آموزشی کشور علیرغم اصل پانزدهم قانون اساسی مبنی بر گنجاندن آموزش و تحریر به زبان مادری.
ت.– ارزیابی عملکرد دوره‌ی پنجم مجلس شورای اسلامی در این رابطه.

۱۱. پیرامون «قارامجموعه»

روزنامه‌ی «ایران»؛ تهران، چهارشنبه ۱۰ آذر ماه ۱۳۷۸؛ مصاحبه‌کننده: خانم مریم‌السادات کوشه.

محورهای گفت‌وگو:
الف.- پیرامون چگونگی یافتن این مجموعه توسط استاد و چاپ این اثر توسط ایشان.

۱۲. تدریس زبان و ادبیات ترکی در دانشگاه تبریز

هفته‌نامه‌ی «ندای آذرآبادگان»؛ سال چهل و هشتم؛ دوره‌ی سوم؛ شماره‌ی ۲۹؛ شنبه ۷ دی ماه ۱۳۷۸؛ مصاحبه‌کننده: آقای مهندس امید نیایش.

محورهای گفت‌وگو:
الف.- پیرامون مکان و زمان شروع و اتمام کلاس‌ها.
ب.- نقش و وظایف مسؤولان تبریز در این رابطه و تشریح برنامه‌ی درسی استاد در این کلاس‌ها.

۱۳. دورنمای فرهنگی در آذربایجان

هفته‌نامه‌ی «شمس تبریز»؛ شماره‌ی ۵۸؛ تبریز ۱۳۷۹؛ مصاحبه‌کننده: آقای علی حامد ایمان.

محورهای گفت‌وگو:
الف.- پیرامون مراجعات مکتوب آقایان پرویز ورجاوند، پیروز مجتهدزاده و فارغ بورکه‌ای به مسؤولان جمهوری اسلامی برای خنثی‌سازی اقدام عملی دانشجویان و

جوانان آذربایجانی برای تـدریس زبـان ترکـی در مراکـز آموزشـی و وظیفـه‌ی قـشر روشنفکر آذربایجان در برابر این موضع‌گیری‌ها.
پ.– ترسیم دورنمای فرهنگی در آذربایجان با وجود معضلات فرهنگی.

۱۴. عصاره‌ی حکمت

(پیرامون کنگره‌ی حکیم جهانگیرخان قشقایی)

روزنامه‌ی «همشهری»؛ سه‌شنبه ۷ تیر ۱۳۷۹.

محورهای گفت‌وگو:
الف.– پیرامون زندگانی حکیم جهانگیرخان قشقایی و آثار به جا مانده از او.
ب.– زمینه‌های تبحّر حکیم قشقایی.
پ.– معرفی آثار و تألیفات خودشان درباره‌ی ادبیات قشقایی.
ت.– ارائه‌ی خلاصه‌ای از برنامه‌ی کنگره‌ی مذکور.

۱۵. گفت‌وگو پیرامون کنگره حکیم جهانگیر خان قشقایی

نشریه‌ی «حیات نو»؛ سال اول؛ شماره ۶۱؛ سه‌شنبه ۲۵ مرداد ۱۳۷۹؛ مـصاحبه‌کننـده: خانم خاطره رضیان.

محورهای گفت‌وگو:
الف:– تاریخ و محل برگزاری کنگـره‌ی بـین‌المللـی حکـیم جهانگیرخـان قـشقایی و اهمیت آن.
ب.– سخن گفتن پیرامون محل دفن حکیم قشقایی – گورستان «تخـت فـولاد»– و معرفی آن.
ج.– درباره‌ی محلّ تولد حکیم قشقایی و امّی بودن وی تا سن چهل سالگی.

۱۶. تاریخ زبان ترکی ایرانی

نشریه‌ی «سحر»؛ سال اوّل؛ شماره دوم؛ شهریور ماه ۱۳۷۹.

محورهای گفت‌وگو:
الف.– پیرامون ترکی مادر و پیشینه‌ی زبان ترکی در ایران.
ب.– در خصوص زبان آذری و سابقه و ماهیت دو کلمه‌ی «آذری» و «آذربایجان.»

۱۷. گفت‌وگو پیرامون فولکلور آذربایجان

نشریه‌ی «سحر»؛ آذر ماه ۱۳۷۹؛ مصاحبه‌کننده: آقای حمید شهانقی

محورهای گفت‌وگو:
الف.– معرّفی کتاب «سایالار، کهن‌ترین سرودهای مقدّس آذربایجان» – به عنوان نخستین کتاب استاد در حیطه‌ی فولکلور آذربایجان–، کتاب «هفت مقاله» و موضوعات آن، و کتاب «عاشیقلار.»
ب.– پیرامون این‌که افسانه چیست، کی به وجود آمده و رابطه‌ی آن با اسطوره چیست.
پ.– پیرامون حیوانات در قصّه‌های آذربایجان.
ت.– پیرامون تحقیقات استاد درباره‌ی کتاب «ددەقورقود.»

۱۸. گفت‌وگو با تاریخ

مجموعه‌ی «تاریخ ادبیات کودکان ایران»، بنیاد پژوهشی تاریخ ادبیات کودکان ایران، انتشارات چیستا؛ تهران، دی ماه ۱۳۷۹؛ مصاحبه‌کنندگان: خانم زهری قایینی و آقای محمدهادی محمدی.

محورهای گفت‌وگو:
الف.– مقایسه‌ی ادبیات شفاهی و ادبیات مکتوب در بین مردم در دوران پهلوی.
ب.– پیرامون افسانه‌ها و متل‌ها، نقّالان آن‌ها و چگونگی ثبت و سینه‌سپاری آن‌ها.
پ.– ویژگی‌های ادبیات شفاهی آذربایجان.

۱۹. پژوهشکده‌ی آذربایجان‌شناسی

هفته‌نامه‌ی دانشجویی «خزر»، دانشگاه تربیت معلم (آذربایجان)؛ تبریز، ۱۳۸۰؛ مصاحبه‌کننده: آقای امیر چهره‌گشا.

محورهای گفت‌وگو:
الف.– پیرامون طرح پیشنهادی تأسیس پژوهشکده‌ی آذربایجان‌شناسی توسط استاد.
ب.– ارزیابی جنبش مردمی ملت آذربایجان در این رابطه و روند آن در آینده.
پ.– پیرامون مطالبات محلی و خواست‌های تاریخی اقوام ایرانی و شیوه‌ی طرح مطالبات اقوام.
ت.– در خصوص کتاب «قارامجموعه.»

۲۰. قره‌باغ مسأله‌ی جهان اسلام است

نشریه‌ی دانشجویی «دوزگون خبر»، دانشگاه تربیت مدرس؛ تهران،۱۳۸۰؛ مصاحبه‌کننده: آقای سیدین‌زاده.

محورهای گفت‌وگو:
الف.– پیرامون آینده‌ی مسأله‌ی قره‌باغ و زمان تشکیل دولت ارمنستان.
ب.– نقش پان‌ایرانیسم‌ها در مورد مسأله‌ی قره‌باغ و تشریح وظایف دانشجویان در این رابطه.

۲۱. هویت افراد قابل انکار نیست

هفته‌نامه‌ی «سینا»؛ سال ۱۳۸۰؛ مصاحبه‌کننده: آقای شریفی.

محورهای گفت‌وگو:
الف.– پیرامون مسأله‌ی «هویت» و «بحران هویت.»
ب.– در خصوص تاریخ همدان و نقش ترکان در این استان و فعالیّت‌های استاد در راستای زبان ترکی و لهجه‌های آن.
پ.– پیرامون پیشهاد طرح تأسیس فرهنگستان زبان ترکی از جانب استاد با هدف یکسان‌سازی در کتابت این زبان و حدود فرهنگی و جغرافیایی آذربایجان.

۲۲. مراسم اختتامیه‌ی کلاس‌های ادبیات ترکی در دانشگاه صنعتی اصفهان

نشریه‌ی «پیک آذر»؛ شماره پنجم؛ خرداد ماه ۱۳۸۰؛ مصاحبه‌کننده: آقای مهندس ساسان ضحّاک.

محورهای گفت‌وگو:
الف.– پیرامون وضعیّت کلاس‌ها و میزان استقبال دانشجویان از این کلاس‌ها.
ب.– پیرامون نحوه‌ی برگزاری مراسم فارغ‌التحصیلی دانشجویان این کلاس‌ها.
پ.– پیرامون آینده‌ی درس دو واحدی زبان و ادبیات ترکی در سطح ملی – کشوری، با توجّه به ایجاد تحولی جدید در اجرای مصوبه‌ی وزرات علوم، تحقیقات و فناوری در این رابطه.
ت.– پیرامون «ترکی‌ستیزی.»

۲۳. درباره‌ی قارامجموعه

تهران، آذر ماه ۱۳۸۰؛ مصاحبه‌کننده: آقای مهندس ابراهیم رف رف. متن این گفت‌وگو به عنوان ضمیمه‌ی رایگان کتاب «قارامجموعه» چاپ و تکثیر شده است.

محورهای گفت‌وگو

الف.– پیرامون قارامجموعه و مؤلف آن.

ب.– در خصوص ارتباط «قارامجموعه» و نظریّه‌ی «زبان آذری» کسروی.

پ.– پیرامون ارتباط کتاب فارسی «صفوة الصفا» و کتاب ترکی «قارامجموعه».

ت.– پیرامون سمینار «اورتوگرافی» و ارزیابی نقش آن در ارتقاء موقعیّت زبان ترکی.

۲۴. دکتر صدیق، مترجم آثار امام به زبان ترکی:

نشریه‌ی «قرار»؛ شماره‌ی ۳؛ شهریور ماه ۱۳۸۱؛ مصاحبه‌کننده: خانم مریم منافی ملایوسفی.

محورهای گفت‌وگو:

الف.– پیرامون زمان شروع و نحوه‌ی فعالیّت در زمینه‌ی ترجمه‌ی آثار امام به زبان ترکی، و مشکلات و دشواری‌هایی که در کار این ترجمه و انتقال مفاهیم وجود داشت. از جمله: برگرداندن برخی اصطلاحات به زبان ترکی به گونه‌ای که منظور و هدف خاص بیان حضرت امام را به دنبال داشته باشد.

ب.– پیرامون نخستین اثر امام که توسط استاد به زبان ترکی آذری ترجمه گردید.

پ.– پیرامون قالب‌های شعر ترکی و استفاده از آن‌ها در ترجمه‌ی آثار امام، و نقش زبان ترکی در حفظ و انتقال آثار غنی به جا مانده از گذشته.

ت.– میزان تأثیر شناخت استاد نسبت به امام خمینی در ترجمه‌ی آثار ایشان.

ث.– در خصوص تأسیس و راه‌اندازی «بنیاد نشر متون اسلامی» به ترکی آذری توسط استاد.
ج.– تاریخچه‌ی ادبیات عرفانی ترکی در ایران.

۲۵. زبان ترکی، واژه‌سازترین زبان دنیا

(قسمت اول)

نشریّه‌ی «ارمغان آذربایجان»؛ سال اوّل؛ شماره ۵؛ نیمه دوم مهرماه ۱۳۸۱؛ مصاحبه‌کننده: آقای محمد مرادی.

محورهای گفت‌وگو:
الف.– پیرامون قدمت زبان ترکی و اقوامی که با این‌که کل ساختار زبانشان با ترکی متفاوت است سعی می‌کنند با پاره‌ای تشابهات ظاهری اسامی و یا صِرف این‌که محدوده‌ی جغرافیایی آن تمدن‌ها گوشه‌ای از سرزمین فعلی آنان را در بر گرفته بود، خود را بازماندگان آن اقوام بخوانند.
ب.– در خصوص گستره‌ی جغرافیایی آذربایجان.
پ.– پیرامون مقایسه‌ی زبان ترکی آذری با زبان‌های ایرانی از جمله فارسی و عربی.
ت.– پیرامون این جمله که «زبان ترکی، واسطه‌ی کامپیوتر است؟» و جایگاه زبان ترکی در بین تمدّن‌های اروپایی و شرق پیشرفته از لحاظ علمی، اقتصادی و فرهنگی.
ث.– میزان افعال ساده و واژه‌سازی هر فعل ساده در زبان ترکی.
چ.– میزان نسخ خطّی ترکی در مقایسه با نسخ خطی عربی و فارسی.
ح.– پیرامون اشعار و آثار صادقی، شاعر قرن دهم.
خ.– پیرامون مبادلاتِ نسخ خطی بین کشورها.

(قسمت دوم)

نشریه‌ی «ارمغـان آذربایجـان»؛ سـال اول؛ شـماره ۶؛ نیمـه‌ی اول آبـان مـاه ۱۳۸۱؛ مصاحبه‌کننده: آقای محمد مرادی.

محورهای گفت‌وگو:

الف.– پیرامون تفاوت‌های گفتاری موجود بین بیست و نه لهجه‌ی رایج زبان ترکی و ایجاد یک لهجه‌ی مشترک.

ب.– پیرامون طرح مسائل اقتصادی از جانب شوونیست‌ها به عنوان تنها مشکل آذربایجان و اهداف آن‌ها از طرح این نقشه.

پ.– پیرامون اصل پانزدهم قانون اساسی و اقدامات صورت گرفته از طرف مقامات مسؤول دولت در این جهت.

ت.– پیرامون رسم‌الخط زبان ترکی در ایران.

۲۶. زندگی‌نامه‌ی استاد

(قسمت اول)

ماهنامه‌ی «معلم»؛ سال بیست و یکم؛ شماره‌ی ۶؛ اسـفندماه ۱۳۸۱؛ مـصاحبه‌کننـده: آقای جواد محقّق.

محورهای گفت‌وگو:

الف.– شرح زندگی و معرفی فعالیت‌های علمی ایشان از آغاز تا سال به امروز و شرح برخی آثار ایشان، همچون: پنج نمایشنامه‌ی میرزا آقـا تبریـزی، قارامجموعـه، امثـال لقمان مرحوم رشدیه، نصاب اعتماد و ...

ب.– شرح فعالیت‌های سیاسی استاد در دوران دانشجویی.

پ.– توضیح پیرامون احمد کسروی و تئوری او.

(قسمت دوّم)

ماهنامه‌ی «معلم»؛ سال بیست و یکم؛ شماره‌ی ۷؛ فروردین ماه ۱۳۸۲؛ مصاحبه‌کننده: آقای جواد محقّق.

محورهای گفت‌وگو:

الف.– پیرامون زبان ترکی و آموزش آن در مناطق ترک‌نشین.

ب.– پیرامون ماجرای اهداف کتاب‌خانه‌ی شخصی به یک کتابخانه‌ی عمومی.

پ.– پیرامون سفر به آذربایجان از طرف آکادمی علوم آذربایجان در سال ۱۳۸۰.

ت.– شرح فعالیّت‌های مطبوعاتی، آثار در دست چاپ و فهرست کنگره‌های داخلی و خارجی که در آن‌ها شرکت کردند.

۲۷. بازشناخت فولکلور آذربایجان

هفته‌نامه‌ی «فرجام»؛ دوره‌ی جدید؛ شماره‌ی اول؛ ۱ مهر ماه ۱۳۸۲؛ مصاحبه‌کننده: آقای ائلیار آذران.

محورهای گفت‌وگو:

الف.– تعریف فولکلور و اهمیت و کاربرد آن.

ب.– پیرامون این که افسانه چیست و کی به وجود آمده و رابطه‌ی آن با اسطوره چیست.

پ.– پیرامون حیوانات در قصّه‌های آذربایجان.

ت.– پیرامون زمان شروع به کار گردآوری و تجزیه و تحلیل مواد فولکلور و انتشار این متون از جانب استاد و آثار ایشان در این زمینه.

۲۸. فرزند بلندآوازه‌ی آذربایجان

نشریه‌ی «ارمغان آذربایجان»؛ آبان ماه ۱۳۸۲؛ مصاحبه‌کننده: آقای صمد اسماعیلی.

محورهای گفت‌وگو:

(قسمت اول)

الف.– شرح زندگانی استاد و خدمات بی‌شائبه‌ی ایشان به فرهنگ آذربایجان.
ب.– پیرامون «قارامجموعه.»
پ.– پیرامون انتقال مجوز نشریه‌ی «سهند» به غیر و تغییر زبان آن.

(قسمت دوم)

الف.– پیرامون تأثیر مجلس اصلاح‌طلبان بر فرهنگ غنی آذربایجان.
ب.– پیرامون طرح بنیاد آذربایجان‌شناسی.
پ.– پیرامونِ عملکرد صدا و سیما و تأثیر آن بر فرهنگ اصیل ترک و ایران.

۲۹. گفت‌وگو پیرامون کنگره‌ی حکیم هیدجی (۱)

نشریه‌ی «بهار زنجان»؛ شماره ۸۱؛ سه‌شنبه ۹ دی ماه ۱۳۸۲؛ مصاحبه‌کننده: خانم زینب ضیایی.

محورهای گفت‌وگو:

الف.– پیرامون کنگره‌ی بین‌المللی حکیم هیدجی.
ب.– معرّفی شخصیت حکیم هیدجی.
پ.– ارائه‌ی توضیح پیرامون اعطای دکترای زبان و ادبیات ترکی آذربایجانی به دو تن از فعالان فرهنگی آذربایجان از جانب ایشان.

ت.– نظر استاد پیرامون تجزیه‌طلب خواندن ادیبان و اندیشمندان ادبیات ترکی از سوی برخی افراد.

۳۰. گفت‌وگو پیرامون کنگره‌ی حکیم هیدجی (۲)

نشریه‌ی «بهار زنجان»؛ پنجشنبه ۱۸ دی ماه ۱۳۸۲؛ مصاحبه‌کننده: آقای جواد کریمی.

محورهای گفت‌وگو:
الف.– درباره‌ی شخصیّت حکیم هیدجی.
ب.– سخن گفتن پیرامون سطح علمی همایش حکیم هیدجی و نقاط ضعف موجود در این همایش.
پ.– توصیه‌های استاد برای هیدجی‌شناسی.

۳۱. واژه‌پژوهی سخت باور

(به بهانه‌ی انتشار ترجمه‌ی فارسی کتاب «دیوان لغات‌الترک»)

روزنامه‌ی «همشهری»؛ پنج‌شنبه ۱ اردیبهشت ۱۳۸۴؛ مصاحبه‌کننده: آقای مرتضی مجدفر.

محورهای گفت‌وگو:
الف.– انگیزه و دلیل احساس ضرورت وی در ترجمه‌ی «دیوان لغات‌الترک» به فارسی.
ب.– پیرامونِ موضوع «دیوان لغات‌الترک» و تأثیرگذاری آن در سیر تاریخ ادبیات فارسی.
پ.– علّت نام‌گذاری این کتاب به «دیوان لغات‌الترک.»

ت.– بررسی جایگاه این کتاب در جامعه‌ی ایران از منظر ادبیات تطبیقی.

۳۲. پیرامون ترکمن

هفته نامه‌ی «صحرا»؛ گنبد کاووس، شنبه ۱۳ دی ماه ۱۳۸۴؛ مصاحبه‌کننده: آقای لطیف ایزدی.

محورهای گفت‌وگو:
الف.– در خصوص ریشه و وجه تسمیه‌ی واژه‌های ترک و ترکمن.
ب.– دوره‌های تاریخ ادبیات ترکی، میراث ادبی ترکان ایران و چهره‌های شاخص آن در طول تاریخ.
پ.– درباره‌ی زبان ترکی و شاخه‌های مختلف آن.
ت.– نظر استاد پیرامون برگزاری مراسم گرامی‌داشت امیر علیشیر نوایی.

۳۳. پیرامون منظومه‌ی «حیدربابایا سلام» اثر استاد شهریار.

بخش فرهنگی – هنری «ایسکانیوز»؛ تهران، ۱۳۸۵.

محورهای گفت‌وگو:
الف.– در خصوص منظومه‌ی «حیدر بابایا سلام» و بررسی آن از زاویه‌ی خلق تصاویر انسانی.
ب.– پیرامون ویژگی‌های این منظومه و ترجمه‌ی این اثر به زبان‌های دیگر.

۳۴. پیرامون دیوان اشعار ترکی ملامحمد فضولی

بخش فرهنگی – هنری «ایسکانیوز»؛ ۸ خرداد ماه ۱۳۸۵؛ مصاحبه‌کننده: آقای حیدری.

محورهای گفت‌وگو:
الف.– پیرامون شخصیّت و اشعار حکیم ملامحمّد فضولی.
ب.– تبیین نوع نگاه فضولی در اشعارش.

۳۵. نخستین ترجمه‌های ترکی آثار مولوی

بخش فرهنگی – هنری «ایسکانیوز»؛ ۲۱ خرداد ماه ۱۳۸۵.

محورهای گفت‌وگو:
الف.– پیرامون نخسین ترجمه‌های آثار مولوی.

۳۶. پیرامون کوراوغلو

بخش فرهنگی – هنری «ایسکانیوز»؛ تهران، ۳۰ خرداد ماه ۱۳۸۵.

محورهای گفت‌وگو:
الف.– جایگاه کوراوغلو در ادبیات آذربایجان.
ب.– پیرامون ویژگی‌های منحصر به فرد کوراوغلو.

۳۷. آموزش زبان رسمی نباید سبب نابودی زبانهای غیررسمی شود

نشریه‌ی «نوید آذربایجان»؛ مصاحبه‌کننده: خانم خاطره رضیان.

محورهای گفت‌وگو:
الف.– پیشینه‌ی زبان ترکی در ایران و میزان تأثیر آن بر زبان فارسی.
ب.– راهکارهای قانونی باری تأسیس رشته‌های زبان و ادبیات ترکی و ادبیات تطبیقی در دانشگاه‌های کشور.

پ.– پیرامون زبان رسمی کشور و عامل ایجاد یکپارچگی میان ایرانیان.

۳۸. پیرامون ابن سیناپژوهی

هفته‌نامه‌ی «سینا»، همدان، مصاحبه‌کننده: آقای شریفی.

محورهای مصاحبه:
الف.– بیان نقش ابن سینا در تاریخ فلسفه‌ی اسلامی.
ب.– پیرامون زندگانی ابن سینا و شیوه‌ی خاص او در نگارش به زبان عربی با توجه به این‌که این زبان را بعدها آموخته بود.

بخش هفتم:

درباره‌ی استاد

۱. ائل قایغی‌سی

چهره‌گشا؛ امیر. **ائل قایغی‌سی**؛ چاپ اول؛ تهران: مؤلف، ۱۳۸۳؛ تک جلدی؛ ۱۰۵ ص.؛ رقعی.

کتاب در انتها شامل کتاب‌نامه است.

کتاب حاضر که زندگینامه و آثار استاد را به زبان ترکی و فارسی شامل می‌شود، مشتمل بر ۴ فصل است:
فصل اول: نگاه کلی به زندگی استاد از سال ۱۳۲۴ تا به امروز دارد.
فصل دوم: آراء و افکار دکتر صدیق در مورد حوادث مختلف کشور مخصوصاً نظرات ایشان در زمینه‌ی مسائل فرهنگی و اجتماعی آذربایجان آورده شده است.
فصل سوم: اختصاص به مقالات علمی در ارزیابی آثار ایشان دارد.
فصل چهارم: اشعاری از دفتر شعر ایشان آورده شده است.

۲. ادراکات

شکرخدایی، سید احسان (گردآورنده و مؤلف.) **ادراکات: از تقریرات پیر رها**؛ [بی‌جا]؛ تهران: گردآورنده، ۱۳۸۴؛ تک جلدی؛ ۱۲۸ ص.: عکس؛ رقعی.

مجموعه‌ی حاضر شامل هفتاد و سه قسمت از سخنان قصار استاد در موضوعات مختلف عرفانی، سیر و سلوک، آداب طریقت و ... می‌باشد که توسط یکی از شاگردان طریقت‌جوی ایشان گردآوری شده است.

۳. اندر یافت تو: سخنان پیر سلطان رها

سلطان رها (حسین محمدزاده صدیق.) **اندر یافت تو: سخنان پیر سلطان رها**؛ اقتباس و برداشت از سید احسان شکرخدایی؛ چاپ اول؛ تهران: دانشگاهیان، ۱۳۸۴؛ تک جلدی؛ ۱۱۲ ص.؛ رقعی.

کتاب حاضر سخنان استاد با مضامین عرفان، خودشناسی و آداب طریقت به زبان فارسی است که توسط یکی از شاگردان ایشان اقتباس و گردآوری شده است.

۴. ائلیمیزین آجیان یاراسی

کریمی، محمدرضا. ائلیمیزین **آجیان یاراسی (شرح زندگی و آثار دکتر حسین محمدزاده صدیق)**؛ چاپ اول؛ تهران: حسین محمدزاده صدیق، ۱۳۸۰؛ تک جلدی؛ ۸۸ ص.: عکس؛ رقعی.

عنوان موجود در صفحه‌ی آخر کتاب:
ELİMİZİN ACIYAN YARASI (Dr. Hüseyin Düzgün yaşayışı və yaradıcılığı)

کتاب حاضر زندگانی و افکار و آثار استاد را به زبان ترکی شرح می‌دهد.

۵. بیر بؤلوک دورنا

محمدزاده صدیق، حسین (حسین دؤزگون.) بیر بؤلوک دورنا؛ مقدمه و حاشیه: صدیار وظیفه (ائل اوغلو)؛ چاپ اوّل؛ تهران: زوفا، ۱۳۸۱؛ تک جلدی؛ ۷۵ ص.؛ رقعی.

عنوان صفحه‌ی آخر کتاب:
BİR BÖLÜK DURNA

کتاب حاضر مجموعه اشعار ایشان در موضوعات مختلف است که به زبان ترکی سروده شده است. و توسط آقای صدیار وظیفه (ائل اوغلو) از مجموعه‌های شعری استاد گردآوری و در دو بخش تنظیم شده است:
بخش اول: یئنی شعرلر (شعرهای نو.)
بخش دوم: غزللر (غزلیات.)

۶. چند گفتار پیرامون پنج نمایشنامه‌ی میرزا آقا تبریزی

سالک، حمید (گردآورنده.) چند گفتار پیرامون پنج نمایشنامه‌ی میرزا آقا تبریزی؛ چاپ اول؛ تبریز: نوبل، ۲۵۳۷ (۱۳۵۷)؛ تک جلدی؛ ۷۴ ص.؛ رقعی.

مجموعه‌ی حاضر به جهت انتشار «پنج نمایشنامه‌ی فارسی نخستین فارسی» از میرزا آقا تبریزی – نمایشنامه‌نویس آذربایجانی الأصل – که به همت استاد برای اولین بار به طور کامل و تحقیقی در ایران منتشر گردید، تنظیم و تدوین شده است. و مشتمل بر پنج گفتار پیرامون نمایشنامه‌های میرزا آقا است.

۷. دکتر صدیق و هویت آذربایجان

نیایش، امید. **دکتر صدیق و هویت آذربایجان (شرح احوال و آثار استاد دکتر حسین محمدزاده صدیق)**؛ چاپ اول؛ تهران: زوفا، ۱۳۸۱؛ تک جلدی؛ ۹۵ ص.؛ رقعی.

کتاب در انتها شامل کتاب‌نامه است.

نویسنده ابتداء سخن را با مروری بر پیشینه‌ی زبان و ادبیات ترکی و ادبیات معاصر آذربایجان آغاز می‌کند. آنگاه زندگانی و آثار و افکار استاد را موضوع بحث و گفت‌وگو

قرار داده و پس از شرح احوال و آثارش، از نقش وی در جنبش فرهنگی آذربایجان در روزگار ما سخن می‌گوید.

۸. دیوان رها

شکرخدایی، سید احسان. **دیوان رها؛** چاپ اول؛ تهران: تکدرخت، ۱۳۸۷؛ تک جلدی؛ ۱۶۱ ص.؛ رقعی.

کتاب حاضر مجموعه غزلیات سید احسان شکرخدایی – از شاگردان طریقتْ پیشه‌ی استاد – با مضامین عرفانی و به زبان فارسی است که مخاطب در همه‌ی آن‌ها استاد است. این مجموعه شامل ۱۵۱ غزل به همراه یک مستزاد است.

۹. روزها با استاد

شکرخدایی، سید احسان (گردآورنده.) **روزها با استاد؛** چاپ اول؛ تبریز، ۱۳۸۷؛ تک جلدی؛ ۱۱۲ ص.؛ جیبی.

کتاب حاضر مجموعه سخنان قصار و جملات معنوی استاد را شامل می‌شود که دربرگیرنده‌ی موضوعاتی چون خودشناسی و نشان دادن راه و رسم زندگی و ... می‌باشد.

۱۰. زندگی و بعضی از آثار دکتر محمدزاده صدیق

دمیر، آیدین. **زندگی و بعضی از آثار دکتر محمدزاده صدیق؛** استاد راهنما: دوچنت دکتر بیلگه‌خان آ. گؤک داغ؛ ۲۰۰۲؛ مقطع کارشناسی رشته‌ی زبان و ادبیات ترکی دانشکده‌ی ادبیات دانشگاه قرق قلعه (ترکیه)؛ ۲۲۹ص.: کتابنامه.

DEMİR, AYDIN. DOCTOR MUHAMMAD SIDDIK'IN HAYATI və BAZI ESERLERİ;KIRIKKALE:2002.

مجموعه‌ی حاضر که پایان‌نامه‌ی مقطع کارشناسی است، با هدف شناساندن دکتر صدیق و خدمات فرهنگی ایشان به ادبیات ترکی، در سه بخش تدوین شده است که عبارتند از:

الف.– شرح زندگانی استاد.

ب.– برگردان کتاب «ایلیمیزین آجیان یاراسی» نوشته‌ی دکتر محمدرضا کریمی پیرامون زندگانی، افکار و آثار استاد.

ج.– ذکر نمونه‌هایی از اشعار استاد از دو کتاب «زنگان لوحه‌لری» و «شیخ محمد خیابانی حماسه‌سی.»

لازم به ذکر است که زبان این پایان‌نامه ترکی استانبولی بوده و تماماً به لاتین نگارش یافته است.

۱۱. سؤز سوراغیندا

ایمانی، بهروز. **سؤز سواغیندا (به دنبال سخن): نگاهی به سروده‌های دکتر حسین دؤزگون)**؛ چاپ اول؛ تهران: مؤلف، ۱۳۷۹؛ تک جلدی؛ ۱۰۲ ص.: عکس؛ رقعی.

در این کتاب، مؤلف پس از ارائه‌ی مقاله‌ای تحلیلی درباره‌ی کیفیت نقد شعر و تاریخ نقد شعر آذربایجان، هفت مجموعه شعر استاد را که عبارتند از: «کیچیک شعرلر، یورد غزللری، اوچغون داخما، باکی لوحه‌لری، قاشقایی لوحه‌لری، زنگان لوحه‌لری و آنامـا هدیه» مورد نقد و بررسی قرار می‌دهد. کتاب حاضر به زبان ترکی تألیف شده است.

۱۲. عمادالدین نسیمی و نهضت حروفیه

خمارلو، تقی (تدوین.) **عمادالدین نسیمی و نهضت حروفیه**؛ چاپ اول؛ تبریز: تلاش، ۲۵۳۷ (۱۳۵۷)؛ تک جلدی؛ ۴۴ص.؛ رقعی.

عنوان روی جلد: عمادالدین نسیمی و نهضت حروفیه: سه گفتار پیرامون عمادالدین نسیمی، شاعر انسانگرای آذری و جنبش مترقّی مردم آذربجان تحت عنوان حروفیه.

در این مجموعه که مشتمل بر سه مقاله است، گردآورنده بخشی از مقدمه‌ی استاد بر کتاب «درام نسیمی» نوشته‌ی فریدون آشوروف را تحت عنوان «خلاقیت نسیمی» ذکر می‌کند.

۱۳. فرجام طرح بنیاد آذربایجان‌شناسی

حیدری، لیلا؛ **فرجام طرح بنیاد آذربایجان‌شناسی**؛ چاپ اول؛ تهران: مؤلف، ۱۳۸۱؛ تک جلدی؛ ۸۷ ص.: نمونه، عکس؛ رقعی.

کتاب حاضر که به زبان ترکی و فارسی است، ابتدا نگاهی کوتاه به زندگانی استاد دارد. سپس با حفظ بی‌طرفی، از طرح پیشنهادی ایشان تحت عنوان «بنیاد آذربایجانی»، مکاتبات وی با ارگان‌های ذی‌ربط در این رابطه، مخالفت‌ها و بی‌اعتنایی‌ها، حمایت‌ها و اتمام حجت ایشان با مسؤولان فرهنگی شهر تبریز در ضمن نامه‌ای سرگشاده سخن می‌گوید و قضاوت را به دست خوانندگان می‌سپارد. به انتهای کتاب، پیش‌نویس اساسنامه‌ی پیشنهادی کتابخانه‌ی وقفی دکتر صدیق و تصویر تعدادی از مکاتبات مهم ضمیمه شده است.

۱۴. قارامجموعه

صفی‌الدین اردبیلی، اسحاق بن جبرئیل. **قارامجموعه**؛ تدوین: حسین محمدزاده صدیق؛ به اهتمام دکتر اسلام غریبلی؛ چاپ اول؛ باکو: نشر جاویدان،۲۰۰۴؛ تک جلدی؛ ۱۳۹ص.؛ رقعی.

ŞEYX SƏFİƏDDİN ƏRDƏBİLİ. QARA MƏCMUƏ(Şeyx Səfiəddin Ərdəbilinin şe'rləri, sözləri, izah və şərhlərin müəllifi); Doctor Hüseyn Məhəmməszadə Sədiqin hazırlayıb nəşr etdirdiyi mətn əsəsında (Tehran – 2001- ci il) transliterasiya edib çapa hazırlayan, ön söz, izah və şərhlərin müəllifi; f. e. n. Dosent İSLAM QƏRİBİİ; Redaktoru, farsça mətn və beytlərin tərcüməçisi: f. e. n. MƏSİAĞA MƏHƏMMƏDİ; Rə'yçilər: t. e. d.I prof. ŞÖVKƏT TAĞIYEVA, f. e. n.:İMAMVERDİ HƏMİDOV;BAKI:CAVIDAN,2004;139 P.

کتاب حاضر که توسط استاد در سال ۱۳۸۰ در ایران به چاپ رسیده بود، با مقدمه‌ی دوچنت دکتر اسلام غریبلی و حروف‌نگاری جدید لاتین به همراه شرح لغات در سال ۲۰۰۴ م. در باکو چاپ شده است. گفتنی است که ابیات و عبارات فارسی را در این چاپ «مسیح آقامحمدی» به ترکی ترجمه کرده است.

۱۵. قارامجموعه از منظر واژه‌شناسی

نائبی، محمدصادق. **قارامجموعه از منظر واژه‌شناسی**؛ چاپ اول؛ تهران: مؤلف، ۱۳۸۰؛ تک جلدی؛ ۷۱ ص.؛ رقعی.

مؤلف که در مسیر قارامجموعه‌پژوهی دنباله‌رو کارهای علمی – پژوهشی استاد است این اثر را به جهت ارج نهادن به مقام علمی استاد به ایشان تقدیم کرده است.

۱۶. کوه در کوله‌پشتی

حیدری، یعقوب. کوه در کوله‌پشتی؛ چاپ اول؛ تهران: تکدرخت، ۱۳۸۷؛ تک جلدی؛ ۴۷ ص.: عکس؛ رقعی.

کتاب حاضر که در قالب داستان و با هدف شناساندن استاد و خدمات فرهنگی ایشان برای نوجوانان نگارش یافته است، به زبان فارسی است. نویسنده، استاد را که قهرمان داستان اوست با لفظ «پیرمرد» خطاب می‌کند. و در انتها او را به طور کامل معرفی کرده و سالشمار زندگی او را می‌آورد.

۱۷. گوللر آچاجاق

محمدزاده صدیق، حسین (حسین دؤزگون.) **گوللر آچاجاق**؛ مقدمه و حواشی از رضا همراز؛ چاپ اول؛ تبریز: حسین محمدزاده صدیق، ۱۳۸۰؛ تک جلدی؛ ۱۲۶ ص.؛ رقعی.

کتاب حاضر برگزیده‌ای از مجموعه‌های شعری استاد است که به زبان ترکی سروده شده است و توسط آقای رضا همراز گردآوری و به چاپ رسیده است. این مجموعه‌ها عبارتند از:
۱. کیچیک شعرلر، ۲. آناما هدیه، ۳. قاشقایی لؤوحه‌لری، ۴. یورد غزل‌لری، ۵. شیخ محمد خیابانی حماسه‌سی، ۶. باکی لؤوحه‌لری، ۷. صمد بهرنگی منظومه‌سی، ۸. اوچغون داخما.
از آن‌جا که در این کتاب‌شناسی به همه‌ی این مجموعه‌های شعری که هریک به صورت مستقل به چاپ رسیده‌اند، به صورت جداگانه پرداخته شده است لذا از ارائه‌ی توضیحات بیشتر درباره‌ی آن‌ها خودداری می‌کنیم.

۱۸. لب‌های یخ‌بسته

رضیان، خاطره [تألیف و گردآوری.] **لب‌های یخ‌بسته**؛ چاپ اول؛ تهران: ائلـشن، ۱۳۸۲؛ تک جلدی؛ ۱۱۵ ص.؛ رقعی.

در بخش اول مجموعه‌ی حاضر پنج مقاله از استاد در زمینه‌ی بزرگداشت مقام شعری استاد شهریار و تحلیل اشعار او گنجانیده شده است. همچنین گردآورنده در مقدمـه‌ی کتاب، مختصری پیرامون شهریارپژوهی استاد سخن می‌گوید.

۱۹. مجموعه – ۱.

جمعیت نویسندگان آذربایجان (به اهتمام.) **مجموعـه – ۱**؛ [بـی‌چـا.]؛ تهـران: شـبتاب، ۱۳۵۷؛ تک جلدی؛ ۱۳۲ ص.؛ رقعی.

کتاب حاضر برگزیده‌ای از مجموعه اشعار ترکی پنج شـاعر پیـشتاز آذربایجـان (چـای اوغلو، حسین دؤزگون، حبیب ساهر، عمران صلاحی و قافلانتی) در حوزه‌ی ادبیات مقاومت است. و بیانگر این مطلب است که تمام تلاش‌های رژیم پهلوی بـرای نـابودی زبـان ترکی نه تنها بی‌فایده است، بلکه این زبان را هدفمند و جهت‌دار کرده اسـت. در ایـن کتاب، شعر معروفِ صمد وورغون تحت عنوان «یانـدیریلان» بـه جـای مقدمـه قـرار گرفته است.

۲۰. مصاحبه‌های علمی پدرم

محمدزاده صدیق، حسین. **مصاحبه‌های علمی پـدرم**؛ بـه کوشـش ائلـدار محمـدزاده صدیق؛ چاپ اول؛ تهران: مؤلف، ۱۳۸۱؛ تک جلدی؛ ۱۳۶ ص.: عکس؛ رقعی.

عنوان صفحه‌ی آخر کتاب به انگلیسی:

My Father’s Scientific Interview

کتاب حاضر شامل بیست و دو مصاحبه از مجموعه مصاحبه‌های علمی استاد به زبان‌های فارسی و ترکی است که محورهای اصلی مصاحبه‌هایش، پس از ذکر مختصری از زندگانی و افکار وی توسط گردآورنده به زبان فارسی آورده شده است. گردآورنده در انتها، منابع مصاحبه‌ها، یادداشت‌های مصاحبه‌گران، سالشمار زندگی استاد و منابع تحقیق آن را ذکر کرده است.

۲۱. نجوای سکوت

شکرخدایی، سید احسان. **نجوای سکوت**؛ چاپ اول؛ تهران: دانشگاهیان، ۱۳۸۴؛ تک جلدی؛ ۱۱ ص.؛ رقعی.

کتاب حاضر گزیده‌ی اشعارِ دیوان رها سروده‌ی سید احسان شکرخدایی – از شاگردان طریقتْ پیشه‌ی استاد – است که مضامین عرفانی دارد. مخاطبِ شاعر در همه‌ی این سروده‌ها استاد بوده که الهام بخش وی در سرودن این اشعار بوده است

بخش هشتم:

پایان نامه ها

۱. استاد شهریار و آفرینش شعری و آفرینش موسیقایی او

شیرازی، مهسا. **استاد شهریار و آفرینش شعری و آفرینش موسیقایی او**؛ استاد راهنما: دکتر حسین محمدزاده صدیق؛ مقطع کارشناسی رشته‌ی موسیقی دانشگاه سوره؛ ۱۳۸۱؛ ۱۴۷ ص.: عکس و نمونه؛ کتاب‌نامه‌ی فارسی.

مجموعه‌ی حاضر با هدفِ تحقیق در باب زندگی استاد شهریار، آشنا شدن با سرگذشت و آثار به جا مانده از او، مطلع شدن از رنج‌ها و مشقت‌ها و همچنین استعدادها و فعالیت‌های او در زمینه‌ی شعری و موسیقایی گردآوری شده است. و واژنامه‌ی اصطلاحات موسیقایی موجود در آثار شهریار به انتهای این مجموعه ضمیمه گردیده است.

۲. بدایع هنری آفرینش سهراب سپهری

صباحت‌نیا، رزا. **بدایع هنری آفرینش هنری سهراب سپهری (اصطلاحات موسیقایی در هشت کتاب)**؛ استاد راهنما: دکتر حسین محمدزاده صدیق؛ مقطع کارشناسی رشته‌ی موسیقی دانشگاه سوره؛ ۱۳۸۱؛ ۲۰۳ ص.: عکس؛ کتاب‌نامه‌ی فارسی.

این پایان‌نامه با هدف شناخت شخصیت هنری و بدایع سهراب سپهری و خدمات ایشان به شعر و ادب معاصر، به مسائلی همچون شرح زندگانی و آثار شاعر و جهان‌بینی او می‌پردازد. و نمونه‌هایی از سروده‌های خود شاعر، و گفتارها و شعرهای دیگران را پیرامون او می‌آورد. و اصطلاحات موسیقایی موجود در اشعار او را شرح می‌کند.

۳. بررسی اصطلاحات موسیقیایی موجود در متن رساله‌ی کرامیه

صمیمی‌پور، مریم. **بررسی اصطلاحات موسیقیایی موجود در متن رساله‌ی کرامیه؛** استاد راهنما: دکتر حسین محمدزاده صدیق؛ مقطع کارشناسی رشته‌ی موسیقی دانشگاه سوره؛ ۱۳۷۷؛ ۱۱۵ ص.: نمونه؛ کتاب‌نامه‌ی فارسی.

مجموعه‌ی حاضر چکیده‌ای از پنج رساله‌ی موسیقیایی (دانشنامه‌ی علایی، الأدوار، نفایس الفنون، کنز التحف، و رساله‌ی بنایی) را به انضمام اصل متن رساله‌ی کرامیه در برمی‌گیرد. همچنین واژنامه‌ی اصطلاحات موسیقایی در انتها گردآوری شده است.

۴. بررسی اصطلاحات موسیقی در آثار ملامحمد فضولی

فیروزمند، اکبر. **بررسی اصطلاحات موسیقی در آثار ملامحمد فضولی (دیوان و هفت جام)؛** استاد راهنما: دکتر حسین محمدزاده صدیق؛ مقطع کارشناسی رشته‌ی موسیقی دانشگاه سوره؛ ۱۳۷۷؛ ۳۴۹ ص.: مصور، عکس ؛ کتاب‌نامه‌ی فارسی + چکیده‌ی فارسی.

مجموعه‌ی حاضر با هدف استخراج و شرح لغات و اصطلاحات موسیقیایی موجود در دیوان و هفت جام حکیم ملامحمد فضولی گردآوری و تنظیم شده است. همچنین در بخش اول کتاب، زندگانی و آثار وی مورد بررسی قرار گرفته است.

۵. بررسی ایقاع در رسالات موسیقی دوره‌ی اسلامی

ورمزیار، مرتضی. **بررسی ایقاع در رسالات موسیقی دوره‌ی اسلامی؛** استاد راهنما: دکتر حسین محمدزاده صدیق؛ مقطع کارشناسی رشته‌ی موسیقی دانشگاه سوره؛ ۱۳۷۷؛ ۱۴۴ص.؛ کتاب‌نامه‌ی فارسی.

مجموعه‌ی حاضر که به بررسی ایقاع در رسالات موسیقی دوره‌ی اسلامی می‌پردازد، در سه بخش تنظیم شده است که عبارتند از:
بخش اول: چکیده‌ی مفاهیم ایقاع و ادوار ایقاعی در هفت رساله‌ی جامع‌الألحان، شرح ادوار، مقاصد الألحان، رساله‌ی بنایی، دانشنامه‌ی اعلایی، مجمل‌الحکمة و کنز التحف را شامل می‌شود.
بخش دوم: به بررسی ایقاع در رسالات پرداخته و درباره‌ی مفاهیم و ادوار ایقاعی بحث می‌کند.
بخش سوم: به بررسی تطبیقی ایقاع با اوزان امروزی می‌پردازد.

۶. بررسی و شرح اصطلاحات در دو دیوان ترکی و فارسی حکیم نباتی

مسیب‌زاده، عین‌اله. **بررسی و شرح اصطلاحات در دو دیوان ترکی و فارسی حکیم سید ابوالقاسم نباتی**؛ استاد راهنما: دکتر حسین محمدزاده صدیق؛ مقطع کارشناسی رشته‌ی موسیقی دانشگاه سوره؛ ۱۳۷۸؛ کتاب‌نامه‌ی فارسی.

مجموعه‌ی حاضر به بررسی ترمینولوژی (اصطلاح‌شناسی) موسیقی دیوان فارسی و ترکی سید ابوالقاسم نباتی می‌پردازد که در آن پس از ارائه‌ی بیوگرافی شاعر، کاربرد اصطلاحات موسیقی در شعر فارسی و ترکی و معرفی دیوان فارسی و ترکی شاعر در مبحث نخست، نمایه‌ی تمام ابیات موجود در دیوان نباتی را که به نوعی اصطلاحات موسیقی در آن به کار رفته است بر اساس حروف الفبا می‌آورد. و در مبحث سوم به شرح این اصطلاحات موسیقیایی می‌پردازد.

۷. تحلیل محتوای آثار صمد بهرنگی

صفریان، سلمان. **تحلیل محتوای آثار صمد بهرنگی**؛ استاد راهنما: دکتر علی شکویی؛ استاد مشاور: دکتر حسین محمدزاده صدیق؛ مقطع کارشناسی ارشد گروه آموزشی کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه تهران؛ ۱۳۸۱؛ ۱۷۰ ص.؛ کتابنامه‌ی فارسی.

عمده‌ترین هدف و روش این تحقیق تحلیلِ محتوا می‌باشد. برای نیل به این مقصود، مجموعه‌ی حاضر با فصلی تحت عنوان «ادبیات کودکان» آغاز می‌شود که در آن به تعریف و معرفی ادبیات کودکان خصوصاً در حیطه‌ی نثر پرداخته می‌شود (به سبب این‌که فعالیت صمد بهرنگی بیشتر در حیطه‌ی نثر بوده است.) سپس نظری بر تاریخ ادبیات کودکان در جهان و ایران انداخته و برای ورود به موضوع اصلی تحقیق، وارد زندگی، ظهور و نقش صمد بهرنگی در ادبیات کودکان ایران می‌شود تا معلوم گردد که او در چه مقطعی از تاریخ ایران ظهور پیدا کرد و در چه شرایطی به ایفای نقش خود پرداخت. آنگاه وارد آثار وی می‌گردد و با دو نگرش متفاوت به آثارش می‌پردازد که عبارتند از:

۱) نگرش توصیفی به آثار صمد بهرنگی: که در آن به فرم و محتوای این آثار پرداخته می‌شود تا آشنایی نسبی با آثار وی حاصل گردد.

۲) نگرش تحلیلی یا شناخت‌شناسی و منزلت صمد بهرنگی: که در آن به شکل دادن و دسته‌بندی آنچه از کل آثار وی در موضوعات «منابع الهام»، «هویت قومی و فرهنگی»، «شخصیت»، «اهداف و اندیشه‌ها»، «تعهّد»، «سبک، لحن و شیوه‌ی نگارش»، «جهان‌بینی»، «مخاطبین» و «تأثیرات صمد بهرنگی» قابل استخراج است، پرداخته می‌شود تا معلوم گردد که او که بود، چگونه می‌اندیشید و اندیشه‌هایش را با چه سبک و شیوه‌ای به کدام دسته از مخاطبین ارائه می‌داد.

۸. حکیم سنایی و موسیقی

شاملوکیا، شبنم. **حکیم سنایی و موسیقی (بررسی اصطلاحات موسیقیایی در غزلیات سنایی)**؛ استاد راهنما: دکتر حسین محمدزاده صدیق؛ مقطع کارشناسی رشته‌ی موسیقی دانشگاه سوره؛ ۱۳۸۱؛ ۱۶۸ ص.؛ کتاب‌نامه‌ی فارسی + چکیده‌ی فارسی.

مجموعه‌ی حاضر با هدف بررسی اصطلاحات موسیقیایی غزلیات دیوان سنایی و جایگاه آن‌ها در مخزن واژگان موسیقی ایرانی، در شش فصل تنظیم شده است که در آن‌ها به شرح زندگانی و آثار حکیم سنایی، سبک و افکار وی، معاصران و ممدوحان وی می‌پردازد. و سپس ابیات دارای اصطلاحات موسیقیایی را براساس حروف الفبا مرتب و شرح می‌کند.

۹. سه رساله‌ی خطی موسیقی فارسی عهد قاجار

حقیقی شاد، مجید. **سه رساله‌ی خطی موسیقی فارسی عهد قاجار**؛ استاد راهنما: دکتر حسین محمدزاده صدیق؛ مقطع کارشناسی رشته‌ی موسیقی دانشگاه سوره؛ ۱۳۷۷؛ ۲۲۹ ص.: مصور؛ کتاب‌نامه‌ی فارسی.

مجموعه‌ی حاضر دربرگیرنده‌ی سه رساله در باب موسیقی است که در دوره‌ی قاجار استنساخ شده است و عبارتند از:

۱) رساله در علم موسیقی: تألیف عبدالله المؤمن ابن صفی‌الدین بن عزّالدین بن محیی الدین بن نعمت‌اله؛ نستعلیق؛ ۱۳۰۳ قـ؛ ش. ۴۹۴ کتابخانه‌ی ملک.

۲) مجموعه رساله موسیقی: نستعلیق؛ به خط رضا حسنی در سال ۱۲۳۸ هـ قـ؛ ش. ۳۳۲۶ کتابخانه‌ی ملک.

۳) رساله کمترین غلامان امیرخان: نستعلیق؛ به خط محمدصادق علی‌آبادی مازندرانی؛ ش. ۱۶۵۲ کتابخانه‌ی ملک.
همچنین شرح اصطلاحات موسیقیایی نیز به این مجموعه ضمیمه گردیده است.

۱۰. شهریار و موسیقی

کریم‌نژاد، جواد. **شهریار و موسیقی (بررسی واژه‌ها و اصطلاحات موسیقایی در آثار شهریار)**؛ استاد راهنما: دکتر حسین محمدزاده صدیق؛ مقطع کارشناسی رشته‌ی موسیقی دانشگاه سوره؛ ۱۳۸۱؛ ۳۳۰ ص.: عکس؛ کتاب‌نامه‌ی فارسی + چکیده‌ی فارسی.

مجموعه‌ی حاضر به بررسی اصطلاحات موسیقیایی اشعار شهریار و جایگاه آن‌ها در مخزن واژگان موسیقی ایرانی می‌پردازد. و ضمن ارائه‌ی شرحی از زندگانی و اندیشه‌های استاد شهریار و جایگاه موسیقی در شعر او، عناصر آوایی و موسیقیایی شعر و گوشه‌های ردیف و هفت دستگاه موسیقی ایران را در اشعار شهریار شرح و بررسی می‌کند. در ادامه سازها و آلات موسیقی را معرفی کرده و به شرح واژه‌ها و اصطلاحات موسیقیایی می‌پردازد. در انتهای این مجموعه، موسیقیدان‌ها و هنرمندان این عرصه که معاصر وی بوده‌اند، معرفی می‌شوند.

۱۱. لغات و اصطلاحات موسیقایی و اوزان عروضی در دیوان عطّار

حاجیان، سمیه. **لغات و اصطلاحات موسیقایی و اوزان عروضی در دیوان عطّار**؛ استاد راهنما: دکتر حسین محمدزاده صدیق؛ مقطع کارشناسی رشته‌ی موسیقی دانشگاه سوره؛ ۱۳۸۱؛ ۱۷۴ص.؛ کتاب‌نامه‌ی فارسی.

مجموعه‌ی حاضر به بررسی زندگانی و آثار شناخته‌شده‌ی عطّار نیشابوری پرداخته و آفرینش‌های هنری وی را با خلاقیّت خواجه نصیرالدین توسی، مولوی و سنایی مقایسه‌ای می‌کند. و به شرح لغات و اصطلاحات موسیقیایی استخراج شده از دیوان و مختارنامه‌ی عطّار می‌پردازد.

۱۲. مطالعه‌ی رده شناختی ساخت نحوی زبان ترکی آذری

خوش‌باطن، حسین. **مطالعه‌ی رده شناختی ساخت نحوی زبان ترکی آذری**؛ استاد راهنما: دکتر بلقیس روشن؛ استاد مشاور: دکتر حسین محمدزاده صدیق؛ مقطع کارشناسی ارشد رشته‌ی زبان‌شناسی همگانی دانشکده‌ی علوم انسانی مرکز تهرانِ دانشگاه پیام‌نور؛ ۱۳۸۵؛ ۲۲۱ص.؛ کتاب‌نامه‌ی فارسی، انگلیسی، ترکی + چکیده‌ی فارسی.

کلیدواژه‌ها: رده‌شناختی زبان، جهانی‌های زبان، آرایش جمله، زبان ترکی آذری و زبان‌های پیوندی.

این مجموعه زبان ترکی آذری را در حوزه‌ی نحوی از دیدگاه رده‌شناختی توصیف می‌کند. و با ارائه‌ی پاسخ به سؤالات تحقیق شامل: ۱) آیا ساختار نحوی زبان ترکی آذری در هریک از بخش‌های مختلف با یکی از رده‌های آن بخش که در رده‌شناسی آمده است قرار می‌گیرد؟، ۲) آیا ساخت نحوی زبان ترکی آذری قابل مقایسه و بررسی تطبیقی با زبان فارسی است؟ و ۳) ساخت جمله‌ی بی‌نشان در زبان ترکی آذری جزو کدامیک از شش رده‌ی شناخته شده‌ی آرایش واژه‌هاست؟ جایگاه رده‌ای زبان ترکی آذری را از نظر آرایش جمله، مشخص ساخته و با بهره‌گیری از الگوی جامع و کلی برنارد کمری و با تحلیل داده‌های نحوی و ارائه‌ی جهانی‌های و مشترکات زبانیِ

انطباق با پارامترها و اصول رده‌شناسی، امکان تطبیق و مقایسه‌ی این زبان را با سایر زبان‌ها از جمله زبان فارسی فراهم می‌سازد.
این تحقیق در شش فصل: کلیات تحقیق، مبانی نظری تحقیق، پیشینه‌ی تحقیق، پیشینه‌ی توصیفی زبان ترکی آذری، تحلیل داده‌ها و نتیجه‌گیری تنظیم و تدوین گردیده است.

۱۳. موسیقی در آثار عطار

آلقویی آذر، سعید. **موسیقی در آثار عطّار**؛ استاد راهنما: دکتر حسین محمدزاده صدیق؛ مقطع کارشناسی رشته‌ی موسیقی دانشگاه سوره؛ ۱۳۷۷؛ ۱۲۷ ص.؛ کتاب‌نامه‌ی فارسی.

این مجموعه با هدف شناساندن صوفیان و عارفان دلسوخته، به طور اختصاصی به شرح زندگانی و آثار شیخ فریدالدین عطار نیشابوری – شاعر قرن ششم هجری – می‌پردازد و موسیقی را در آثار او مورد بررسی قرار می‌دهد. در این مجموعه، همچنین درباره‌ی رقص و سماع در میان مشایخ صوفیه فصلی اختصاص داده شده و اصطلاحات موسیقیایی موجود در آثار عطّار با ذکر نمونه شرح داده می‌شود.

۱۴. موسیقی و دیوان شمس تبریزی

موسوی، سید امین. **موسیقی و دیوان شمس تبریزی**؛ استاد راهنما: دکتر حسین محمدزاده صدیق؛ مقطع کارشناسی رشته‌ی موسیقی دانشگاه سوره؛ ۱۳۷۷؛ ۳۲۴ ص.: مصور، عکس؛ کتابنامه‌ی فارسی + چکیده‌ی فارسی.

این رساله با هدف شناساندن ارتباط معنویِ هنرِ موسیقی و ادبیات، در شش فصل تنظیم شده است. از جمله موارد خاص در این فصول، بیان انگیزه‌ی مولانا برای

استفاده از موسیقی در زندگی پر از فراز و نشیب، پرداختن بـه برخـی صـنایع شـعری مانند ایهامات، تمثیلات، تـشبیهات و ...، تـدوین فرهنـگ موسـیقی دیـوان شـمس و گردآوری ابیات حاوی اصطلاحات موسیقی از دیوان مذکور می‌باشد. در انتهـا، مؤلـف نتیجه و فواید پژوهش خود را به طور خلاصه بازگو می‌کند.

بخش نهم:

زیر تیغ سانسور

۱. از پیدایی انسان تا رسایی فئودالیسم در آذربایجان:

از پیدایی انسان تا رسایی فئودالیسم در آذربایجان/ حسین صدیق.– تهران: گوتنبرگ، ۱۳۵۳. ۱۳۷ص.

نظرات ممیزان:

– منفی؛ این کتاب سم هلاهل است.

– منفی؛ از شاهانی تمجید کرده که نفاق‌انداز بودند و آن‌هایی را که برای یکپارچگی کشور کوشیده‌اند، «غارتگر» نامیده است و زمینه‌سازی برای بدآموزی و فساد روحی می‌کند.

نتیجه‌ی بررسی:

مجوز داده نشده.

تاریخ ورود کتاب به اداره نگارش: ۵۳/۵/۲۸.

تاریخ اعلام آخرین جواب: ۵۳/۶/۱۶.

[این کتاب در سال ۱۳۵۷ توسط انتشارات گوتنبرگ در تهران به چاپ رسیده است. ر. ک. بخش ترجمه‌ها، ص. ۷۹ .]

۲. استتیک و شناخت هنر

استتیک و شناخت هنر/ جعفر جعفروف؛ مترجم: ح.صدیق.– تهران: گوتنبرگ، ۱۳۵۳. ۵۱ ص.

نظرات ممیزان:

– مثبت.

– منفی؛ چاپ کتاب از جهت یک طرفه بودن و انتخاب فلسفه‌ی ماتریالیسم در ارزیابی هنر و تعریف آن مقرون به صلاح نیست.

– مشروط؛ مرتباً از گفته‌های بنیانگذار فلسفه‌ی علمی شوروی مـدد گرفتـه است.

– مثبت؛ با یک سری اصلاح و حذف، چاپ کتاب بلامانع است.

نتیجه‌ی بررسی:

مجوز داده نشده.

تاریخ ورود کتاب به اداره‌ی نگارش: ۵۳/۴/۹.

تاریخ اعلام آخرین جواب: ۵۳/۸/۸.

۳. اوه! – اوه!

اوه!– اوه!../ عزیز نسین! مترجم: ح. صدیق.– تهران: بابک، ۱۳۵۳. ۱۲۸ص.

نظرات ممیزان:

– مشروط؛ صفحات ۴۵، ۸۳، ۱۱۹ قابل تأمل است.

– مشروط؛ صفحات ۸۳: در مورد گفت‌وگوی وزیـر و شـاه اسـت کـه وزیـر می‌گوید از تمام وسایل استفاده کردم باز هم ملت ناراضی است.

نتیجه‌ی بررسی:

پس از اصلاح مجوز داده شده.

تاریخ ورود کتاب به اداره‌ی نگارش: ۵۳/۱۲/۳.

تاریخ اعلام آخرین جواب: ۵۴/۲/۶.

۴. تاریخ آذربایجان

تاریخ آذربایجان/ ح. صدیق.– بی‌جا: بی‌نا، ۱۳۵۷. ۱۳۷ص.: مصور.

نظرات ممیزان:

– منفی؛ مطالب کتاب به مصلحت ملت و کشور و وحدت ملی نیست و این کتاب نمونه‌ای از اشکال مختلف تهاجم فرهنگی است کـه از سـوی عمـال

بیگانه صورت می‌گیرد. بیشتر مطالب کتاب مربوط به قفقاز است نه آذربایجان. کتاب تألیف نیست بلکه ترجمه‌ای است از مؤلفان آذربایجان شوروی. با شیوه تفکر مورخان شوروی و کشورهای کمونیستی راجع به پیدایش طبقات و ظهور دولت ایران بحث کرده است. به طور کلی از نظر تاریخی و جغرافیایی در خیلی از مطالب اشتباهات به عمد موجود دارد.

– منفی؛ بسیاری از مطالب آن اقتباس و اشاعه‌ی نظریات دولت شوروی و جعل‌کنندگان تاریخ در آن سوی مرزهاست. توضیحی درباره‌ی محدوده‌ی آذربایجان واقعی داده نشده است. اسامی شهرها محل‌ها و بناهای تاریخی با وجود این‌که به نام ایرانی معروفیت دارند، عمداً یا ناشیانه به صورت روسی و غیرایرانی ذکر شده است. تعبیرها و تفسیرها و جهت‌گیری‌ها و نتیجه‌گیری‌ها از حکومت صفوی و نادرشاه افشار غالباً مغرضانه و مارکسیست‌مآبانه است.

نتیجه‌ی بررسی:

مجوز داده نشده.

تاریخ ورود کتاب به اداره‌ی نگارش: ۵۷/۴/۳.

تاریخ اعلام آخرین جواب: ۵۷/۵/۱۷.

۵. تاریخ تکامل فئودالیسم در ایران

تاریخ تکامل فئودالیسم در ایران/ تألیف و ترجمه‌ی حسین محمدزاده.– بی‌جا: بی‌نا، ۱۳۵۵.

نظرات ممیزان:

– مشروط؛ در بسیاری از صفحات، آذربایجان بـه عنـوان سـرزمین جـدا از ایران نام برده شده و از ایرانیان به عنوان مهاجم و متجاوز نام برده اسـت و آن را قابل تأمل با تجدید نظر و تصحیح کرده است.
– منفی؛ کتاب سراپا جنایت‌آمیز است.
– منفی؛ برخلاف مصالح ملی است.

نتیجه‌ی بررسی:
مجوز داده نشده.
تاریخ ورود کتاب به اداره‌ی نگارش: ۵۵/۷/۳.
تاریخ اعلام آخرین جواب: ۵/ ۵۵/۱۰.

۶. تاریخ تیمورلنگ

فومامتسوبسکی؛ ترجمه‌ی ح. صدیق.– تهران: انتشارات مازیار، ۱۳۵۳. ۷۸ص. (ج.۲)

نظرات ممیزان:
– منفی؛ بسیاری از مطالب کتاب اهانت است.
– منفی؛ اصلاحات در موارد تاریخی و جغرافیایی کـه تحریـف شـده اسـت لازم است. بین مسلمین و مسیحیان اختلاف ایجاد می‌کند. به زبان فارسـی نیز ایراد وارد شده است.
– مثبت.
– مشروط؛ تأیید موارد فوق.

نتیجه‌ی بررسی:
بی‌جواب مانده است.
تاریخ ورود کتاب به اداره‌ی نگارش: ۵۳/۵/۲۸.

[این کتاب بعدها تحت عنوان «ارمنستان در زمان تیمور لنگ» در سال ۱۳۵۷ توسـط انتشارات ساوالان در تبریز به چاپ رسیده است. ر.ک. بخش ترجمه‌ها، ص. ۷۸.]

۷. تاریخ کهن ایران

تاریخ کهن ایران/ مترجم: حسین محمدزاده.– تهران: گوتنبرگ، ۱۳۵۳. ۱۱۹ ص. (ج.۲)

نظرات ممیزان:

– منفی؛ انتشار این کتاب باعث گمراهی عده‌ی زیادی می‌شود.

– منفی؛ در بسیاری موارد شاهان را جبار معرفی کرده و نظام فئودالیسم را تأیید کرده است.

– منفی؛ مطالبی منافی با شؤونات ایران دارد.

نتیجه‌ی بررسی:

مجوز داده نشده.

تاریخ ورود کتاب به اداره‌ی نگارش: ۵۳/۱۱/۲۸.

۸. دوازده گفتار

دوازده گفتار/ حسین صدیق.– بی‌جا: بی‌نا، ۱۳۵۷.

نظرات ممیزان:

– مشروط؛ فقر و محرومیت، محدودیت آزادی اندیشه و بیان تضاد طبقاتی را مطرح کرده. اشعار آذربایجانی ترجمه نشده و چند مورد دیگر.

نتیجه‌ی بررسی:

بی‌جواب مانده است.

تاریخ ورود کتاب به اداره‌ی نگارش: ۵۷/۵/۲۶.

۹. زندگی و اندیشه‌ی نظامی

زندگی و اندیشه‌ی نظامی/ ع. مبارز؛ ترجمه و اقتباس حسین محمدزاده صدیق.– تهران: انتشارات امیرکبیر، ۱۳۵۵. ۲۱۰ ص.

نظرات ممیزان:

– مشروط؛ مشروط به حذف مطالبی که به زبان ترکی در کتاب آمده است.

– مشروط؛ بسیاری از مطالب کتاب احتیاج به حذف و اصلاح دارد.

– منفی؛ انتشار این کتاب خلاف وحدت ملی ایران بوده و مصلحت نیست.

– مشروط؛ مشروط به اصلاح و حذف مطالبی که از جهت ملیت و فرهنگی مشکل دارد.

نتیجه‌ی بررسی:

مجوز داده نشده.

تاریخ ورود کتاب به اداره‌ی نگارش: ۵۶/۶/۱۲.

تاریخ اعلام آخرین جواب: ۵۷/۵/۱۱.

[این کتاب‌ها در سال‌های ۱۳۵۶ و ۱۳۶۰ توسط انتشارات توس در تهران به چاپ رسیده است. ر. ک. بخش ترجمه‌ها، ص. ۹۲.]

۱۰. قصه‌های کچل

قصه‌های کچل/ مترجم: ح. صدیق.– تهران: نبی، ۱۳۵۲.

نظرات ممیزان:

– منفی؛ مناسب کودکان نمی‌باشد.

– مثبت.

– منفی؛ ایجاد بدآموزی.

نتیجه‌ی بررسی:

پس از اصلاح مجوز داده شده.
تاریخ ورود کتاب به اداره‌ی نگارش: ۵۲/۷/۱۶.
تاریخ اعلام آخرین جواب: ۲۰/ ۹/ ۵۲.
[این کتاب در سال ۱۳۵۲ توسط انتشارات نبی در تهران به چاپ رسیده است. ر. ک. بخش ادبیات کودکان، ص. ۱۱۷.]

۱۱. قصه‌های کچل

قصه‌های کچل/ ح. صدیق.– تهران: رز، ۱۳۵۵. ۹۶ ص.
نظرات ممیزان:
– منفی؛ داستان‌ها برای خوانندگان کم سن و سال غیر قابل درک و فهم است.
– مثبت.
– مشروط؛ نام کتاب باید اصلاح یا عوض شود.
نتیجه‌ی بررسی:
پس از اصلاح مجوز داده شده.
تاریخ ورود کتاب به اداره‌ی نگارش: ۵۵/۵/۲۵.
تاریخ اعلام آخرین جواب: ۵۵/۷/۲۱.

۱۲. گفتارهایی پیرامون مسایل زبانشناسی ایران.

گفتارهایی پیرامون مسایل زبانشناسی ایران/ انتخاب و ترجمه: حسین محمدزاده صدیق.– تهران: سازمان نشر کتاب بامداد، ۱۳۵۴. ۱۶۴ ص.: جدول، نمودار.
نظرات ممیزان:
– مشروط؛ تعبیر زبان فارسی در چند مورد در خور توجه بیشتر است.
– مثبت.

– مثبت.

نتیجه‌ی بررسی:

مجوز داده نشده.

تاریخ ورود کتاب به اداره‌ی نگارش: ۵۵/۱/۲۱.

تاریخ اعلام آخرین جواب: ۵۵/۵/۲۴.

[این کتاب در سال ۱۳۵۴ توسط سازمان نشر کتاب (بامداد) در تهران به چاپ رسیده است. ر. ک. بخش ترجمه‌ها، ص. ۹۴.]

۱۳. گفتاری درباره‌ی زبان‌های رایج ایرانی در آذربایجان

گفتاری درباره‌ی زبان‌های رایج در آذربایجان/ تألیف ای. ح. عبدالله‌یف؛ مترجم: ح. صدیق.– بی‌جا: بی‌نا، ۱۳۵۱. ۵۶ص.

نظرات ممیزان:

– منفی؛ مقدمه کتاب دروغ مغرضانه است، در واقع طرفدار فرقه‌ی دموکرات پیشه‌وری است و به گردانندگان روسی و قفقازی آنان صحه گذارده است، متن کتاب نیز دارای نقیصه‌ای بزرگ است و ...

– مشروط؛ متن کتاب بلااشکال، ولی مقدمه جای بحث زیادی دارد، انتشار مقدمه به صلاح نیست.

– مشروط؛ پس از حذف مقدمه، متن کتاب قابل انتشار است.

نتیجه‌ی بررسی:

بی‌جواب مانده است.

تاریخ ورود کتاب به اداره‌ی نگارش: ۵۱/۱/۴.

[این کتاب در سال ۱۳۵۱ توسط انتشارات بابک در تهران به چاپ رسیده است. ر. ک. بخش ترجمه‌ها، ص. ۹۵.]

۱۴. مجموعه داستان‌های ماکسیم گورکی

مجموعه داستان‌های ماکسیم گورکی/ ماکسیم گورکی؛ مترجم: ح. صدیق؛ ب. محمدحسین قلی‌زاده.– تهران: بابک، ۱۳۵۵. ۲۱۴ ص.

نظرات ممیزان:

– مثبت.

– مثبت.

– مشروط؛ از آن‌جایی که در انتقاد از جامعه‌ی تزاری نوشته شده، کسانی که امروزه جامعه را مطابق آمال خود نمی‌بینند تحت تأثیر واقع می‌شوند.

– مثبت.

نتیجه‌ی بررسی:

بی‌جواب مانده است.

تاریخ ورود به اداره‌ی نگارش: ۵۵/۲/۸.

[این کتاب در سال ۱۳۵۵ توسط انتشارات بابک در تهران به چاپ رسیده است. ر. ک. بخش ترجمه‌ها، ص. ۹۹.]

۱۵. مسایل ادبیات نوین ایران

مسایل ادبیات نوین ایران/ مترجم: حسین محمدزاده.– بی‌نا، تهران: دنیا، ۱۳۵۵.

نظرات ممیزان:

– مشروط؛ مطالبی که از نوشته‌های میرزا ملکم خان نقل شده قابل تأمل است و بهتر است تصحیح شود. و هم‌چنین ترجمه‌ی ص. ۱۳۲: چون زن و سگ را از یک نژاد دانسته است.

– مثبت.

نتیجه‌ی بررسی:

پس از اصلاح مجوز داده شده.

تاریخ ورود کتاب به اداره‌ی نگارش: ۵۵/۴/۲۸.

تاریخ اعلام آخرین جواب: ۵۵/۵/۲۵.

[این کتاب در سال ۱۳۵۴ توسط انتشارات دنیا در تهران به چاپ رسیده است. ر. ک. بخش ترجمه‌ها، ص. ۹۶.]

۱۶. مقالات تربیت (مقاله‌های فارسی)

مقالات تربیت (مقاله‌های فارسی)/ محمدعلی تربیت؛ گردآورنده: حسین محمدزاده صدیق.– بی‌جا: دنیای کتاب، ۱۳۵۵. ۳۹۴ ص.

نظرات ممیزان:

– مشروط؛ دو مقاله یکی از آقای محمدزاده صدیق و دیگری از سلام الله جاوید است که چاپ آن زیانبار و خطرناک است. در ص. ۵: آقای صدیق از مقام تربیت در تاریخ ادبیات آذری سخن می‌گوید، مگر «تربیت» جز به زبان فارسی نوشته که آقای صدیق به آن نسبت آذری می‌دهد. در ص. ۶: آقای صدیق، یکی از شخصیت‌های ادبی و علمی آذربایجان و خاورمیانه عنوان می‌کند گویی از بردن نام ایران بیم دارد. در ص. ۷ : نیز همین مسأله است. مقاله‌ی آقای جاوید نیز قابل انتشار نیست. آقای جاوید گفته است که هسته‌ی اول آزادیخواهان در بادکوبه است که این نیز غیرممکن است. ص. ۱۶– ۱۵ نمایانگر نظر کمونیستی بلشویکی جاوید است. آقای جاوید به علت عدم همکاری همسر آقای تربیت حالت انتقام‌جویانه به خود گرفته است. مقدمه‌ها و دیگر سخنانی که تا ص. ۲۷ نوشته شده، قابل چاپ و انتشار نیست.

– مثبت.

نتیجه‌ی بررسی:

پس از اصلاح مجوز داده شده.
تاریخ ورود کتاب به اداره‌ی نگارش: ۵۶/۴/۲۲.
تاریخ اعلام آخرین جواب: ۵۶/۱۱/۲.
[این کتاب در سال ۱۳۵۵ توسط انتشارات دنیای کتاب در تهران به چاپ رسیده است. ر. ک. بخش تصحیح و تحشیه، ص. ۶۰]

۱۷. نظامی، شاعر بزرگ آذربایجان

نظامی، شاعر بزرگ آذربایجان/ ی. ا. برتلس؛ مترجم: ح. صدیق.– تهران: انتشارات پیوند، ۱۳۵۵. ۱۷۶ ص.
نظرات ممیزان:
– منفی؛ کتاب تهاجمی است به فرهنگ ملی ایران، با انتشار این گونه کتاب‌ها باید شدیداً مبارزه کرد.
– منفی؛ نظر بررس فوق تأیید می‌شود.
– مشروط؛ مشروط به اصلاح مطالب کتاب که از لحاظ ملی و میهنی قابل تأمل است.
نتیجه‌ی بررسی:
مجوز داده نشده.
تاریخ ورود کتاب به اداره‌ی نگارش: ۵۵/۶/۳۱.
تاریخ اعلام آخرین جواب: ۵۵/۸/۱۹.
[این کتاب در سال ۱۳۵۵ توسط انتشارات پیوند در تهران به چاپ رسیده است. ر. ک. بخش ترجمه‌ها، ص. ۱۰۱.]

۱۸. نسیمی: درام تاریخی در سه پرده و چهار صحنه

نسیمی: درام تاریخی در سه پرده و چهار نسخه/ ف. آشورو؛ مترجم: حسین صدیق.– تهران: کوروش کبیر، ۱۳۵۳. ۱۱۲ ص.

نظرات ممیزان:

– مشروط؛ چون به فرقه‌ی حروفی نسبت کفر داده‌اند و بسیاری از طرفداران مکتب حروفی به فرمان امراء زمان کشته شده‌اند طبع و انتشار این نمایشنامه که مبتنی بر این جریانات است قابل تأمل است.

نتیجه‌ی بررسی:

مجوز داده نشده.

تاریخ ورود کتاب به اداره‌ی نگارش: ۵۳/۳/۲۵.

تاریخ اعلام آخرین جواب: ۵۴/۹/۲۳.

[این کتاب در سال ۱۳۵۳ توسط انتشارات باغبان در تهران به چاپ رسیده است. ر. ک. بخش ترجمه‌ها، ص. ۱۰۰.]

۱۹. نمونه‌هایی از شعر معاصر آذربایجان

نمونه‌هایی از شعر معاصر آذربایجان/ مترجم: ح. صدیق.– تهران: انتشارات بابک، ۱۳۵۲. ۱۵۲ ص.

نظرات ممیزان:

– مشروط؛ اشعار از کنایه‌های سیاسی خالی نیست. منوط به نظر اداره و نظر بررسان دیگر است.

– مشروط؛ به شرط حذف و اصلاح بعضی از اشعار.

– مثبت؛ اصلاحات لازم صورت گرفته است.

نتیجه‌ی بررسی:

پس از اصلاح مجوز داده شده.

تاریخ ورود کتاب به اداره‌ی نگارش: ۵۲/۹/۱۹.

تاریخ اعلام آخرین جواب: ۵۲/۱۱/۱۰.

[این کتاب در سال‌های ۱۳۵۱ و ۱۳۵۳ توسط انتشارات بابک در تهران به چاپ رسیده است. ر. ک. بخش ترجمه‌ها، ص. ۱۰۱.]

۲۰. واقف، شاعر زیبایی و حقیقت

واقف، شاعر زیبایی و طبیعت/ ح. صدیق.– تهران: پویا، ۱۳۵۵. ۸۸ ص.

نظرات ممیزان:

– مشروط؛ ناشر پس از اصلاح مطالبِ صفحات متعدد که تمامی مغایر تمامیت ارضی و وحدت ملی و یکپارچگی خاک ایران است می‌تواند کتاب را چاپ کند.

– مشروط؛ علاوه بر موارد اصلاح شده، لازم است عبارت «ای فضولی او دلار ایانسین بساط سلطنت» حذف شود.

نتیجه‌ی بررسی:

پس از اصلاح مجوز داده شده.

تاریخ ورود کتاب به اداره‌ی نگارش: ۵۵/۱/۳۱.

تاریخ اعلام آخرین جواب: ۵۵/۶/۲۷.

[این کتاب در سال ۱۳۵۲ توسط انتشارات پویا در تهران به چاپ رسیده است. ر. ک. بخش ترجمه‌ها، ص. ۷۳.]

dissembled.
This bibliography is presented in nine sections:

1. Teacher’s works.
2. Teacher’s prefaces on books.
3. Teacher’s criticisms on persons, books and articles.
4. Congresses
5. Periodicals
6. Interviews
7. About teacher
8. Thesises
9. Under the blade of censorship.

We divided first section of this book to six parts:

I. Corrections
II. Researchs
III. Translations
IV. Collections of poems
V. University texts
VI. Children literature

All details related to these sections are said in the persion preface completly.

In the end, I heartly appreciate my cultured teacher, Dr. Sadiq that in all time of compilation and authorship,responded to my questions with his indescribable patience,and guided me in this way. I wish he will succeed in all stages of his life. also, I thank my co-workers in Danesh institute for their unsparing helps to me. and I respect their efforts.
Last but not least is thank existenece creator and saying this prayer: "o'God! Give us things that are better for us."

Ma'soomeh Gholamnezhad
Tehran- 1388

In the Name of Allah
The Compassionate, the Merciful

Dr. Hossien Mohammad zadeh-e Sadiq is one of Azari literature masterminds. we can include him verily the consummate mirror of culture and literature of his fatherland -Azerbaijan-. He suffered many pains and afflications to enrich his land literature, and in spite of expiring six decades of this pains, He adore his fatherland's culture firmly and energetically, yet. And in this way, he spares no effort.

I- as one of his least students- was observing his good intention and perseverance in the field, from nearby; so I decided to compile bibliography of that cultured teacher's works and give in charge of his lovers, until hereby I am able to perform my duty and don't become indebted of my dear teacher and countrymen too; because one of student's duty about his/her teacher is that He/She try to write his memoir and his scienctific and personal life; until guide posterity in his exact and better recognition.

Dr. Sadiq – as I indicated in persion preface- has doctorate degree of linguistics from Estanbool university. He was born on 15th tir, 1324 (solar year) in a religious family in Tabriz city. He is a revolutionary man that in science parapet fought against discriminations and tyranny of Pahlavi monarchy. And in this way, He toiled a lot.

In spite of the face that he had been deprived of his citizen rights completely, didn't retread and continued his battle until He achieved part of his desires–conquest of Islamic revolution – in 1357 (solar year), with his fellow fighters.

I hope his way and other teachers like him endure and their ways always have many disciples. And their efforts aren't

Golamnezhad Bazkiyaei, Ma′soomeh. 1361-
Bibliography of Dr. H. M. Sadiq’s Works; Ma'soomeh Gholamnezhad Bazkiyaei; Tehran: Tak Derakht publication, 2009.
240 p.
ISBN: 978-600-5559-21-7

1. Mohammad zadeh Sadiq, Hossein.1324- - Bibliography. 2. Mohammad zadeh Sadiq,Hossein.1324- I. Title.
Z8785/Gh8K2 1388 016/8943611

The Number of National Bibliography:1782379

Bibliography Of Dr.H. M. Sadiq’s Works

Compilation: Ma'soomeh Gholamnezhad Bazkiaei
Publisher:Tak Derakht/ Place of Publication: Tehran/ Data of Publication: 2009/ Print Run:2000/ Period of Impression: First
ISBN: 978- 600-5559-21-7

نشانی: تهران، خیابان جمهوری، بعد از تقاطع سی تیر، جنب کوچه‌ی شیبانی، پلاک ۵۰۰،
طـ همکف. تلفن: ۶۶۷۲۵۵۵۹ – فاکس: ۶۶۷۲۷۵۵۰

BIBLIOGRAPHY

OF

Dr. H. M. SADIQ'S WORKS

Compilation:

Ma'soomeh Gholamnezhad Bazkiyaei

Tehran
۲۰۰۹